

МӘММӘД АРАЗ

ОЧАГ
БАШЫНДА

ТӘРҮМӘ

УСТАЛАРЫ

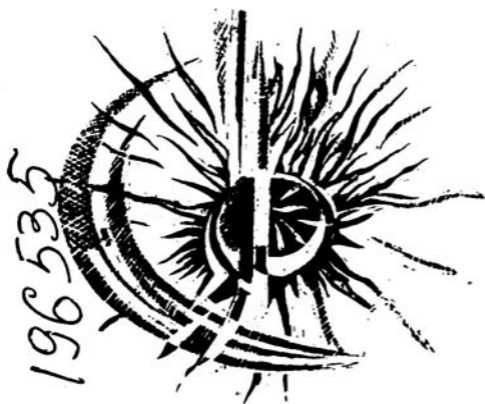

ТӘРҮМӘ УСТАЛАРЫ

МӘММӘД АРАЗ

ОЧАГ
БАШЫНДА

Ш6(0)
0-97

Азербайджанская
республиканская
БИБЛИОТЕКА
им. М.Ф. Ахундова

БАКЫ ЈАЗЫЧЫ 1988

Мәммэд Араз

М 52 Очаг башында. Ше'рләр вә поемалар.
Тәрчүмәләр. (Өн сөзүн мүәллифи Аббас
Абдулладыр). Б.: Язычы, 1988. 248 с.

ISBN 5-560-00166-X

«Очаг башында» китабына охучуларын дәрн мәнәббә-
тиня газанмыш көркәмли шаир Мәммэд Аразын сечмә
тәрчүмәләри топланмышдыр.

«Очаг башында» бөлмәсиндә гардаш совет халгды-
рынын танынмыш шаирләринин, «Унутулмаз кечә» бөл-
мәсиндә исә дүнја әдәбијаты нүмәјәндәләринин ше'р-
ләри верялмишдыр.

Күман едирик ки, М. Лермонтовун, М. Лукоинин,
С. Василјевня, М. Шејхзадәния вә А. Дарбинин поема-
лары да охучуларын үрәјиндән олачагдыр.

М 4763000000-97 187-88
М-656-88

М I

© Азәрбајчан дилинә тәрчүмә
вә өн сөз. Язычы, 1988

Хәритәләрдә арамајын бу обаны. Бу оба дағлар
гојнунда. Бу обадан дүнјамыза бирчә јол чыхыр — дағ-
ларын көксүлә долана-долана. Вә бу долабач јолла
үз-көзүндән нур јаран, үрәји дүз, амалы нурлу инсан-
лар јүрүјүр дүнјамызын чешид-чешид кушәләринә.
Јүрүјүрләр вә Нурсу адлы бир обаны өзләрилә апа-
рырлар. Үрәкләриндә, өмүрләриндә. Амма һәр үрәк
инсанлара ачыг дејил.

Шаир үрәјинин гапысы бүтүн инсанлара ачыг!

Беләчә Нурсу адлы бир оба, өз шаир оғлунун—Мәм-
мэд Аразын үрәјиндә јашамагда! Беләчә Нурсу адлы
бир оба өз шаир оғлу Мәммэд Аразын өмрү илә гоша
тарихимизә говушмагда! Нәм дә тәкчә Мәммэд Ара-
зынмы? Ахы, Мәммэд Аразын өмрүндә јалныз Мәммэд
Араз јашамыр. Мәммэд Араз јашаја-јашаја јашадан бө-
јүк шаирдир! Бу бөјүк шаир дүнјанын нечә-нечә шаири-
ни дә улусумузда, елимиздә, ана дилимиздә јашадыр.
Бах, бу гаршылыгы өмүр јолунда Нурсу адлы оба
дүнјанын нечә-нечә сәнәткарынын үрәјиндә, өмүр јо-
лунда өзүнә исти јува тапыр. Мәммэд Араз торпағы
сујујла, ағачлары, бағы-бостаныјла, дағлары вә бу дағ-
ларынын думаныјла, дүнја ме'марлығына бәхш етдији
надир сәнәт инчиләријлә бизим олан Нахчыванын Нурсу
обасындан о хатырладығым долабач јолла Бакыја кә-
ләндә һардан билә биләрди ки, о бу кичирик обаны
дүнјанын көз өнүнә чыхартмаға кедир?!

Мәммэд Аразын бәди чевирмәләри топланмыш ки-
табын әлјазмасыны вәрәгләјәндә нәдән бу дүјүлары
кечирдим?—Соруша биләрсиниз. Бир гарыш вәтән тор-
пағында госгочаман бир вәтәни, бир овуч вәтән торпа-
ғында о тајлы-бу тајлы Азәрбајчаны Мәммэд Араз по-
езијасы дүнјаја көстәрмирин?

Ичиндә Мәммэд Аразы шәхсән танымағымдан, онун-
ла бир вахтлар ејни редаксијадә «Улдуз» журналында
чалышмағымдан, дәфәләрлә биркә сәфәрләрә чых-
мағымдан доған бир гүрүр дүјүсујула бу китабы вәрәг-
ләјирәм. Вәрәгләјә-вәрәгләјә мисралар архасында Мәм-
мэд Аразы арајырам.

Мәммэд Араз Вәтәни чаныјла, ганыјла севән бир ша-
ирдир.

Гүрбәт елә чатан кими гәрибсәјирәм,
Үрәјимдә һарај салыр Вәтән һәсрәти.

Мәммэд Араз дунянын гәминнә ичинә алан, үрәжин-дә дашымаға гадир олан шаирдир.

«Ганла кәлән чанла кедәр» инамындајам. Ана дили дә инсанын ганындадыр, чанындадыр. Мәммэд Араз да ана дилини бу инамла сеvir.

Дил дә милләтләр кими лајигдир өлмәзлијә!

Мән биләрәкдән бу ше'рләрин мүәллифләрини хатырламырам. Она көрә хатырламырам ки, бу ше'рләр Мәммэд Араз јазсајды, ејнилә белә, јазарды, белә дедјерди. Во дејир дә! Јә'ни Мәммэд үрәжиндән кечәнләри башга милләтдән олан сәнәт достларынын ше'рләриндә көрәндә сеvinән, онлары ана дилимиздә охучулара чатдырмағы өзүнә борч билән шаирдир. Одур ки, бу китабдакы поетик өрнәкләрин чох Мәммэд Араз үрәжинин одунда исинмиш, Мәммэд Араз руһундан доғмуш өрнәкләрдир. Еләләри дә вар ки, тәбии, шаиримзин руһуна јаддыр. Бу јадлығын бирчә сәбәби вар: чалышдығы редаксијаларда вәзифә борчу олараг сифаришлә ше'рләр дә чеvirәрди. Бир вахтлар «Бу ше'рлери неч китаба салмајаг» дедим. Күлүб: «Сифариши верән сиз, редаксија ишчиләри, күнаһа батан мән!» — сөјләди.

Керчәкдән дә бу китабын бүтүн уғурлары Мәммэд Аразын, күнаһларынын бөјүк бир гисми исә сифаришчиләриндир. Кимдән пәји дилимизә чеvirмәк чох вахт шаирин өзүндән асылы олмур. Хүсусән дә јарадычылығынын илк дөврләриндә.

Јарадычылығынын илк дөврләри дедим, јенә Нурсу обасы кәлиб дурду көзүм өнүндә. Күнләрин бириндә доламбач дағ јолујла һәмин обадан ажрыланда:

Бәлкә бу јерләрә бир дә кәлмәдим,
Думан, саламат гал, дағ, саламат гал,—

сөјләди Мәммэд Араз.

Дунянын ән бөјүк керчәји—шаир фәһми!

Мәммэд Араз фәһминдә јанылмајыб. Азербайчанын көрмәдији јерләрини кәзир, Москваја, Кијевә, Тифлисә, Қазана, Истамбула. Парисә кедир. Тәбризә јолу бағлыдыр, Нурсуја дәнмәјә вахт тапмыр. Амма бу сәфәрләрин, бу дунјаја узанап јолларын бир башында һәмишә бир оба дајаныр: Нурсу!

Нурсу өз шаир оғлу Мәммэд Аразла дуняны долашыр. Дунја Нурсунун шаир оғлу Мәммэд Аразын үрәжиндә, сәнәтинин сәһриндә Азербайчана кәлир!

АББАС АБДУЛЛА

Владимир ЛУГОВСКОЈ

(Русија)

ДАН ЈЕРИ СӨКҮЛҮР

Дан сөкүлүр, сәһәр кәлир
көзүндә һәјат;
Мүләјимдир, гәзәблидир
сәһәр күләји,
Фырчасыны шәфәгләрә о, батырараг
Һәр сал даша јени табло
чәкмәк истәјир...
Дан сөкүлүр, сәһәр кәлир,
әсән күләкләр
Санки јерин ојанаркән
әснәмәсидир.
Сәһәр кәлир, көз јашыны
силир чичәкләр,
Сәһәр, сәһәр доғулмуш бир
ушаг сәсидир.
Сәһәр кәлир, гаранлыглар
силиисин кәрәк.
Шәфәгләрлә јағыш кими
јујаг јери биз.
Кечә кетди, о дөнәчәк, она вермәјәк
Ушаг көзлү, ишыг көзлү сәһәрләри биз.

Михаил ЛУКОНИН

(Русија)

МӘНИМ ЕВИМ

Мән һара үз тутсам,
евимдир ора:
Мешәләр,
чәмәнләр,
чајлар —
нә көрсән.
Иһанын, мин сәмтә кедән јоллара
Мәним астанамдан башланыр, десәм.
Дајан, јолчу гардаш,
нәфәсини дәр;
Сәнин ән биринчи
достун мәнәм, мән.
Көр, евим
нечә дә евинә бәнзәр,
Көзүн дөјмајачаг көзәллијиндән!
Сәнин өз варындыр мәним мүлкләрим:
Ше'рләр,
заводлар,
кәндләр,
шәһәрләр...
А гызлар, гәлбимин күл-чичәкләри,
Сизи унутмадым, кечә дә илләр...
Сиз дејилдинизми јол гырағында
Мәнә дур дејәнләр,
көзлә дејәнләр?
Көзләдиб, көзләдиб,
ахшам чағында
Сонра бир өтәри әл еләјәнләр...

О мешә јолундан итсин гәм изи...
Ај ана нәфәсли човдар зәмиси,
Нијә бәс еләчә динмәз дурмусан?
Севинин, кәлмишәм,
Севиним, бахым...

А бүлбүл, мәнимчүн охумурмусан?
Һаваны сәнинчүн јумушам, ахы...
Дајан, ај аначан, нә вахтдан бәри
Сизи ахтарырам, «хөзјәјка» дејәм.
Чөхдан пәнчәрәми гадын әлләри
Дөјмүр,

о әлләрин һәсрәтиндәјәм.

Биз доғма гардашыг,
а јолдан өтән;
Биз ки, көрүшмүшүк азы јүз дәфә.
Сән мәни нечә јол алдын өлүмдән,
Мән сәни вураны алдым һәдәфә.
Кедирик Вәтәнлә, өлкәјлә биркә;
Һәр јанда, һәр јердә

елә варыг биз.

Мән өзүм — бу өлкә,
евим — бу өлкә.

А јолчу, бир јоллу
јолчуларыг биз.

Бу јурдда көрмәдим өзкәни, јады;
Мәнли дә, мәнсиз дә

евимә бујур!

Көрдүјүм һәр инсан мәнә доғмады,
Ачдығым һәр гапы өз евим олуր.

Јарослав СМЕЛЈАКОВ

(Русија)

БИЗИМ КЕРБИМИЗ

Чөхдан олубдур
Һәмин әһвалат:
Будур, тәзәчә
Дәјишиб һәјат;
Кремлдә садә,
Сојуг бир отаг.
Инди бурада
Ичлас олачаг.

Рәһбәрләрлә бир
Отуруб одур:
Дәмирчи, кәндли,
Тохучу, муздур.
Чөлдә бир әскәр
Бығыны буруб,
Әлиндә силаһ
Кешикдә дуруб.
Дүнја дәјишиб —
Дејир өлкәмиз.
Буну әкс едән
Керб јарадаг биз.

Гој она бахан
Сәманы ансын.
Кербдә күнәшләр,
Улдузлар јансын.

Она баханлар:
«Вар олсун әмәк!»
Сөзүнү әввәл.

Дујсунлар кэрэк...
 Дамирчи кедиб,
 Елэ о күнү
 Көтүрүб кэлди
 Өз чэкичини.

Көндли гадын да
 Дуруб гачараг,
 Алыб, кэтирди
 Ити бир ораг.
 Бахды тохучу
 Күлүмсэјэрэк.
 О да кэтирди
 Бир парча ипэк.

Ичлас гэрар чыхартды:
 Намы галхды ајага.
 Ленин полад чэкичи
 Бирлэшдирди ораға.
 Дэнли сары сүнбүл дэ
 Олду кербин бэзэји;
 Еллэр она ад верди:
 Октјабр ипэји!
 Гапыда дуран эскэр
 Бахды, суса билмэди:
 «Мэн дэ өз түфэнкими
 Кербэ верирэм» деди.

Лакин хаяглар рэхбэри
 О эскэрэ деди: «Сэн
 Кэрэк неч вахт түфэнки
 Элиндэн вермэјэсэн!..»
 О вахтдандыр о эскэр
 Чох мөһкэмдир ишиндэ,
 Фэхри гаравул дуруб
 О кербин кешијиндэ

ГРЕНАДА

Јеридик аддым-аддым,
 Ганад ачдыг дөјүшдэ.
 «Јаблочка» нэгмэси дэ
 Бизимлэ бир дөјүшдү.
 Бу нэгмэнин сэдасы
 Торпаға ениб, јашар.
 Чөллөрдэ чичэклэрэ,
 Күллэрэ дөнүб јашар.

Бир достум, узаг елин
 Нэгмэлэри дилиндэ...
 О достум бу нэгмэни
 Кэздирди ат белиндэ.
 Охудугча, сэдасы
 Кэзди доғма вэтэни:
 «Гренадам, Гренадам,
 Гренадам мөним!»

Һәр јердэ бу нэгмэни
 Учадан охујурду...
 О, испан кэдэрини
 Ахы, һардан дујурду?
 Даныш, Александровск,
 Еј Харков, даныш сэн дэ,
 Нэ халлар тапмысыныз
 Бу испан нэгмэсиндэ?

Еј Украјна, сөјлэ бир,
 Галырма, сөјлэ сэн дэ,

Шевченконун папагы
Бу човдар зэмисиндэ?
Еј достум, нечэ тапдын
Сэн бу көзэл нэгмэни?
«Гренадам, Гренадам,
Гренадам мэним!»

Хэјалпэрэст диллэнир:
— Билсэн, харда тапмышам?
Гардаш, Гренаданы
Китабларда тапмышам!
Демэ елэ-белэчэ
Хэјалды Гренада,
Узаг Испан елинде
Маһалды Гренада!

Јурд-јувамы тэрк едиб,
Мэн кетдим дөјүшмэјэ,
Гренада торпагы
Кэндлинин олсун, — дејэ.
Элвида, эзизлэрим!
Еј анам, атам мэним!
«Гренадам, Гренадам,
Гренадам мэним!»

Биз чан атдыг — өјрэнэк
Дөјүшлэрин дэрсини.
Бир дил кими өјрэнэк
Топларын нэ'рэсини.
Күн кечди күн далынча,
Күнэш дэ доғду, батды.
Бу чөлмөрдө јорулду
Дөрднала чапан ат да.

Фэгэт дэстэдэ јенэ
«Јаблочко»муз охунду.

Замана каман кими
Эл—мизраблар тохунду...
Хардасан, достум, харда?
Хардадыр нэгмэн сэнин:
«Гренадам, Гренадам,
Гренадам мэним!»

Бэдэни дешик-дешик —
О икид ашды бирдэн;
О илк дэфэ — сон дэфэ
Енмиш иди јәһөрдэн.
Елэ бил Ај да ениб,
Кешик чэкирди она.
Сојујан додаглары
Пычылдады: «Грена...»

Бэли, сонсуз алэмэ
О достум учду, кетди.
Сэси дэ, нэгмэси дэ
Өзүлэ көчдү, кетди.
О вахтанды бу јерлэр
Ешитмир бу нэгмэни:
«Гренадам, Гренадам,
Гренадам мэним!»

Дэстэмиз кичилмэди,
Јох олса да бир эскэр.
Охудуг «Јаблочка»ну,
Охудуг сона гэдэр.
Фэгэт һөрдөн јавашча
Көј үзүндөн сүрүшдү —
Гүрубун јанагына
Бир нечэ дахла дүшдү.

Инји јени нэгмөлөр
Охудур һәјат бизэ.

Достлар, јахын гојмајын
Кэдәри гэлбинизә.
Јох, достларым кэдәрә,
Гәһәрә дә биз гәним...
Гренадам, Гренадам,
Гренадам мәним...

ИТАЛИЈАЛЫ

Бурда дәфн олунуб чаван италјан.
Башдашы—адичә гара хач-нишан;
Гара хач! — Бээкдән-дүзөкдән узаг,
Тәкчә бир өвладың талејинә бах!

Гәдим Неаполун чаван сакини,
Мәним Русијама нә дартды сәни?
Сән инди јашардын өз дијарында,
Үзәрдин јурдунун көј суларында.

Сәни мән өлдүрдүм Моздок јанында,
Сөндү сон одун да, сон вулканың да.
Ахы, мән истәрдим башга чүр ола,
Волга суларында үзә гондола¹.

Мән ки, кәлмәмишдим белимдә гатар
Италјан јазына гар-боран гатам!
Мүгәддәс Рафаел рәнкләринә мән
Од рәнки сәпмәдим күлләләримдән.

Күлләм өз јурдумда ачылды мәним,
Өлүмүн ағзындан чыхды Вәтәним.
Онун нағыллары, әфсанәләри
Ҡеч бир тәрчүмәдә ачылмаз дәрин.

¹ Гондола — Кајуту олан Венесија гајығы.

Харичи алимә галмышды мәкәр
Дон боју нә әкир, нә битирирләр?
Бу јараг-јасагла Русијамы сән
Јохса шумламаға көндәрилмисән?

Јох, сән ешалонда јолландын, бәлкә
Дүшә пажыныза бир мүстәмләкә!
Кәлдин ки, мән јатам сојуг мөзарда,
Вар-јохум дартыла сандыгчаларда.

Фәгәт мән гојмарам дашына Вәтән,
Гојмарам јағылар тапдаја ону.
Инди сәни јыхан күлләләримдән
Билдинми күлләмин һагг олдуғуну?!

Сән ки, доғулмадын бу јердә, бала!
Гәриб мөзарыны күләкләр дидир.
Өлү көзләриндә саһибсиз галан
Италја көјләри сәнинки иди...

ӨЛМӘЗЛИК

Һара ганадланыб, һара учдулар
Учмаға чан атан оғланлар, дејим:—
Ики мәләк кими ганад ачдылар
Мәним мәнәббәтим, мәним кәнчлијим.

Дүшдүм јолларына, изләринә мән,
Бурда бүдрәјибләр, изи көрүнүр.
Бу дикдә көзләрим гамашды бирдән,
Көрдүм комсомола кечдијим күнү.

Сабаһын јолуна чыханда, гәти
Кечмиши чәјнимдән тулламырам мән.

Нəјат чај дејилдир; о, зиддијэтдир,
Кечирир өзүнү өз элэјиндэн.

Хош күнлөр үчүн јох, нәсилләр үчүн
Јығ гызыл анлары, гурдаланма сән.
Гызыл бадэләрдә тәрифләр ичиб,
Гәпик-гурушлара хырдаланма сән.

Кичик бир ишинлә гүррәләниб дә,
Долашма Вәтәнин әл-ајағына,
Тиканлы мәфтиллә чәпәрләнибди
Шаир өлмәзлији, она јет, она.

Горхма гочалыгдан, нәдир гочалыг?
Кир өмрүн ән дәрин бурулғанына.
Өлүм дә бир гудуз гадын кими јох,
Утанчаг гыз кими кәләр јанына.

Нејләдин? Нә көрдүн? Нә галды јадда?
Өмрүндән мә'насыз кечмәди заман.
Тәк галарса сәни дәфн едән адам,
Бир ше'рин, бир сөзүн тутар голундан.

Сән ади гоһум јох, доғмајдын она;
Бу доғма гоһумлуг, бу достлуг јашар.
Чых бундан сонра да өмүр-јолуна,
Чых даһа инамлы, даһа инадкар.

Хош үзлә гаршыла һәр јени күнү,
Әфәллик, горхаглыг өлүмдү ганда.
Замана говушдур шаир өмрүнү
Сән бүтүн јүрүшдә,
Бүтүн сәфәрдә,
Бүтүн мөгамда.

Өтән кәнчлијими саланда јада;
Чыхырам гочалыг гијафәсиндән.

Јенә ушаглығым дурур гаршында,
Өпүрәм гызаран јанағыны мән...

ҮФҮГ

Үфүгдә торпагла сәма көрүшүр,
Ораја јетишмәк көнлүмә дүшүр.
Она чан атырам мән гача-гача,
Үфүг узаглашыр, мән дә далынча.

Дәниздән адлајар, дағлардан ашар,
Һардаса јетәрәм мән она, јахшы!

Дүшүм туфанына јағышын, гарын —
Бир ан да јолларда јорулдум десәм,
Мәндән узаг гачан бу узағлары,
Адыма мин лә'нәт, тута билмәсәм!

Бүтүн ағачлары гырым, дејирәм,
Гојмајым кизленә бу мө'чүзәни.
Бүтүн вәһшиләрә дил өјрәдәрәм,
Истәсәм, һамысы анлајар мәни.

Инди дә әл атдым бичлијә, фәндә —
Кечдим, јан тәрәфдән кәсәм јолуну.
Инди дә гаршында думан сүрүндү,
Јенә дә тапмамыш итирдим ону.

Мән бу күн бир көһлан ат јәһәрләдим,
Һа чапдым, үфүгә јетә билмәдим.

Дүшүб кәһәр атдан, машины миндим,
Јолумда үфүг јох, тоз варды инди.
Сонра билет алдым тәјјарәјә мән,
Инди гача билмәз үфүг әлимдән!

196535

Моторлар аһәнклә курулдайырды,
Инди үфүг јохду, сонсузлуг варды.

Варды бәрәкәтли, мәһсуллу чөлләр,
Вәсфә сығышмајан көјләр дә һәлә...
Арзулар кәрәкди бу кенишлијә,
Ганады беләдән белә ишләјә...

Еј мәним үфүгүм! Нијә узагсан?
Бир аддым галыбды, бир аддым атсан...
Бу нәдир — бу күнүн күнорта чагы
Гачыр әлләримдән, гачыр бу јагы.

Еј мәним үфүгүм! Мән аддым-аддам
Јығардым изини, тозуну јердән.
Дејирәм: бәлкә һеч јохсан һәјатда?
Бәлкә дә өлмүсән мүһарибәдә?

Мәним достларым да, мәним өзүм дә
Чох дүнја тапмышыг дүнја үзүндә.
Нә гәдәр аз олуб дедикләримиз,
Нә гәдәр чох олуб итикләримиз...

Бу јолда өләкләр абидәләрдән
Болланыб, көрсүнләр һәр јени изи.
Јенә јахынлашдыр узаглары сән,
Јенә узаглара сәслә сән бизи.

ГЫШ КӘЛИР

Учур тәк-тәк гар—данәләр,
Сөјүг күләк јаха дидир.
Учалам гар тәпәләри
Кичик килсәләр кимидир.

Өмүрләри аздыр аңчаг,
Гопар инди дәли туфан;

Хизәкчиләр һај-һарајла
Енәр дүзә јамачлардан.

Јахромалы тохучу гыз
Тәбиәти сејр едәчәк;
Ахшам кәлиб әсил гышын
Ад күнүнү гејд едәчәк.

Бузму дејәк донан суја?
Ким һәлә баш ача биләр?
Чаванлары сүрүшмәјә
Сәсләмәк дә тездир һәлә.

Јерин чаны сојумамыш —
Нејләр она боранлы гыш.
Мүркүләјән мешәјә дә
Сусуб демәк — тездир бәлкә?

Пајызла гыш арасында
О, битәрәф мәрзидир бәлкә?

Шахта һәлә зәиф, сысга,
(Пајыз — һәлә сағам дејир.)
Ушагларын гар адамы
Һәјәтләрдә гонаг дејил.

Гој сорушаг бир јолчудан,
Дејәк: бизи баша сал бир,
Илк гыш илә сон пајызын
Фәрги вармы?
Фәрги нәдир?

Хәјалыма кәлиб инди —
Буну нечә өлчмәк олар:
Ушаглыгла илк севкини
Бирләшдирән инчә тел вар...

КИБРИТ

А. Гитович

Чәтиндир адәтин әсири олмаг,
Һәмишә исиндим үрәк одуна.
Кибритсиз дарыхыр,
Алышмыр очаг,
Кибритсиз јашамаг чәтиндир она.

Одлу сәтирләрчүн һеј долашырам,
Мө'чүзә аләми кечирәм һәрдән.
Тәнһа булудларла тәк данышырам
Гулјабаны галмаз мешәләрдә мән.

Мүржүлү дајаныб бир ағчаговаг,
Бир аздан кибритә дөнәчәк о да.
О јанда сәсләнән чәнкәллијә бах,
Санки сығынчагдыр фәрсиз өвлада.

Јаныр үрәјимдә бу арзу-истәк:
Мән дә өд јандыран ола биләјдим.
Доғраныб еләчә — ағчаговагтәк
Кичик гутуларла дола биләјдим.

Һамынын евиндә өләјдим мән дә,
Һәр кәлән ахшамын ағ ишыг дону...
Бир әскәр јүрүшдә нәфәс дәрәндә
Мәнлә јандырајды папиросуна.

Гајын ағачлары ханым әдалы.
Јујунуб бахырлар ајна Күнәшә...
Шаир зәһмәтиндән үрәк од алыр,
Бизим кибритимиз јаныр һәмишә.

* * *

Бүтүн зәркәр дүканлары
сәнин олсун,

Бу дүнјанын вары-кары
сәнин олсун,
Чаванлығын хош күнләри
сәнин олсун,
Нәш'ә дәми, нәғмә пәри
сәнин олсун,

Бүтүн хошбәхт севәнләрин
күл додағы
сәнин олсун.

Бүтүн һәрби оркестрләр
тәмтәрағы
сәнин олсун.

Бүтүн евләр, бүтүн шәһәр
сәнин олсун,
Бирчә сәнә кәлән гәмләр
мәним олсун.

Артыг јаныр,
Ишыглары
Бизим севки чырағымыз
арам-арам;

Бу очагда исинмәкдән
Мән дојмурам, јоруямурам...

ӨН ЧӘРКӘДӘ

Јоғ, мәнәббәт төһфә дејил, үзүк дејил.
Мәнәббәтә ән ағыр бир силлә дејин,
Һағсызлыға дәјән силлә.
Бу һөкмә мән
Иманмышам әлим гәләм тутан күндән.

Достлуг үчүн шејпур чалмаг нәјә лазым?
Ики гәлбин бир вурғусу динсә, азмы?

Лəҗагəти лəҗагəтлə гаршыламаг
Курултусуз, парылтысыз олур анчаг.

Инандырмаг истəјирəм — нисслəрим, сиз,
Јох, нєч заман пенсиячы дејилсиниз,
Əскəрсиниз — єн чəркəдə,
Əскəр — нєр дəм!
Сизə шаир рутбəсини мən верирəм!

Һансы ниссдən бəс кенерал олар кəрən? —
Бəјүк олуб — кичиклəri кəрə билən!..
Нєч шеји дə олмајанда, адичə бир
Ширин сөзлə үрəклəri ала билир.

Дејən, јаддан чыхартмышам əскəр кими
Мən өз бəјүк—старшина хатирəми?

Хатирəlэр! Сиз мəнимлə солдатсыныз!
Шејлур чалыб пионертəк, ојатдыныз...
Мən кəрмүрəм инди даһа кечмишими,
Кələчəјим үфүгдə ал бајраг кими...

КƏЛƏЧƏЈИК

Учалды јурдумун шəһрəти, ады,
Гој бу күн сəсими јայым дүнјаја:
Өлүм ганадлы јох,
Өмүр ганадлы
Ракетимиз бу күн јол алды Аја.

Тарихə бир тарих дүшүр јенə дə,
Јазылыр он ики сентјабр бу күн.
Космосун əн узаг, дəрин јериндə
Биз лəвбər салмышыг бəшəријјетчүн.

О, шəһрəт дајағы олачаг Јерə,
Кайнат нєчə дə хошүзлү, һəлим...
Севинир: һавасыз əнкинликлэрə
Совет өлкəсинин һавасы кəлиб.

Дүшүб шəһрəтимиз дилə, ағыза,
Јени бир јүксəлиш сəслəјир бизи.
Планетлэр кəз дикиб јолларымыза,
Мүтлэг кələчəјик!
Көллəјин бизи!

МƏНИМ ПОЕЗИЈАМ

Јох! Мəним һəјатым пасланан дејил,
Варлығым јохсуллуғ билмəди бир дəм.
Поезија мəнимчүн Дəвлəтдир—дејим—
Мən онун өмүрлүк тəбəесийəм.

Тəкчə мən тə'рифчи сəтирлəримлə
Верки вермəмишəм өз заманыма, —
Севəнлэр дил ачыб ше'римдə елə,
Һəрдən күсəнлэр дə кəлиб јаныма.

Еһ, нəlэр тəkүлүб, чыхыб јадымдан...
О узаг јолларым јорулуб инди.
Артыг, кəнчлијимин кечдији јолда
Хатирə лəвһəsi вурулуб инди.

Əбəди хош анлар кəнлүмдə галыр,
Мən ки, охучума бир аз танышам,
Нə гадэр чəкмəли, ја ајағјалын
Заман јолларында аддымламышам.

Јүјәним талејин әлиндә һәрдән,
Мән јығыб, чаладым һәр күнү күнә.
Гапымда поезија көрүйдү бирдән,
Кирди туфан кими шаир өмрүнә.

Сонра да јапышыб бојнумдан мәним,
Доғма адамларын атды јанына.
Деди: — Сөјлә көрүм, кәләчәк нәдир?
Деди:—Кечмиш нәдир?—Ганрыл, бах она!

Һеч кимә ајрыча күлмәсин үзүн,
Јахшы адамлары әтрафына јығ.
Әјләш автобуса, әјләш, әзизим,
Халг илә бир јола бир заманда чых.

Онунла бир ишлә, бир јаша, бир бах,
Бу, али гисмәтдир үзүағлара.
Онун гајғысында сән өзүн дә галх
Сабаһкы поетик учалыглара.

Һәр шеј көзләринә ајдын көрүнәр,
Бахыб өјрәнмәјин өз аләми вар.
Ләкә һисс еләсән Күнәшдә әкәр,
Ону да, ону да силмәји бачар.

Бә'зән гапымызын ағзында елә,
Вәһши һадисәләр өзүнү јејир.
Белә ипәјатмаз һадисәләрә
Тә'лимчи олмаг да чох асан дејил.

Инди бу ојун да дөнүб вәрдишә —
Ја балача ушаг, ја гоча ата, —
Әлинә сон кибрит дәнәси дүшән
Истәјир чох бөјүк очаглар чата.

Арзулар, үмидләр гызынсын дејә,
Ачыгдыр үрәјим, ачыгдыр гапым.
Кәлир һеј ше'римдә кечәләмәјә,
Кәлир таныдығым, танымадығым.

Полјар шахтасында, чәнуб јајында
Ше'римдә сығынчаг тапды адамлар.
Нидамы көрәндә өлүм јајында,
Гәләбә атыны чапды адамлар.

Ше'рими нә сәләм, нә дә борч кими
Мәним мүасирим алмады һеч вахт.
Һәр сөзү бу күмүш сәтирләримин
Гызыл һашијәли төһфәмдир анчаг.

Сөкүл үфүгләрдә, сөкүл, дан јери,
Еј сәһәр нәсими, үзүмә тохун!
Бахырам мән узаг планетләрә,
Орда ағчагајын ағачы јохдур.

Демәјин о елә ағачды ади,
О, бөјүк тәбиәт һәдијјәсидир...
Јенә дә дилимә гочалыг ады...
Дејин ки, күмраһсан, сизинчүн нәдир...

Дејин ки, гочалыг бүкмәз гәддимин...
Арзу гочалығын белини әјди.
Дејин ки, поезија бир күллә имиш,
Вахтында ачылды, һәдәфә дәјди!..

СӘНӘТ

Хош көрдүк, Венерал!
Хош көрдүк сәни!

Адлајыб нэ гэдэр ажрылыг сэдди,
Гэдимдэн узатдын мөнэ элини,
Буну бир сэнэткар көрө билләрди.

Дирсэји, бармағы, инчэ дырнағы...
Кэрэк бу чансыза чанлыдыр дејэм.
Дилсизи диндириб данышдырмағы
Мэн бүтүн достлара өјрэдэчэјэм.

Кэнчликдэн бир сораг кәтириб јенэ,
Елэ бил өлүмүн ағзындан чыхыб, —
Арзулар элини узадыр мөнэ:
— Кәл, — дејир, — кәл, сәни синәмэ сыхым.

Чағырыр: — Јаныма, јаныма кәл сән,
Пешиман олмасан, јахына кәл бир.
Өзүнү өзүнлө гоша көрәрсән,
Бу шәкил, бу да — сән,
Өзкә дејилдир.

Бура ишыг салыб топ нә'рәләри,
Бурда дајананда зүлмәт кечәјди.
Бурда мавиләшиб бир јаз сәһәри,
Бу сары ваһимә рәнкиди, нәди...

Јахын кәл, сәнинлә верәк әл-әлә,
Илләр вурнавуру чох шеји удур.
Кәл, биз адамлара анлада биләк:
Арзу — шаирликдир,
Ше'р — арзудур!

ЧИЧӘКЛӘР

Һавамыз олмасын боғучу, ағыр,
Гој кәсәк јолуну әсән күләјин,

Беләчә чыхарыб нечә папағы,
Үстүмү өртәрдик нечә чичәјин.

Бир ушаг сејр едир әнкинликләри,
Өнүндә дүзәнлик: кенишдән кениш...
Папағы јердәдир о вахткы кими,
Јенә күнлүјүндә сәјријир Күнәш.

Папағы азачыг галдырыб, бахыр,
Көрүр, бүзүшмәјиб, солмајыб чичәк.
Әли дәјән кими, чобанјастығы
Бахыр көзләринә күлүмсәјәрәк.

Ондан башланыбды һәр сәфәримиз,
Јерләр ајаглајыб, дөнмүшүк кери,
Папаг чыхартмышыг бу адәтлә биз
Көрәндә бу доғма дүзәнликләри.

Булудлар бир аз да ашағы енсин,
Гој бизим чөлләрлә көрүшсүн јенә.
Дүзән синәләрә јағыш әләнсин,
Зирвә чијинләрә гар дүшсүн јенә.

Биз дөнүк чыхмадыг истәјимизә,
Чәркәмиз бөјүјүб, артды нә гэдәр!
Бу доғма торпаға, бу доғма дүзә
Дүшән папағымы нәвәм көтүрәр.

Бабасы горујан бу чичәкләри
Гојмаз саралмаға, гојмаз солмаға.
Елэ бил онлары нәвә әлләри
Индичә әкибди ана торпаға!..

Николај Доризоја.

Билмәк итәҗирәм дәличәсинә:
Тәклиҗин ады нә, фамиҗасы нә?
Јурдсуз-јувасызлыг бәхтинә дүшдү,
Бәхтиндән инчимә, бу шәхси ишти...

Бир гаранлыг кечә кәтир јадына,
Пәнчәрә өнүндә фикирли ана...
Бир ушаг чөлләри кәзир дидәркин.
«Дөз һәлә, арзуна јетәрсән јәгин.»

Бир әзиз оғлуну итирир ата,
Нејләмәк? — Тәк галдын инди һәјатда.

Бир күн кәндимиздә көрүндү баһар,
Кур чичәк кәтирди бизим алмалар.
Әтрафда јашыллыг чох азды, дејим,
Бу һәјат һәмишә күллү јаз дејил!

Өз јазы масамда мән дә һәр ахшам
Елә һеј өлмәзлиг сорағындајам.
Һәјатдан, бәшәрдән ајры дүшүрәм,
Сәһәрләр сәһәрлә тәк көрүшүрәм.

Кечәләр мәнәббәт кәзир дүнјаны, —
Бәс һаны? —

Көзләјир шаир үнваны!
Бу нә хасијјәтди, бу нә инадды —
Елә сән пијада, мәнәббәт атлы?..

Бир даныш, бир дил вер даша, дивара,
Бары гочалыгда
јурд-јува ара...

Чыхдын габагыма
сән һардан, нечә?
«Сән һарда бөјүјүб, бој атдын белә?»
Елә бил тәбиәт өз истәјинчә
Сәнин бу һүснүнү јаратды белә.

Дәрин көзләрин вар — ики океан,
Елә бил од јаныр һәр јанағында.
Гәриб бир инчәлик, кизли бир күман
Сачынын алнына енән тағында...

Бәлкә ахтардығы сәндин гәлбимин?
Амма нејләјим ки? Керијә бах бир! —
Нөвбәјә дајанмыш гадынлар кими
Он илләр архада мәни көзләјир.

Нә вар голтуғунда онларын көрән? —
Бојат хатирәләр дәфтәри бәлкә...
Нә билим, «сәлигә-саһман» дејилән
Бир төһфә кәтириб әлләри бәлкә...

Лүзумсуз сәдләрә туш олуб бә'зән,
Гајыдыб өзүндән безиб арзулар.
Истәрдим јелкәнли гајыгда үзәк,
Унудаг далга вар, мотор вар, нә вар.

Орта әсрләрә чағырмырам мән,
Јох, јох, сәсләмирәм көһнәлијә дә.
Көрүм мәнәббәти бу јашда бирдән,
Көрүм јеткинликдә мәнәббәт нәди...

Онунла көрүшдүк вахтындан габаг.
Сонра да көрүшдүк... сонра, нә дејим?
Кәлди мәнәббәтим, тәк кәлди анчаг,
Јанында јох иди, јох иди һеч ким.

Јахшы, кэл, унудаг бу сөз-сөһбәти,
Демирәм бу белә гајдадыр — гәти...
Амма үрәјимдә көзәрир дилсиз
Физиклә битмәјән мүбаһисәмиз!

Кәрәкдир мән инди ајры шеј дејим,
Үрәк демәјибсә — демәјим ону;
Дур инди, әзизим, дур инди кејин
Пајызда кејдијин садә палтону...

Кедәк биз сәнинлә нағылларачан,
Тапаг поемалар јатагханасы.
Көрәк мәнәһбәттән нағыллар ачан
Һансы үрәкләрдә нур чатмыр, һансы...

БАҺАР

Баһар! — Тәбиәтин комсомолусан!
Сән ојнаг, сән гајнар нәғмәли баһар.
Сәнин кәнчлијини гочалтмаз заман,
Әбәди көзәллик һејкәли баһар!

Дилләнди, сәсләнди мешә дә, бағ да,
Тәбиәт гәрг олду нәғмә селинә.
Көрдүјү харичи өлкәләр һагда
Мә'рузә сөјләјир сығырчын јенә.

Еј кәнчлик! Еј шылтаг јол јолдашым, сән
Јахын кәл! Сәнинлә јоллар кечмишәм.
Һеч јердә чыхмамыш әлин әлимдән,
Мән бүтүн кәнчлијә балам демишәм,

Јанымә кәл көрүм, комсомолчу гыз,
Комсомолчу оғлан, јахына кәл бир.
Данышым арамла, гулаг асыныз,
Әзизим јолларымыз һардан кечибдир.

Данышым бајрагдар биринчиләрдән,
Ғышын шахтасында од ахтаранлар...
Чыхарыб алову, оду да јердән
Јарадыр, тикирди, гурурду онлар.

Сөз ачым сизин дә һүнәриниздән,
Учду көһнәлијин бүнөврә дашы.
Ахтарын, нә кечир үрәјиниздән,
Арзулар өнчүлү олмаг да јахшы...

Бу мәним көнлүмүн сәсидир — дедим,
Демәјин, зарафат еләјир гоча;
Бир көһлән ат кими баш алыб кедин,
Төвшүмәк, бүдрәмәк билмәјин анчаг.

Сәнин ки, тәлејин көз габағында,
Далынча әсиртәк арзун сүрүнүр.
Кайнат аһ чәкир Ај ишығында,
Санки о сәндән дә гәмли көрүнүр.

Хошбәхтлик гисмәтми?

Гисмәт дејилми? —

Дејәрдим... илләрин һөкмү вар, ахы!
Мәнимчүн доғмадыр инсанын гәми,
Өзүмсүз олмагдыр — онсуз олмағым.

ЈАШЫДЫМ ГАДЫНА

Бир заман Галочка идин, Галочка;
Ипатды ојнајан, јүјүрән, гачан...
Јашын һағлыјыбдыр әллини артыг,
Ојунлар гуртарыб, гырышлар артыб.

Ғајытмаз ганадда,
Дөнмәз јәһәрдә, —

Ушаглыг иллэри көз дағы кими.
Һәрдән әл еләјәр хатирәләр дә
Узагдан пионер бајрағы кими.

Бир топду — һелләнди, фишәнкди — учду,
Бир чайды — сујунда чимә билмәдим.
Еј мәним ишығым, сон көрүшдү бу,
Еј мәним әләнчәм, әлвида дедим...

Мәһәббәт дил ачды јаз јағышытәк,
Илдырым һајғырды,
Шямшәк ојнады.
Бу јаз јағышындан нә сел, нә чисәк,
Һеч бирчә дамчы да сәнин олмады.

Сәнин талејиндә ишығлы нә вар?
Бары дејирдим ки, ушағын олар!
Олсајды бир хәстә, бир сысга ушаг...
Јенә дә севәрдин, әзизләјәрдин.
Кәл, јахын отураг,
Ачыг данышаг,
Шаирдән олмасын бир кизли дәрдин.

Бу һалын гәлбими јаман көјнәдир,
Де көрүм: ганадсыз тәјјарә нәдир?
Биз ки, јад дејилик Галочка, кәл, биз —
Бир јејәк гәм адлы көмбәләри биз.

СЕВКИ

Бәлкә дә сәмини сөз-сөһбәтимлә
Кәнчликлә дил тапа билирәм һәрдән.
Јанағы алланмыш мәһәббәтимлә
Бә'зән о үзләрдә үзләширәм мән.

Јох, ешгим, сән әсла гочалмамасын,
Әһдини торпаға бағлајыб илләр.
Сәнин изләринлә сәни ахтаран
Ијирми јашында кәнчләр вар һәлә.

Белин бүкүләнә, өләнә гәдәр
Башында мәһәббәт чәтри олачаг.
Үфүгдән үстүнә јаған шәфәгләр
Күрчү бағларынын әтри олачаг.

Башынын үстүндә дуруб дан јери,
Сәнин кешијиндә дајанар кечә...
Мән говдум гапындан сәрт күләкләри, —
Севки јухусундан ојанар кечә...

Бу ешгин сәһирли сәсидир мәни
Һүнәрә, гүдрәтә апарыр инди.
Көнлүм ешитдикчә ешгим дејәни
Үрәк дә синәмдә габарыр инди.

Дан јери сөкүлдү, бир хош хәбәртәк
Долду гапымыздан күләкләр һәр вахт.
Кәл, инди дејирәм, сәбәт көтүрәк,
Көбәләк јеринә хатирә јығаг.

Гој бизи кизләтсин галын мешәлик,
Десин бир-биринә гоча палыдлар:
«Биз белә мәһәббәт һеч көрмәмишик,
Әлли јашында да мәһббәт олар?»

ГЫЗЫЛ

Александр Безыменскийә.

Билмирәм, һәјатмы нәғмәјә дөнүб,
Јохса һәр гапыда бир бүлбүл сәси...

Бу кәндләр, шәһәрләр елә бил мәним
Ахтарыб тапдығым гызыл күлчәси!

Нә гәдәр аловлу чәбһәләр жарыб,
Нә гәдәр јолларда өлүб дирилдим.
Комсомол достларын,
Гејри достларын
Гәлбиндә гызыл гум топлаја билдим.

Инди тәләсмәјим һеч јана бары,
Күнләрим, ах јенә өз мәчранла сән!
Чох чәтин тапылан гызыл анлары
Кәрәк һара кәлди хәрчләмәјәсән.

Мәндән кери галыр мә'дәнләр инди,
Бу гызыл-металым гуртаран дејил.
Мәним ки, хәзинәм үрәкләринди,
Үрәкдән гопармаг чох асан дејил.

Мән ки, өлкүнлүјә, сүкута јадам,
Ганымда кизләнмиш бир һарај јатыр.
Һәјат өз ишинидә:

Јер фырланмада,
Үмманлар кәмиләр дартмағындадыр.

Инсан, јаш өтдүкчә, көрүшмәк истәр,
Илләр әлимиздән гачыр јенә дә.
Дүнәнә, сабаһа башымыз үстән
Гызыл кәпәнәкләр учур јенә дә...

НАМӘ'ЛУМ ӘСКӘРӘ

Өлдү узагларда доғма евиндән,
Һеч јохдур өлдүјү тарихи билән.
Намә'лум әскәрин гәбринә инди
Мә'лум әскәрләрдир чичәк кәтирән.

Јашар гәлбимиздә өлмәз сурәти,
Көксү дәлик-дәлик бир оғул, одур:
Синәси үстүндә һәрби билети,
Өзүлә бирликдә һәлак олубдур.

Онун фамилини билмәсәк дә биз,
Билирик вурушуб сон ана гәдәр.
Әскәр һүнәринә беләчә сәссиз,
Адамлар илләрлә баш әјәчәкләр.

Әскәр достлуғуна дастанлар јазаг!
О, өлмүр һеч заман,
Өлмәз дә бу күн.
Силаһ достумуза, гардашымыза
Абидә учалтдыг нәсилләр үчүн!

Гәлбимиз онунла биркә дөјүнүр,
Бу итки һамыја чох ағыр кәлир.
Фамили намә'лум бу дөјүшчүнүн
Рүтбәси мә'лумдур — Совет әскәри.

СИРЛӘР

Аза ганелијә мән адәткарам,
Бахтымдан күсмәјин вармыдыр јери?
Арзу еләмирәм кенерал олам,
Дурам кешијиндә һәрби сирләрин.

Һәјатса галмајыр өз диггәтиндән:
— Јаша! Әбәдијјәт сәниндир, инсан!
Бүтүн күчәләрдә, дөнкәләрдә сән
Сирр вериб-алмағы унутмајасан!

Одур, бир гаҗғылы оҗлан ушағы
Учуз квас ичир будкада хэлвэт,
Һәр нечә олса да, бу сирдир ахы,
Мән онун сиррини ачырам әлбәт...

Аҗлајыр, данлајыр бир гыз өзүнү:
«О күн сөз-сөһбәтдә һәддини ашды.»
Бир дә ки, дејәсэн, илк көрүш күнү
Сачыны пис һөрүб, пис бағламышды.

Бу ахшам бир сәрхош олду јолдашым,
Тәклик — тәнһалыгдыр јолда да елә.
Бу, сирдир: ичкијә вериб маашы,
Инди үзү кәлмир евинә кәлә.

Бир кәс ки, көрмәди, бахмады она, —
Хошбәхтдир, чиновник — јухуја кедир.
Әчәбдир, мә'нәви јохсуллуғуна
Ад гоја биләсэн: дәвләт сирридир!

Инсанлар јашајар — доланар, кәзәр,
Мән дә сирләрини ачырмыш кими...
Бу сирләр шаири чашдырыр бә'зән
Овчуну чашдыран зирәк гуш кими.

Әбәди сирр вармы дүнјада көрән?
Гој олсун — әбәди ахтарыш да вар.
Бизим дүнјамыза ади көрүнән
Мө'чүзә дүнјасы демәк дә олар.

ДОҒМА ГАДЫНЛАР

Сорғулу-суаллы олур ушағлар,
Гәрибә һејрәтлә оҗлан сорушур:
— Дүнјада нә гәдәр гардаш гәбри вар,
Бачы гәбирләри бәс нијә јохдур?

Бә'зән мән дәһшәтли јуху көрүрәм,
Сүһбәчән көзүмүн кетмир ачысы.
Мәрмиләр, гәлпәләр јағыр — көрүрәм,
Чан верир нә гәдәр шәфгәт бачысы.

Бәс бизим үмуми гајәмиз нәдир?
Кедәк тутдуғумуз бу јолу, кедәк.
Үмуми ичласдан сонра арабир
Кизли дәрәдләри дә биз көрә биләк.

Одур, Рјазанда бир ахшамчағы
Бир һејкәл јанында һејкәл дикәлди.
Гәһрәман Ванјанын бүстү јанына
Әјилиб бүкүлмүш бир ана кәлди.

— Гој дүнја ешидиб көрсүн, мән өләм —
Оғлуму јанындан кедән дејиләм.
Дашла, гранитлә бағлајын мәни,
Оғлумун јанында сахлајын мәни...
Көз јумуб, о саат ујуду јазыг;
Әријиб, оғлуна говушду артыг.

Гој сабаһ дүнјада елм ахтарышы
Ешидәк динамит һөкмүнү јујур.
Достлар, аста кечин, јаваш данышын,
Бир рус гадыныдыр — бурда ујујур...

МӘН БЕЛӘ ЈАШАЈЫРАМ

Она көрә һәјат кезәл, —
Өмүрдә күл-чичәк јашар,
Мәним бу гарт бәдәнимдә
Чүнки дујан үрәк јашар.

Анлајырам, сеvirәм мән
Ушағы да, гочаны да.
Мән көрүрәм инсанларын
Көзләриндән гачаны да.

Мән көрүрәм: дәниз нәгмә,
Батаглыг да чамыр јајыр.
Бир һәјәтдә, көрүрәм мән,
Ушаг алма оғурлајыр.

Пенсијачы достум илә
Хејли чәнә вурдуг дүнән...
Күлләләри, ералары,
Учан пејки көрүрәм мән.

Чох да, чох да узагда јох,
Көзләримин өнүндәдир, —
Чыхма, бөлмә,
Вур, үстәкәл
Мүбаризә дејил, нәдир?

Өлүм илә баш-баша мән
Јатмағы да бачарырам.
Өзүмү өз учрумумдан
Дартмағы да бачарырам.

Бу — заманын чағрышыдыр:
Далғаларда үзәк кәрәк.
Бу — бир идман јарышы јох,
Бу—үмманлар кечмәк демәк!

Мән беләчә јашајырам,
Кечә билләм буз үмманы.
Кәләчәјим көз өнүндә,
Башым үстә улдуз јаныр.

ШАИР ӨМРҮ

Еј кәнчлик! Сән мәним башланғычымсан,
Мән сәни сеvirәм, сәндән горхурам.
Сәни көрмәк асан, көрүшмәк асан,
Горхурам: көрүшдүм, ајрылачағам.

Кәзәрәм, ајағым, әлим јорулмаз,
Көјдә ахтарырам, јердә тапарам.
Гачмаз көзләримдән сәјјар бир улдуз,
Гачмаз көзләримдән сәјјар бир адам.

Мән ки, инсанлара сөз вердим, нә гәм,
Е’тибар јашадым, чәтин дә олса,
Гәлбими термоса дөндәрәчәјәм,
Даим истисини сахлар термоса.

Чох разы галсам да ев-ешијимдән,
Килеј дүјмасам да достдан, гоһумдан,
Биләндә, сакитчә өләчәјәм мән,
Дәһшәтә кәлирәм, дәһшәтә јаман.

Мән ки, шаһидијәм өз заманымын,
Әсримин әлләри дүјүн-дүјүндүр.
Мәним торпағымда һәр шеј инсанын
Зәһмәти үчүндүр, һағгы үчүндүр.

Мән өзүм ад вердим һәр доғулана,
Һамысы бәхтәвәр јашар, учалар.
Дејирәм олсунлар гој атам, анам,
Бүтүн гарыларла бүтүн гочалар.

Еј шаир һәјәты! Өмүрдән-күндән
Сәнинлә бир кечдим, сөнмәди одун.
Дүнјанын әбәди сәһәриндә сән
Мәним бир балача дан јерим олдун.

МЭРМЭР

Бу күн јох әјнимдә ади палтарым,
Шәһәрә чыхмышам мәрмәр донунда.
Дујурам дашланыб ган дамарларым,
Гурујур ганым да, донур ганым да.
Сојугдан бәдәним титрәјир, әсир,
Кәзирәм бир илыг инсан нәфәси.

Узаг саһилләрә әлләри јетән
Еј әзиз охучум, һәјаным ол сән.
Бу күн ашрымындан ики јүз илин
Сәни сәсләјирәм: «Балача оғлан.
Гыз балам! Вар олсун о ширин дилин,
Һамыја салам де бу даш бабадан!»

Ирәли чан атдым өмрүм боју мән,
Бә'зән бүдрәдим дә, робот дејиләм.
Кәнчлији дајанмаз тәкәр сананлар
«Ирәли» сөзүнү чәтин ки, анлар.

Еј үрәк! Достлугда һәр хаһиш олур,
Бир чаванлыг елә — вур елә, вур, вур!..
Беләчә вуранда сән арам-арам
Мән дә кәләчәјә әл узадырам:
Мәни бир әр кими севәчәк гадын,
Нијә кеч доғулдун? Нијә јубандын...

Бә'зән әср ашырыг биз бир анлыға,
Мүкафат кәрәкдир бу гурбанлыға,
Мәрмәр шәртилији гој галсын һәлә...
Тапым, гучаглашым нәвәләримлә.

Јеријиб-јүјүрән вахты онларын...
Бәлкә һеч туманы јохду онларын.

Бабајам, борчумду чибими ачам,
Оғлан нәвәмә дә алам тапанча.

Јығдығым, керижә атдығым нә вар —
Нәвәләр јахшыча пајлашдырарлар.
Мәним дә нәвәсим јашајыр һәлә,
Гошулуб шарлара, учур көјләрә.

Дәләләр һоппаныр, атлар гачышыр,
Гәрибә, марағлы гармагарышыг...
Мәһәббәт јолумда ишыгдыр һәр вахт,
Һәјатым сабаһа төһфә олачаг.
Кәрәк кәләчәјә мән ајыг бахам...
Мәрмәр нәфәс алыр — мән һәлә сағам!

* * *

Һеч кимә јаманлыг еләмәдим мән,
Јашадым әсримин орталарында.
Илк дәфә инамым тутду әлимдән,
Илк ону таныдым һәјат јолунда.

Гаршыма учрумлар чыхды нә гәдәр,
Нә гәдәр көз јашым көј суја дөндү.
Гапымы гәзәблә сындыран кәдәр
Евимдә јумшалыб гузуја дөндү.

Мәним дә сон аным јетишир артыг,
Одур ајаг сәси — дивар јанында.
Сон дәфә көрүшүб, гучаглашараг,
Гурујуб әлләрим галар јанымда.

Сон ишыг зөгрөсү кезер үзүмдө,
Дујмаз бу аләми ушаг аләми, —
Бир ушаг дырмашыб дивар үстүнө,
Дејер күлө-күлө:
— Әлвида, әми!

ЈАҒЫШ

Ади јағыш жағыр,
Пајыз жағышы...
Бә'зән гуру жағыш дејирләр она.
Ади адам кедир күчәјлө, ади.
Кедир. Ади жағыш нејләјер она?

Гочалыг, кәлмәјә тәләсмә, јахшы,
Тәләсмә, бир гәдәр сонра кәләрсән.
Туфан јох, боран јох, бир дамла јағыш
Јетирә биләјдим инсанлара мән.

Үрәк бу улдузлу көјләри сефир,
Сәма јухарыда, көј ашағыда.
Блокла јанашы кедән Түтчеви
Көрүрәм. Каш мәни көрәјди о да.

Дујсам да әсримин мин һарајыны,
Бахыб, бу дүнјаны көрүрәм ајдын!
Әзизим, Халтурин, Гыш сарајыны,
Сән дејил, мән көрүб,
Мән јыхмалыјдым!

Чијними һәлә дә нәдир јандыран? —
Көһнә бир күлләниң јарасы галды.
Ким дејә биләр ки, әсил италјан
Инди мән олмалы, ја һарибалды?

Јенә әл еләјир, кәнчлијим, јенә...
Јенә јүјүрүрәм, чата билмирәм.
Јаков Свердловун дәјанәтини
Һәлә мән өзүмдә тапа билмирәм.

Нәфәс тәнкијинчә батсын нәфәсим!
Сон дәфә сөз ачым заманым һагда.
Комсомолчу кими јаныма кәлсин
Гоча болшевик дә, көрпә ушаг да.

Мәнчә тәзә кәлир һәр сәһәр, тәзә,
Һәр јени сәһәрин јени нәғмәси!
Кәләчәк күнләри көстәрир бә'зән
Сүбһүн мин сеһирли гызыл пәрдәси.

Јағыш нејләр бизә, гој жағыр, јағсын,
О, ади су олсун, биз ади адам.
Гој пајыз жағышы пајыз ағласын,
Билмирәм, мән нә вахт ағлајачағам...

* * *

Бир гочаја әрә кет сән!
Бу күн-сабаһ өләр гоча.
Һәјатда чох дашгын чајлар
Јорулачаг, гурујачаг.

Һеч гафијә сөзә бахмыр,
Еһтирас нә, һәвәс нәдир?!
Гочалығын бәрбәзәји
Јалныз ширин хатирәдир.

Бир гочаја әрә кет сән!
Мәнә кәл сән! —
Кифир гоча!..
Мән ки, дәрин чај дејиләм,
Чырман тезчә, кеч астача.

О чајын дар саһилиндә
Сөјүд ағлар ичин-ичин.
Орда көзәл күн вар һәлә —
Сәни хошбәхт еләмәкчин.

Санки һәр шеј јалан имиш,
О истәк јох,
Хәјал јохмуш.
Гурулдајан көјәрчинләр,
Ганад ачан гартал јохмуш...

* *
•

Бә'зән көзләримнә дојурмур сәһәр,
Сәһәр доғулдуғу аны көрәм мән.
Нә јахшы јашајыр мәни севәиләр,
Бәлкә јашајырам буна көрә мән.

Јолум дан јеринә кедәр һәмишә,
Кедәр ишығлары сојуг сәһәрә.
Бә'зән күн ишығы боллуча дүшәр
Үмид ишығлары аз дүшән јерә.

Бу күн нә күнүдүр өмрүмүн көрән?
Һаны о үзүмә күлән мәнәббәт?
Бәлкә доғулмамыш дүнјаја кәлән,
Бәлкә доғулмамыш өләм мәнәббәт.

Јох, мәни сәсләјән дава-далаша
Еһтијат ојунчу олмушам, нәдир?..
Санки бармағларым һазыр саваша,
Анчаг дүјүмләнә билмир ки, билмир.

Јумшаг креслода нараһат јерим..
Гочалыг, көмәк ет, јада салым мән:
Јенәми дириси вар дүшмәнләрин?
Јенәми дикәлиб гисас алым мән?

Јенәми, јенәми о кор гүввәләр
Бир думан сүрүјәр бу нур јурдума?
Көзүмү јуммарам сәһәрә гәдәр,
Сән дә, еј Вәтәним,
Көзүнү јумма!

Дәли учрумлардан кечсәм дә јенә
Јол тапыб, јолума мән дүшә билдим.
Бәлкә дә бир өмрүн өлмәзлијинә
Дишим-дырнағымла јетишә билдим.

Серкеј ВАСИЛЈЕВ

(Русија)

ИЛИЧ КӘЛИБ БУ ЈЕРӘ

Чөкүб мешәләрә,
Һопуб сулара
Узг әкс-сәда јашајыр һәлә.
Ијирминчи илдә кәлибди бура
Владимир Илич Надежда илә.
Онда нә заманды, өзүнүз дејин!

(Әскәр нағылы)

Бир јанда тәләфат,
 Бир јанда ачлыг.
 Бүтүн Русијаны һәдәләјирди
 Дүшмәнләр дөрд јандан ағзыны ачыб.
 Кәндләрдә нә варды? —
 Гара гаранлыг!
 Јаначаг һардајды?
 Дуз јохду һәтта.
 ...Одур, електрик ишығы јаныр
 Көһнә бир дахманын дамынын алтда.
 Ленин јахынлашды ора севинчәк,
 Елә бил дахма јох, ишыглы залды.
 Илыг тәбәссүмлә «Салам!» — сөјләди,
 Кәндлиләр дикәлиб саламы алды.
 Һәр шеј ишыг олду дахмада санки,
 Сөз-сөһбәт чај кими ахды арамла.
 Күнәшин өзү дә јахынды санки,
 Кәлди бу дахмаја бу шән адамла.
 О деди: «Сәбр един, һагг-һесаб чәкәк,
 Эзилиб говулсун дүшмәнләримиз.
 Ишыға бүрүјәк, нура бүрүјәк
 Бүтүн Русијанын кәндләрини биз.
 Бәли, бу олачаг јахын заманда!
 Бу һәјат ајры чүр һәјат олачаг.
 Трактор кәзәчәк чөлләрдә онда,
 Намы бир-биринә һәјан олачаг!
 Һәләлик дөзүмә бир аз күч верин,
 Галмаз јер үстүндә бу дава-далаш...»
 Бајагдан рәнбәри динләјәнләрин
 Үзүндә нур варды, кәзләриндә јаш.
 ...Бу сәси, сәданы алыб догадан,
 Күләкләр јајырды мешәјә, чөлә.
 Илич бу јерләрә кәлибди чохдан,
 Көрәнләр дејир ки,
 дүнәнди елә!..

Дағ ашырыб, дүз кечириб,
 Јолдан јола гова-гова,
 Әсир алман фашистини
 Апарырды бизим әскәр
 Өн чәбһәдән гәраркаһа.
 Јол — јоручу,
 чала-чухур,
 Јол — батаглыг,
 учгун-хәндәк.
 — Отур, фрис, о шалбанын...
 Отур, бир аз нәфәс дәрәк!..
 Әсир алман чейнәдији
 Шив чубуғу атды јана.
 Сонра сигар чыхартды о
 Мырылдана-мырылдана.

Әскәр түтүн кисәсини
 Чыхардараг, күлдү дә бир.
 Гәзет чырды. Бүрмәләди.
 Ачды. Ешди. Папиросун
 Узунлуғу дүз бир метр!
 Әсир тәзчә алышганы
 Чыхартды ки: һә, бу мәнәм!
 Әскәр исә һим еләди:
 — Мән сәндән од истәмирәм!..
 Дөјүшчү дурду ајаға,
 Чибләрини ешәләди,
 Бирчә анда әсиринин
 Севинчини һеч еләди.
 Үч һиссәли
 Бир агрегат чыхартды о:
 — Алма дејил, армуд дејил,

Көк дә дежил,
«Катжушадыр»...

Гапағыны тез дартды о,
«Каш фитили гурумаја...
Бу саатча алышачаг.»
Еһ, тәрс кими,
Фитилдә дә јох јаначаг...

Фрис куја мәнәл гојмур,
Үрәјиндә кизли күлүр.
Буну дујур дөјүшчү дә,
Папиросу һеј сүмүрүр.

— Ишләриниз јахшы дејил. —
Әсирә бах! О дилләнир. —
Белә... Бу чүр техникајла
Галиб кәлә сизләр јә'ни?!
Тарак — сөндү, чарак — сөндү...
Таггылдајыб күлүр алман.
«Ловға алчаг! Дөјүшләрдә
Көзләримдән јайынмысан.»

— Техникана түпүрүм мән,
Бәри көрәк техниканы...
О чыхартды алышганы.
— Јандыр көрүм, нечә јаныр?
О јандырды чох көнүлсүз.
Әскәр үфүрдү бирчә ан,
О саат сөндү алышган.
Тәәччүблә бахыр алман:
— Анламырам!..
Нә демәкдир?..
— Бу саатча анлајарсан,
Чохдан анламаг кәрәкди!
Машын һәмин о машынды,
Будур, онун фитил јағы!

Ајры һеч нә төкмәмишәм!
Ағлын кәсир, көзүн бахыр?
Һә, күлүрдүн, инди үфүр!
Үфүр, көрәк нечә сөнүр!..

Алман үфүрдү: бир, ики...
Фитил сөнмүр ки, сөнмүр ки!..
О үфүрдү отуз кәрә.
Аз галды ки, дөјә јерә,
Кичәлләнди башы. Әсир
Гәзәбиндән нечә әсир!
Бу од одлајыр алманы,
Үфүрдүкчә лап бәрк јаныр...
Нејләсин о, бу од сөнмүр.
Фрис ган-тәр ичиндәјди.
Хәрчәнк кими гыпгырмызы
Гызарыб, о дөјүшчүнүн
Гаршысында јерә дәјди!

ВЈЕТНАМДАН КӘЛӘН ТАБУТ

Гәбир һазыр. Дәфн едирләр бир адамы,
Вјетнамдан кәлиб табут, билир һамы.
Инсан көчүр бу дүнјадан, сүкут ағыр,
Инсанларын бахышындан гуршун јағыр.
Өлән варлы өвладыдыр, дәфнә кәлән
Варлылардыр; дурушундан, јеришиндән,
Әдасындан, бахышындан, бәзәјиндән
Билинир ки, варлылардыр; бу варлылар
Билирми ки, өлүм үчүн нә фәрги вар?..
Һәлә мәрһум енмәјибди сон мәнзилә,
Ағлајырлар, сызлајырлар она һәлә.
Күллә она нечә дејиб, нечә јаныб,
Билинмәјир — табут мөһкәм мисмарланыб.

Эн севдији алэт иди онун банчо,
Ганы инди о күлөрүз, тeхаслы Чo.
Ата-ана көзләриндә о, нәр иди, тәрлан иди,
Чох диггәтли оғлу иди,
нишанлыча чаван иди.

Гардаш иди, сирдаш иди,
Чох көзәл дост, јолдаш иди.
Јахшы ата олачагды о, бәлкә дә;
Јашамаға һаггы варды бу өлкәдә.
Һаггы варды, варды, варды...

Инди дилсиз бир мөзарды.
Бу дүнјада о да варды.
Нијә варды, дејәк, нијә?
Бәлкә дә һеч бахмамышды бу өлкәјә?
Нечә дејәк? Бәлкә белә олмалыјды?
Америкалы Вјетнамда өлмәлијди?!
Чаваб верин!

Миссис — кәлин!

Миссис — ана!

Чаваб верин бу варлығын јохлуғуна!
Чаваб верин! Бу өлүмә чавабдеһсиз!
Бу мөзара гојулурсуз, сиз дә, шәксиз!
Сиз, ағбашлар, ичин чәкиб гурујанлар,
Чаваб верин!

Еј чаванлар, чаваб верин!

Сусурсунуз?
Боғазыныз чох даралыб!
Онда совет шаириндән чаваб алын:
«Мәнәм-мәнәм!» дејән јурдун өвладлары,
О мөзарда өзүнүзү көрүн бары!
Ахы, сиз дә чавабдеһсиз бу өлүмчүн!
Бәс о кими өлдүрмәли иди бу күн?
Чавабдеһсиз бунун үчүн!
Океанын архасында, көздән узаг
Арха чәбһә олуб сизин Америка —
раһат бучаг.

Јүз илди сиз
Јурдунузда бомба јери көрмәмисиз,
Бир дашыны итирмәјиб көјдәләнләр.
Өлдүрмәјә көндәрилиб бу өләнләр.
Бирчә тағы титрәмәјиб көрпүнүзүн,
Бомба сәси јатырмајыб көпүнүзү.
Нә шахтаныз,

нә ферманыз дағылыбды,
Нә елиниз, нә обаныз дағылыбды —
Мүһарибә зәлзәләси көрмәмисиз,
Јурдунузда топ нә'рәси көрмәмисиз.
Өзкәсинин чөлләриндә вурушмусуз,
Өзкәсинин әлләријлә вурушмусуз.
Бомбаларын гәлпәсидир долларыныз!
Даим өлүм јүкү дартар јолларыныз,
Анчаг үзү башга халга, башга елә!
Бах, бу табут бир мешәдә јүз-јүз өлән
Көрпәләрин көз јашына бир әвәздир.
Һәр дәрәси, һәр хәндәји сәнкәр олан
Бир өлкәнин савашына бир әвәздир.
Бәлкә бирдән Вјетнам дәрди
дашынајды өлкәнизә,
Јад олмазды бу көз јашы
онда сизә.

ВӘТӘН ҺӘСРӘТИ

Гүрбәт елә чатан кими гәрибсәјирәм,
Үрәјимдә һај гопарыр Вәтән һәсрәти.
Һәсрәтимә сәс верирәм, кедәк — дејирәм.
Јаш артдыгча зәифләјир дөзүм — гүввәтим.
Азмы вахта, чохму вахта,
һеч фәрги јохдур,
Чәнуб олсун, ја гәрб олсун кетдијим дијар.

Торпаг мәни дартыр санки,
Көј мәни удур...
Утанырам, пәртлијими адамлар дујар.
Будур, көзәл бир сәһилдә тәк отурмушам,
Елба ахыр,

хәјалымда Москва чајы.

Елә бил ки, кәмим гәфил тохунуб даша,
Гәрг олурам, неч кимсәјә јетмир һарајым;
Әзилмишәм, јорулмушам,
ганадым сыныб.

Мәним Сибир кенишлијим,
чәк әлләримдән!

Нә кизләдим, зөвг алмырам Саксонијанын
Краллары әјләндирән мешәләриндән.

Јенә, јенә
һәсрәт мәни
сәсләјир кери.

Бу күн азча дурулубдур көзүмдә сулар,
Һәрби хору динләјирәм: алман кәнчләри
Бу күн «Јермак» маһнысыны охујурдулар,
Чох ајдынча шивә илә, аһәнклә, јаваш;
Санки гәфил бир тәкандан галхдым ајаға.
Бирчә Вәтән маһнысында бир анда, гардаш,
Көр нә гәдәр јахынлашдым ана торпаға...

МАРУСЈА АЛДАНДЫ

Чох алданды Марусја, чох,
Америкаја көчүб, кедиб.
Сәккиз илдир үрәјини
Дәрд әридир, әләм дидир.

Ичиндәдир одун-көзүн,
Кечәси гәм, күнү јасдыр.

Нә буз она көмәк едир,
Нә компрес, нә пластыр.

Һеј чырпыныр, чырпыныр о,
Инди сәси һара јетәр.
Ајаглары ағыр дашдыр,
Башы ағыр дашдан бетәр.

Нечә олду бу көрәсэн,
Һалы нијә јаман олду?
Нечә олду бу рус гызы
Русијаја дүшман олду?

...Москвалы тәләбә гыз
Һәјатыны верди бада.
Сан-Франсиско шәһәриндән
Кәлмишди о һарамзада.

Илк көрүшдән чох асанча
Севда тутду, сөһбәт битди —
Москвада Марусја гыз
Бир мистерә әрә кетди.

Алапенчәк мистер — турист
Көрүнүрдү варлы-карлы.
Узун, әтсиз бармағында
Чох ири бир үзүк варды.

Алдандымы бәрбәзәјә?
Ја севдими, вурулдуму?
Јохса гәфил һиссијатдан
Кичәлләниб мәст олдуму?

Һеч билмәди бејни нечә
Вә'дәләрдән думанлашды.

Парылтылы чыр-чындыра
Көз алданды, нэфс инанды.

Бизнесменин вә'длериндән
Арам-арам јағды нәләр:
«Марусјаны сүд көлүндә,
Нур көлүндә чимиздирәр.

Мәһәббәтин гучағында
Ујујар о, хумар-хумар.
Ахшам ондан јуху истәр,
Сәһәр ондан ишыг умар...»

Јалныз, јалныз эрә гуллуг —
Мә'лум олду һәр вә'д она.
«Мәчбури дә кечә-күндүз
Рус дилини өјрәт она.»

Марусја чох инанырды.
Күнү бир күн хош олачаг.
Бу јахшынын астар үзү
Ону јахшы тутду анчаг.

Бир дә көрдү тулланыбдыр
Океанын о тајына,
Јалныз тәклик, тәһалыгдыр
Дүшән онун күн пајына.

Эри каһ вар, каһ да јохдур,
Еви дә вар, јоха бәнзәр:
Бу чох көзәл зирзәмидир,
Анчаг ки, ев демәсәләр...

Сәһәр кедир, кечә кәлир
Марусјанын чидди эри.

Үтүләнир, тумарланыр...
Бир чөпә дә дәјмәз әли.

Марусјадан дил өјрәнди,
Дилчи олду америкалы!
Инди онун шөһрәтиндән
Арвады чох кери галыр.

Марусјанын дәрсләринә
Јохдур артыг еһтијачы.
Инди онун бизнесинә
Тичарәтин јолу ачыг.

...Сән, Марусја, дур ертәдән,
Јемәјини һазыр елә.
Јорғаныны ал үстүндән,
Үстүнү чырп күлә-күлә.

Доғ десә — доғ; демәсә — јох!
Көстәришлә нэфәс ал сән.
Арвадсан, ја гуллугчусан...
Башына дөј, нејләјәнсэн?..

Ај Марусја,
Һаны Русија?
Ағла инди ичин-ичин.
Инди сәнин тај-тушларын
Ахырынчы курса кечир.

Рәфигәләр Москвада
Гајғыларын гучағында;
Адлары вар, јерләри вар
Бөјүк Вәтән торпағында.

Бир и олуб һүгүгшүнас,
Бириси дә һәким, јәгин.

Бирчә сәни өз јолундан
Чәкиб атды өз әлләрин.)
Кишиләрдән кері галмаз,
Һәр мәчлисдә башга гадын.
(Нижә Вәтән торпағында
Сән бир гара даш олмадын?..)

Мәктуб јазды достларына,
Чаваб верән тапылмады.
Үрәјинин телләринә
Дүјүмләнән сап олмады.

Тәләбәлик достлуғундан
Јохду әсәр, јохду хәбәр.
Бәс достлара хәјанәтин?..
Достлар сәни итирдиләр...

Марусјанын күнү белә
Ағламагдыр көз јашыдыр.
Санки инсан ичиндә јох,
Бир мешәдә о јашајыр.
Һәрдән виски мәстлијиндә
Өзүнү тох тутаммады
Һәрдән резин чејнәмәклә
Јаланлары удаммады...
Хәјалыјла һәмдәм олур,
Москваја учур јенә.
...Галын, јумшаг гар јағыбды
Клјазманын үзәринә.
Ағчагајын нәғмә гошур,
Һава гызыр, гар әријир.
Бир ағачы гучаглајыб,
«Бағышла, ај бачы» дејир.
Ағач динмир. Сәрт дурушла
Бәлкә дејир: гајыт кері!
Ағлын гачды, ај Марусја,
Даһа буна нә ад верим?..

ГЫРМЫЗЫ ДОНЛУ ГЫЗ

О гыз сизә хош кәлирми?
Гырмызы дон... бир бахыңыз.
Елә бил од ичиндәди,
Алов ичиндәди о гыз.

Көзләриндә ишыг долу,
Һәрәкәти гывраг, чидди.
Киши кими әл тутар, о,
Чох өткәм дә гәтијјәти...

Каһ әлиндә китаб олар,
Каһ ијнә-сап бәрбәзәји.
Нә һүнәрин саһиби ки,
Белә тез-тез көзә дәјир?..

Һүнәр бу ки — јетим галыб
Ағыр дава илләриндә,
Ики бачы сағ гуртарыб
Өлүмүн сәрт әлләриндән.

Кәшфијјатчы аталары
Өлдү Крым торпағында.
Аналары бу иткијә
Таб етмәди кәнч чағында.

Ики бачы... гысылдылар
Бахтларынын ағушуна;
Үч јашына кирир кичик,
Бөјүјү он үч јашына.

Ата-ана әлләриндән
Гәфил туфан гајыг ачды.
Настенка гыз телли иди,
Лјуба исә узун сачлы.

Ики үрэк далгалара
Дүшдү ики дамла кими.
Бири инчә сәһра күлү,
Бири көрпә дағ чичәји.

Ач олдулар, гыш көрдүләр,
Ешитдиләр инсан аһы.
Һамысындан хәстәләрин
Аһ-аманы даһа ағыр...

Истәдиләр кичик гызы...
О ағлады гырыг-гырыг.
«Ушаг еви!..» Лјуба деди:
«Јох, беләчә јашајарыг!»

Елә сакит, сәрт деди ки,
Елә чидди бахды бир ан,
Буну тәклиф едән адам
Лап диксинди бу чавабдан.

Јох, јох, Лјуба истәмәди
Јетим ола көрпә бачы.
Сонра көрдү рус торпағы
Она јени гапы ачыр.

Бу гапыны көрдү Лјуба,
О кејиниб әдәбинән,
Учуб кетди ары кими
Бир күн сәнәт мәктәбинән.

Ишләди дә, охуду да,
Көстәрдиләр бармаг илә,
Јетимлијә дағ чәкди о,
Дәрд әриди бу дағ илә.

Пајок алды — фәһлә пајы!
Евә күмраһ кәлди бачы.
Өз пајыны — пајокуну
Бачысыјла бөлдү бачы.

О, көрпәни тәк-тәнһача
Гојуб, кетди ишә сәһәр.
Инди соруш: нијә, нечә?
О вахт буну демәздиләр.

Нә јахшы ки, јахшыларын
Әли јетди көрпә гыза.
Јахшы гоншу диварындан
Исти кечәр, үрәк гызар.

Ағлајанда көз јашыны
Гурутдулар, киритдиләр.
Буну ујмаз, дуја билмәз
Гәлби даим килиддиләр.

Вахт олду ки, евә гәдәр
Лјуба гачды бирнәфәсә.
Үст-башы да чиркли гачды:
«Бирдән бачым јемәк десә...

Једиртди о, ичиртди о,
Кечә говду горхусуну.
Једиртди о, ичиртди о
Динчлијини, јухусуну.

Тумарлады, хумарлады,
Көрпә бачы бала олду.
Бөјүк бачы кәнчлијиндә,
Бах, беләчә ана олду.

...Гырмызы донлу гыз јенә
Көзүмә чох көзөл дәјди.
Аллаһ она — она лајиг
Бир нишанлы јетирәјди.

ЛЕНИН КҮЧӘСИ

Дөрд фашист алајы кирди шәһәрә,
Торпағын көксүнә дәјди јаралар.
Инди бир иштаһла бура кәлибләр:
Мәркәзи күчәдән Ленин адыны
Позуб, Күпетск адландырдылар!

Алман полковники деди: — Кәрәк биз
Бүтүн Украјнаны ичәк су кими;
Бизим фүреримиз, бизим гәлбимиз
Әмр едиб — Русијада гајда јарадаг
Вјанада, Ромада олдуғу кими...

Тапылды бир бекар, бир сатгын көпәк,
Ағлы дәрисиндән дәјәрсиз алчаг,
Она әлиф кәрәк, тәбашир кәрәк;
Бујруға гул олуб, гујруг булајыб,
Тәзә ад јазачаг, шәһрәт тапачаг.

О сатгын јатмады бүтүн кечәни,
Көр, инди нә гәдәр алчалды, будур,
Фашистләр ајылыб, көрдүләр јенә
Бу Ленин күчәси нечәјди, елә
Ленинин адыны дашыјыб дурур.

Дүнәнки о алман ағаларындан
Беш марка мұкафат алан сыпыхды;
Елә сивишди ки, јол гырағындан
Пуллу, мұкафатлы кәлләмајаллаг
Ләһмәјә милләниб, зибилә чыхды.

Комендант — гәсбкар бағырды бар-бар,
Шәһәрә арамсыз од әләдиләр.
Әмрләр һај салды; бу партизанлар...
О кечә күнаһсыз беш вәтәндашы
Ленин күчәсиндә күлләләдиләр.

Јенә дә дәмирләр дөјүлдү бәрк-бәрк,
Ағ рәнкләр гарышды әлиф јағына.
Јенә көзәтчиләр әлиндә түфәнк,
Фырчалы бир әчлаф габагларында —
Кәздиләр кечәнин гаранлығында.

Јенә дә көзүнү ачанда сәһәр,
Гырмызы үнванлар алышды, јанды.
«Ленин күчәси»ни һәкк еләјибләр
Күчә дашларына. Рәнк елә һопуб,
Елә бил дашлар да гырмызыданды.

Јенә тәкрар етди онлар беләчә,
Патруллар дүзүлдү јүз јердә азы.
Тинләрдә силаһлар битди һәр кечә,
Ахшам позсалар да, сәһәр көрдүләр
Јериндә јазылыб солмаз бир јазы.

Нә гәзәб, нә әсәб, нә ишкәнчәләр,
Нә зиндан-зирзәми, нә өлүм-һәдә,
Нә дә ваһимәдән зүлмәт кечәләр
Ленин севкисини ленинчиләрин
Гәлбиндән бир ан да силә билмәди.

Фашистләр тапмады күнаһкарлары,
Фашистләр титрәди, фашистләр әсди.
Ленин әзәмәти, Ленин вүгары
Чыхыб күчәләрдә гаршыларына,
Жоллары бағлады, жоллары кәсди.

Чәлладлар бир чарә тапдылар бу вахт —
Горхудан бир жоллуг гуртармаг үчүн;
Ленин күчәсинә од вурмаг анчаг!
Жазылар алышсын, рәнкләр алышсын,
Күчә дашларындан жох олсун бүтүн.

Жағылар од вуруб,
дуруб бахдылар,
Алышды һасарлар, алышды дашлар.
Үрәкдә бәс нечә јандырмаг олар?
Көчдү үрәкләрә јазы да, ад да;
Әчлафлар бу сирри анламамышлар!

Ленин күчәсидир од тутуб јанан,
Кәрпичләр бағырды, дашлар бағырды.
Фашистләр әкилди горхуларындан.
Елә бил һаваја галхан түстүдән
Аловлу кәрпичләр, дашлар жағырды.

Шәргдән јахынлашды топ нә'рәләри,
Дүшмәнин башында илдырым чахды.
Совет гошунлары алды шәһәри,
Галиб ордумузу гаршыламагчүн
Рәһбәрин ады да жоллара чыхды.

МӘН АЈАГ ГОЈМУШАМ БУ АСТАНАЈА

Бу гапыја инсан кәлир ахын-ахын,
Бу очағын кечәси дә алмаз чимир.
Јер үзүнүн һәр јериндән мәктуб ахыр

Бу үнвана
Дән ахтаран гушлар кими.
Мән дә
Ајаг басмышам бу астанаја,
Сәһәр-сәһәр өпүшмүшәм ишыг илә.
Бурда мәни инчә бир дил саламлајыб,
Вурулмушам хош шивәли ширин дилә.
Гоча бу күн көз өнүндә кәлиб дурду,
Гартал бахыш

елә бил ки, булуд јарды.
Әлләрини архасында елә тутуб,
Әлләр дејил,
санки гоша ганадларды.

О мәнимлә сөһбәт едир,
Елә чидди, елә ачыг!
Санки мәһул бир аләмә
Мәним үчүн
Јеничә бир гапы ачыр.
Нурлу көзләр нечә мүдрик,
Нечә дәрин...
Данышдыгча дејәрдин ки,
Ағыл дашыр, сөз дашырды.
Санырдым ки, Вәтән өзү
Бу күн мәнлә данышырды.
О дејирди:
Һәјат бүтүн адамларчүн
Мүрәккәбдир, долајлыдыр.
Бу һајатын лап «галајлы» јолунда да
Сәнәткарчүн дар-долама јол ажрылыр.
Сәнәт јолу
Гоншу олмаз һамар јола.
Чох күләкләр дөјәр шөһрәт чәләнкини.
Фыртынанын, илдырымын рәнкләриндән
Ала кәрәк сәнәт ешги өз рәнкини.
Бу күнү дә, сабаһы да сәнәткарын
Олмајыбды, олмајачаг һеч вахт асан.

Говуб даим тә'риф адлы думанлары,
Сән өзүнә бә'зән кендән бахмалысан.
Шөһрәтимиз учаласы дағ галасы —
Варса белә бир хәјали Парнас дағы,
Бизи ора галдырасы,
Бизи ора апарасы
Виждан илә зәһмәт олар әввәл-ахыр.
Мән о заман анладым ки,
Доғру десәм,
Һәр һансы бир китабымын шөһрәтинә
Јер үзүндә јер истәсәм,
Уча зирвәм ола билмәм.
О замандан гулағымда галыб бу сәс.
Гәлбимә бир нараһатлыг,
Чох ширин бир јухусузлуг,
Бир ахтарыш хәстәлији,
Ағры јүкү салыб бу сәс.
Бир мәчраја сығышмајан арзу-хәјал,
Һардаса дил ачан бир һарај-чағрыш...
О замандан әбәди сөз сәјјаһытәк
Сөз сәһрасы доланырам гарыш-гарыш.
Илләр кечиб о замандан,
Илләр кечиб
О дағ илә үзләшдијим бир замандан.
Јенә фикрим сөһбәтиндән ишыг ичир,
Улдуз ахыр. Көј сөкүлүр, ағарыр дан.
Һеч унуда билмәјирәм о күнү мән:
Отурмушдум, гуртум-гуртум
Шәраб ичиб, мејләнмишдим;
Горки исә бахыб ачыг пәнчәрәдән,
Көзләрини һарајаса зилләмишди.
Һансы евин көркәмисә Москвада
Ата јурду көз өнүнә кәтирди:
Һәмјерлиси гамышлар һеј аста-аста
Охујурду.

«Жигули»дә баш тәрпәдир, әл еләјир,
Она салам јетирирди...

Серкеј НАРОВЧАТОВ

(Русија)

АЗАДЛЫГ ӘСКӘРЛӘРИ

Көһнә макистрат үстүндә, одур,
Бизим ал бајрағы јелләдир күләк,
Шәһәр алыныбдыр, топлар сусубдур,
Бизә дә динчликдән пәј дүшдү демәк.

Санки сүпүрүбләр адамлары да,
Сүкут ваһимәси бош күчәләрдә
Бу вахт гаршыдакы евин далындан
Бир гадын палтары көрүндү бирлән.

Бахырам: алтындан сүзүлән шалын
Әзилмиш чийинләр көрүнүр ачыг.
Бу гарда, шахтада ајағы јалын
Бир гыз тәнкәнәфәс үстүмә гачыр.

Әввәл анламадым, доғрусу, һеч нә,
Гәзәблә тәәсүф синәмә сығды.
Атыб јәјлығыны гарын үстүнә,
О јазыг өзүнү синәмә сыхды.

Көзләр сечилмирди бу гәм көлүндән,
Дәрд јүклү үрәјин тағәти һаны?

Мөр, мән гуртармышам кими өлүмдән,
Кимә кәтирмишәм азад дунјаны!

Узаг бир дијарда зүлмәт јолларын
Бир ишыг чыгыры мәнимлә кәлди.
— Адыны десәнә, а јазыг, бары!..
— Адым Авропадыр,
Авропа! — деди.

МАВИ ЧИЧӘК

Јенә зүлмәт дәрәләрдән
Күнлү-күндүз кечиб кәлди;
Узаг кәндләр шәһәрләрдән
Сәһәр нуру ичиб кәлди,

Гаранлыглар ичиндә нуру
Кәзән һәсрәт кәзләр — әсир,
Дәрд ил јоллар јорғунудур.
Дәрд илдир ки, бизи кәзир...

Бу күн һәр шеј јаддан чыхыб,
Өзүмдән дә усанмышам.
Мән јарамы бәрк-бәрк сыхыб,
Мән отлуға узанмышам.

Өлүм ачыб чајнағыны,
Назырдыр ки, мәни дидә.
Бу һәјатын нөврағына
Мән илк дәфә лә'нәт дедим.

Мөһләт алдым өз ганымдан,
Сөнмәкдәдир үрәк, көрдүм.
Елә бу дәм сол јанымда
Әзилән бир чичәк көрдүм.

Көз гојурам ләчәјинә,
Һисә батыб, палчыг долуб.
Ганым һопан палчыг мәнә,
Еһ, нә гәдәр мөлһәм олуб...

Анчаг дилсиз ади чичәк!
Ган чиләниб, тәпик дәјиб,
Инанмырсан ахы, нечә
Өз рәнkini итирмәјиб..

Санки бурда гәсдән битиб —
Мән әзкинә үрәк-дирәк.
«Өлүмүн даш гәтијјәти
Парча-парча олсун кәрәк.»

«Бәли, — дедим өз-өзүмә, —
Һәјат ешги будур, демәк!
Бахтым күлдү хош үзүмә,
Нур зүлмәти удур, демәк.»

Дејирәм ки, улдуз гәдәр
Һәр үрәкдә вар бу ишыг.
Биз онунла чох зилләтләр,
Чох әзаблар адламышыг.

Она һеч нә әвәз олмаз,
Сөндүрәммәз һеч нә ону;
Дәрд ил нечә дар-долама,
Нечә күндүз, кечә ону

Тутду гуршун јағышына,
Чарпанаглар туфанына;
Дүшмәдик өлүм гышына,
Үмидсизлик күманына.

Талејимсэн, ана торпаг,
Сағлығына ишыг ичэк!
Сән әбәди солмајачаг
Мави чичәк, мави чичәк!

Мән учрумлу дәррдән өтүм,
Онда мәнә ачиз де сән,
Адичә бир дәррдән өтрү
Бу һәјаты лә'нәтләсәм.

Јох, мән бүтүн варлығымла
Алгышларам бу һәјаты,
Бә'зән тоју гәми олан,
Гәми бајрам бу һәјаты.

Мәһәббәти зүлмәт јаран
Үрәкләри алгышларам!
Гандан, күлдән баш галдыран
Чичәкләри алгышларам!

Јанвар, 1945

Серкеј ВИКУЛОВ

(Русија)

МӘНИМ НӘСЛИМ

Нәслими гүрурла хатырлајырам,
Бәһрәли бир ағач көзүмдән кечир.
Кимди мәним бабам?
Әскәр, әкинчи!
Елә әкинчијди, әскәрди атам.
Бәди, мән өзүм дә әскәр олмушам.

Өз өмүр јолуну кечиб бу нәсил:
Кишилән әлиндә каһ гылынч, каһ хыш...
Бу нәсилдә олан арвадлар исә
Әкинчи доғармыш, әскәр доғармыш.

Јох мәним нәслимдә нә кенераллар,
Нә дә ки, бир елә шөһрәтли адам.
Бабам, улу бабам адил олублар,
Онлардан буну да алмышды атам.

Садә бир нәсилмиш бизим нәслимиз,
Гәлбимлә бағлыјам фәгәт бу ада;
Бағлыјам, Русија тарихиндә биз
Елә бил көркәмли јер тутмасаг да.

Бу ади нәсилдән нә демәк олар?
Шөһрәти дөјүшдә, ишдә доғулду.
Көзә көрүнәнләр, адлы-санлылар
Бу нәслин өнүндә әсмәли олду.

Кәрәкми сөз ачыб, өзүмдән дејәм:
О нәһәнк ағачда бир будағам мән.
Јел әсди, сәсләнди, сәсләнәчәјәм,
Сусдуса, демәли, сусачағам мән.

ШӘРӘФ ЛӨВҺӘСИ

Бурда һәр чөпүн дә һесабы вардыр,
Анд кими бахылыр һәр сөзә, вә'дә.
Һәмин бу отагда Шәрәф Лөвһәси
Асылыб гырмызы бир чәрчивәдә...

Гадынлар! Көзләрдә ләјагәт, һүнәр!
Гадынлар! Дөрд нәсли тәмсил едәнләр!

Киминин дөшүндә нишан, ја неч нә
Киминин дөшүндә орден-медалы.
Отуруб, элини гојуб дезинә,
Гачырма көзүндән бу сон деталы!

Неч кәсин башынын үстә жох һәлә,
Үзүнә «илаһи нур» сәпмәмишләр.
Бөјүк «аллаһлардан» бөјүкдүр елә
Лөвһәдә үзүмә бахан кишиләр.

Санырам үзүмә зәһмәтдир бахан,
Нурлудур, нә лазым — гызыла бүрү!
Онун бахышындан гүрурдур јаған,
Гој олсун, азачыг јорғун көрүнүр!
Һәр шәкил бир инсан, бир чанлы нәфәс,
Сусуб дајандым,
Онлара баш әјдим истәр-истәмәз...

ЈЕРДӘ ЈАШАЈЫРАМ

Аз гала саатда, аз гала күндә
Бир ракет туллајыр фәзаја инсан.
Нәһәнк ијирминчи әсрин өнүндә,
Шаир, папағыны чыхармалысан!
Фәза да ајылды һајдан-һарајдан,
Нә гәдәр чохалды мөвзуларымыз...
Ајы фәтһ еләдик, елә бил Ајдан
Торпаг да кәтирди јазыларымыз.
Һәлә нә сәфәрләр көзләјир бизи!
Бир ил дә кечәрсә... јох, ил узагдыр,
Халгын зәкасынын ракет-кәмиси
Сабаһ бир улдуза санчылачагдыр.
Халг дедим! Бу халгын оғлујам мән дә,
Она бағлананда, ону севәндә

Әл чәкә билмирәм бу инадымдан:
Көзүм көјләрә јох, торпаға бахыр.
Вахт олур каинат чыхыр јадымдан;
Бурда гурумајыб батаглыг ахы,
Орда вағанымыш зәми вар һәлә...
Тотма кәнарында учубду јоллар,
Дүшмүр јадымыза бу јоллар һәлә...
Сонра өз-өзүмә дејирәм: кири!
Аја учмаг нәдир, бу сөһбәт нәдир?
Чох аздыр, нәғмәкар донуна кириб,
Буну вәсф еләмәк. Бу, әфсанәдир!
Дүнја бу әфсанә һејрәтиндәдир!
Әлимдә гәләмим дурухур даһа,
Бахырам јазысыз вараглара мән...
Чыхырам күчәјә, күчәдә баһар;
Елә бил баһарын гәдәмләриндән
Ојанан торпағы мәст еләјиб нур.
Колхоз идарәси јанында јенә
Кишиләр отуруб.
Елә онларын да дилиндә ракет,
Һәрә бир фәрзијә хырыд еләјир:
...Марслылар биз бојда, марслылар јекә...
Папирос көтүјүнү бригадир атыб:
— Балам, евимизә дағылаг, — дејир, —
Та бәсдир, ушаглар, динчәлин, јатын...
Бу ахшам һамымыз кетсәк дә Аја,
Сабаһ бу торпағы биз әкмәлијик.
Јөнәлир нәзәри тракторчуја:
— Сөзүмүз сөздүмү?
Сабаһ, вә'дә-вахт...
— Сөздүр! Биз доғру да сөз әкмәлијик!
Адамлар дағылыр. Чығыры јығыб,
Мән дә гајыдырам. Гаралыб ахшам.
Ајағым алтында торпаг вар ахы,
Кәрәк ајағымын алтына бахам!

(Русија)

БАҚЫДА УШАГЛЫҒЫМ

Мәним ушаглығым күл әтри дујуб,
Мазут ајаглајыб,
Улдуз охујуб.
Базар да ачмышам сәһәрлә биркә,
Јапышыб элимдән ана элләри,
Көзүнү ушагтәк көзүмә дикән
Көјнәјини јыртан гоз ләпәләри...
Һамысы, һамысы галыр јадымда,
Дүнәндән кечирәм һәр аддымымда:
Үзүм сәбәтләри, салхым — сәбәтләр,
Јашыл Ләнкәрана ширин дәвәтләр,
Ај кими јемишләр арабаларда,
Бу шәрбәт гара тут тапылар һарда?
Гырмызы папаға бәнзәр бибәрләр,
Өтүб, диндирмәсэн, өзләри динәр.
Шишиб овурдлары баш кәләмләрин,
Көзләјир зәнбили бош кәләнләри.
Гырмызы кејиниб, парлајыр пар-пар,
Гәдим шаһлар кими күләјшә нарлар.
Һәрдән үрәјини бычаглар јарыр,
Бир нардан нечә јүз күнәш чыхарыр.
Ала пижамалы гарпызлар һәлә
Шәһәр палтарыны кејмәмишдиләр.
Торбалы атлар да мүркүлү дурур,
Һәрдән гујруғујла өзүнү вурур.
Күчәдә ушаглар, ағачда гушлар
Мәни сәсләмәкдән јорулмамышлар...
Илләр јаддашымдан чох шеј алыбды,
Ушаг хатирәси инаддыр анчаг.

Мәним хәјалымда бунлар галыбды:
Бир одлу-аловлу, күллү-чичәкли,
Бир доғма, бир әзиз, бәһәрли торпаг.

28 ЈАНВАР 1929-ЧУ ИЛ

Доғулдум — бир адам артды дүнјада,
Доғулду бир өмрүн бораны, гары.
Бир Украина кәнди — Волковитсада
Кәнд Совети сәдри, —
мән доғуланда, —
Јыхды чәпәрини голчомагларын.
Доғулдум...
Мән доғуланда
Чулфада күл ачды,
Күлләр дил ачды.
Зүлмәт гатылашды, һеј гатылашды,
Галхыб Алманијанын чижиндән ашды,
Берлин зүлмәтинә Телман нәфәси
Берлини титрәдән сел ағзы ачды.
Мән доғуланда.
Доғулдум...
Сәфирлә көрүшдү халг комиссары.
Доғулдум...
Торпаға басдырдыг басмачылары.
Доғулдум...
Абшерон гатлары дәринлијиндән
Нефтин фынхыртысы тәпә ашырды.
Өлүм дә
сүрүнә-сүрүнә онда
Мајаковскијә јахынлашырды.
Белә бир заманда доғулмушам мән,
Заман бурулғаны, фикир туфаны
Мәним бешијимдән башланыб әслән.

Һаролд РЕКИСТАН

(Русија)

МЭН ҺЭМ ГАФГАЗЛЫЈАМ, ҺЭМ РУСИЈАЛЫ

Мэн һәм гафгазлыјам, һәм русијалы,
Һәм дүзүн оғлујам, һәм гарлы дағын.
Дэрин дэрэлэрдэн чыхмаз хэјалым,
Кениш дүзэнлэрдэн олмаз дојмағым.
Ики ган бирлэшиб
Гэлбимдэ мәним,
Бэ'зэн елә бил ки, ики адамам:
Қаһдан анам кими чох инчэ, һәлим,
Қаһдан гарагабаг, гезэбли атам...
Һэрдэн

сэхавәтим

сығмаз синәмэ.

(Јәгин ки, рус ганым күкрэр чанымда)
Гысганч аңларымда үзүмү көрмэ,
Горун, мәнһәббәтим,
горун сән онда!

Ики ган гэлбимдэ бир мәчра тапар,
Ики ган дилләнир дамарларымда.
Јоллар һа кәл дејәр,

машынлар чапар...

Сәфәрсиз, јолларсыз фикрим тарымда.
Јолда да үрәјим динчлик билмәјир.
Чөлләрдэ јатмышам,
Јухума кешикчи — башы гарлы дағ.
Дағларда јатмышам,
Јухумун лајласы дүзүн күләји.
Бир көрүб, дадыны бир билдим аңчаг:

Тәндир лавашынын,
Гара чөрәјин.

* * *

Мәним ағчагајыным,
Сән, Русија көзәли,
Бу дағлыг Дағыстана
Нә заман, нечә кәлдин?
Бурда дардыр чығырлар,
Дэрэләр ваһимәли...
Гаја учурумундан
Бир тала итә билир.
Бир-биринә сөјкәниб,
Галхмысыз булудлара,
Санки бир хор гошурсуз
Чәмәнләрә, бағлара.
Анчаг ки, эзизләрим,
Учурумларын башында
Бир аз сәрвахт олун сиз:
Бир ләнкәрдән бүдрәјиб,
Дэрәдә итәрсиниз.
Јох, јох, ағчагајынлар
Күчүнү јахшы билир.
Онлар ана Русијанын
Јулағында сәсләнән
Ај сырғалар кимидир.
Бәлкә Пушкин дөврүндән
Беләдиләр, ким билир...
Онларын синәсинә
Чох дәјиб гәфил јара.
Инди дүшмән күлләси

Жахын дүшмэз онлара.
Еј Русија көзөли,
Агча агчагајыным.
Биринизэ сөжкөним,
Гардаш кими дајаным,
Бир аз фикрэ кедим мэн...
Мэни фикирли көрэн
Бир авар диллэнди ки:
— Фикрэ кетмэ, ај гонаг,
Дөрд тэрэф дост оlanda
Додаға күлүш гонар...
Бир топа гыз о јанда
Санки дурна гатары...
Инчэ, мавикөзлүлөр
Јолуна мави нурдур
Пәһләван оғланларын...
Көз гојдум аг кејимли
О инчэ көзөллэрэ,
О агчагајынлара:
Онлар гызлара бәнзэр,
Јохса гызлар онлара?!

Гајсын ГУЛИЈЕВ

(Балкар)

АРХАЛЫГ

Дағлы әкиб, бичиб бу архалыгда,
Кедиб дүшмән үстэ, ојнајыб, күлүб.
Үстүндэ тэр донуб инди музејдэ,
Елә бил архалыг дашдан төкүлүб.

Дајаныб бахырам бир һејрэт илә,
Көрүрэм мән онун сырыгларында
Гәдим ган изини.
Дујурам ијини ахан ганын да,
Чөллөрдэ ачылан илк һеранын да¹.

МӘНИМ ӘЧДАДЛАРЫМ

Нә дағлы хәнчәри гуршарам бу күн,
Нә дә гылынчлардыр дөјүш вүгарым,
Мәни гынамајын бу хәјанәтчүн,
Еј әчдадларым,
Еј әчдадларым!

Пешәм охумаг јох, јазмагдыр, јазмаг,
Маһуд палтом да вар — шәһәр адәти.
Мајам һүнәриниз олмаса анчаг,
Һечдир гијмәтим,
Һечдир гијмәтим.

Мәним әчдадларым архадыр мәнә,
Нечә сиз әлләри өз јарасында
Дајаг олардыныз чијин-чијинә
Өлүм давасында,
Өлүм давасында.

Гәдим нәғмәләрә һејран галмышам,
Һәр халда бир гүдрәт, бир гүввәт јатыб.
Дејәсэн, бизләри, еј улу бабам,
Дағлар јарадыб,
Дағлар јарадыб.

¹ һеран — шырым (шумда).

Гардаса илдырым чахыр узагда,
Жатырам, һеј сизи көрүрәм, дүзү.
Биркә ат чапырыг, көј архалыгдан
Су сүзүр,
Су сүзүр...

Өлкөләр көзмишәм сизләр көзмөјөн,
Нөләр дә билирәм, билмөздиз ону.
Гајыдыб өпмүшәм дашыны да мән
Ата јурдунун,
Ата јурдунун.

Нә дағлы хәнчәри гуршарам бу күн,
Нә дә гылынчлардыр дөјүш вүгарым.
Мәни гынамајын бу хәјанәтчүн,
Еј әчдадларым,
Еј әчдадларым!

ПРОМЕТЕЈ

Гајада чармыхда олан Прометеј
Гајатәк әбәди, әзәмәтлидир.
О замандан бәри бир гартал да һеј
Ганлы димдијилә бағрыны дидир.

Елә бил о гүввәт јашајыб дурур
Һәмишә өлүмә галиб кәләрәк.
Нә'рәси гајалар, дағлар учурур,
Чахыр көзләриндә илдырым, шимшәк.

Һәр гарлы дәрәдән, уча зирвәдән
Әсрләр бојунча, көрән, нә гәдәр
Дағлы оғуллары кечиб, еј Вәтән,
Нә гәдәр намә'лум Прометејләр...

Гафгаз, сәнин кими вүгарлы дағдан
Күч алды, нур алды һәр икид оғлун.
Дедин ки, һәмишә чәтин ајагда,
Гафгаз оғуллары, Прометеј олун!

ЕЛБРУС

Бәнзәрсән инсанын хәјалына сән,
Көјә учалырсан ганадланараг.
Аллаһа јалваран, дуа еләјән
Дағлы сән тәрәфә үз тутур һәр вахт.

Сәни гәһрәманлар көрүб узагдан,
Өлүм ајағында јенә бахыбдыр.
Бир тәзә ев тикән дағлыса, онун
Гапы-пәнчәрәси сәнә бахыбдыр.

Дағ оғлу синәндә гар, буз дағыны
Көрүб, һечлијинә о инаныбдыр.
Јенә дә унудуб касыблығыны,
Өзүнү һамыдан варлы саныбдыр.

Башга обаларда, елләрдә белә
Сәнинлә башлајыб јухумуз бизим.
Бә'зән јухуда да көрүнмәјинлә
Дәрди јүнкүлләшиб үрәјимизин.

Валлаһ, мән бу күнүн оғлу олмасам,
Кечән әсрләрә дөнсәм бир сајаг,
Мәккәни унудуб, унудуб тамам
Сәни зијарәтә кәләрдим анчаг.

Сәнин әтәјиндә гылынч ојнадыб,
Сәнин әтәјиндә ган ахыданлар,

Бир дэ наһар јерэ ганы аханлар —
Гајытмаз бир даһа, гајытмаз онлар.

Елэ бил халгымын вичданысан сән,
Дурмусан эбеди бир гүдрэт кими,
Бир дэ ше'р кими, тәбиәт кими.
Нә хәбәрин олуб кәлишимиздән,
Нә хәбәрин олар кедишимиздән.

Мән дэ кедәркијәм, јох, галлам јенә,
Дүнјада нә гәдәр инсан галачаг.
Мәним севки долу көзүмлә сәнин
О гарлы зирвәнә бахан галачаг.

СУ ИЧДИМ

Ичдим бир дәрәдә күкрәјән судан,
Су моруг, чижәләк әтри јајырды.
Гызыл балыглар да көрүнән заман
Су үстә гығылчым парылдајырды.

Ичдим гајалардан төкүлән судан,
Дағын буз нәфәси бурнума дәјди.
Әжилиб бир гүввәт ичдим мән судан,
Ичдим, су дејилди, бир никмәт иди...

СИЗИН ГАНЫНЫЗ

Ова кедәрдиниз даға, дәрәјә,
Сизи горхутмазды нә учгун, нә гар.
Һеч вә'дә јол, кәдик тутулуб дејә
Икидләр керижә гајытмаздылар.

Дағ оғлу, нә гәдәр дәрләр көрмүсән,
Вәһши-јаралајыб, гар басыб сизи.
Дағ учуб, чај дашыб, јағы да бә'зән
Хәнчәрлә дешибдир үрәјинизи.

Нәсилдән-нәсилә кечиб о вахтдан,
О гајнар ганыныз мәнә дә чатыб.
Һәм чәтин күнләрдә, һәм дар ајагда
О сәбир, мәтанәт әлимдән тутуб.

Јағылар бу јурда кәлиб доланда,
Бирләшиб, кечилмәз дивар чәкдиниз.
Сәртлији, бәрклији дағ галасында
Јадикар гојдунуз нәвәләрә сиз.

Сојумаз ганыныз ганымда мәним
Һәр чәтин анымда, һәр хош анымда.
Сизләри учалдан дағын, дәрәнин
Күләји һәлә дә кәзир чанымда...

КИМ ДЕЈӘ БИЛӘР КИ...

Бир күн гырылачаг өмрүн будагы,
Бир күн дајаначаг синәмдә үрәк.
«Јашады, севмәди ана торпағы!» —
Һеч кәс мән кедәндә сөјләмәјәчәк.

Ким дејәр көрмәдим јухуда да мән
Доғма дағларымын бузлу гарыны,
Дөшүндән гәзәбли селләр төкүлән,
Дибини чај јујан гајаларыны?!

Ким дејә биләр ки, ана дијары
Мәним вәсф етмәјән аным олубдур?!

Гызаран моруглу гајалыглары
Гызардан гэлбимин ганы олубдур!

БИЛИРЭМ

Билирэм балынын да, дузунун да дадыны
Билирэм, ана торпаг.
Дағларынын гарыны, чөллэринин отуну
Эзишдириб, өпмүшәм
синэнэ баш гојараг.

Баш әјирәм мән сәнин дағларынын гарына,
Баш әјирәм отуна, күлүнә дүзләринин.
Каваһыны палчыглы хышына, котанына
баш әјирәм мән сәнин.

ГУРУМУШ ЧИНАРЫН НӘҒМӘСИ

Бир заманлар башымда
Гуш топасы оларды.
Бир заманлар алтымда
Сәрин көлкә дә варды.

Каһдан мән күләкләрә
Һәзин нәғмә дејәрдим,
Каһ туфан будағымы
Гар илә бәләјәрди.

Мән јағышла, күләклә
Һәмишә дост олардым.
Кечә күмүшү рәнки
Ајдан төһфә алардым.

Бир мейрибан кәлинтәк
Мән һамыја күләрдим.
Көлкәмә нә гәдәр гуш
Топланар, динчөләрди.

Көкүмә, будағыма
Туфан күчү чатмады.
Полад дишли мишар да
Бәрк көвдәмә батмады.

Бу дүнјада нә сахлар
Өмрү-күнү кедәни?
Күләк жыха билмәди,
Гочалыг жыхыр мәни.

Гој гуру будағымла
Сүзүб ахсын јағышлар.
Гој јашыл ағачлара
Учуб гонсун да гушлар.

Јетишир сонум мәним,
Итиләнир балталар.
Јох, мәним өлүмүм дә
Инсана кәрәк олар.

Кур јанан собаларда
Охујарам нәғмәми.
Бу фајдалы јанмагла
Унударам һәр гәми.

Биз ағачлар һәмишә
Өлүрүк гәһрәмантәк.
Јанырыг, аловлара
Дөнүрүк гәһрәмантәк.

КҮЛӘК

Санки бир аг донда кәзирди күләк,
Чүнки гарлы дагдан әсирди күләк.
Ону јашыл донда көрдүм бир ара,
Күзары дүшмүшдү јашыл дағлара.

Онда көј чинарын нәғмәси варды,
Онда гарлы дағын нәфәси варды.
Варды әсрләрин думан ији дә,
Варды бал әтри дә, ал ган ији дә...

ЧАЈ ВӘ АҒАЧ

Кәсдиләр ағачы, јыхдылар ону,
Нәғмәси галмады, сәси галмады.
Илк дәфә дүнјада гәм олдуғуну
Ағачын һәмдәми чај да анлады.

Јарпаглар пычылдар Ај ишығында,
Јарпаглар дүмәјди, она: көј, сары...
Јујар, чимиздирәр ушагтәк о да
Сары јарпаглары, көј јарпаглары.

Охшарды ағачы сулар кечәләр;
Елә ки, сүбһ нуру ахарды көјә,
Јарпаглар ичиндән бојланыб сәһәр,
Чај јемә бахарды, бахарды көјә.

Дүнја јашыл иди о вахт онунчүн,
Јашылды јер, сәма, өзү дә, һәтта...
Ағач фәрјад илә јыхылды бир күн,
Чај бир дәли кими галды һәјатда.

Өлү јарпаглара көз јашларыны
Төкдүкчә, ахмағым, дејир, наһагдыр?
Сәһәрләр ојаныр — јашыллыг һаны?
Јер нечә солғундур, көј нечә ағдыр!

Ағладыр, назилдир ону бу дәрди;
О вахтдан данлајыр ону дост ады:
Балталы әлләри нијә көрмәди,
Нијә өз достуну о горумады?..

* * *

Јамачларда гаралан көтүкләри дејил, мән
Јашыллыглар кәлини көј чинары сеvirәм.
О чинара гита верән торпағы,
Су ичирдән булудлары сеvirәм.

Бир гурумуш гәдим чајын јатағына дејил, мән
Зүмзүмәјлә бу күн ахан кичик чаја баш әјирәм.
Ону доған дағ гарына,
Ону удан көј дәрјаја баш әјирәм.

УЧГУН

Јағыш јағды, куршад гопду,
Санки көјү јерә чатды,
Јағды, нәһәнк гајалары
Илијәчән о ислатды.

Гопуб гара булудлардан
Дағлар үстә дүшүб галды.

Елэ бил ки, мин гарталдан
Выјылтылы ганад алды.

Нарај салды даға, даша
Курултујла, нәрилтијлә.
Дөјдү, Чәрәк ашырымы
Гамчысындан кәлди дилә.

Сал гајалар гонду јердән,
Дағ ашағы јуварланды.
Јамачлары сөкүб төкдү,
Јол бағланды, из бағланды.

Бәли, дағлар дијарынын
Чох гәдимдир дашгын дәрди.
Јаз јағышы дашгын, учгун,
Нечә бәла кәтирәрди.

Дәрәләрдә тој јас олар,
Сүрүсүјлә итәр чобан,
Илхысыны кечирмәјә
Јол тапмазды атотаран.

Фәгәт касыб шүкр еләјәр,
Гәзәбини сөндүрәрди;
Учгун бә'зән дағ кәндини
Бир галаја дөндәрәрди...

ДАҒЛЫ ӘЛЛӘРИ

Боз чинара гонду чән,
Дүшдү пајыз јарпағы.
Бир зәһмәткеш гочанын
Тутулду гашгабағы.

‘Отурду гоча дағлы,
Көзүнү гыјды бир ан.
Титрәјән әлләријлә
Јапышмышды әсадан...

Еј дағлы әлләри, сиз
Хош күнләр дә көрдүнүз;
‘Сиз дәмир дә дөјдүнүз,
‘Сиз дивар да һөрдүнүз.

‘Сиз гүдрәтли идиннiz,
Узаг дејил о илләр;
Тахыл бичди о әлләр,
Дәрз бағлады о әлләр.

Јер әкиб, тохум сәпиб,
Бә'зән дә тәләсиб сиз, —
Дөјүш үчүн ән јахшы
Аты јәһәрләдиниз.

Ганы сујла јудунуз,
Туллајыб сарғылары,
Гучдунуз мәнәббәтлә
Бир севимли дилдары.

Ушаг да охшадыныз,
Бешик дә тәрпәтдиниз.
Бә'зән накам достларын
Үстүнү дә өртдүнүз.

Јерлә јексан евләри
Сиз јенидән гурдунуз.
Буз—донан очаглара
‘Сиз од да апардыныз.

Сиз дивар да олдуруз
Даглардан учан гара,
Сонунчу тикәниз
Сахладыңыз достлара.

Жорулмаг билмәдиниз,
Билмәдиниз, еј гоча!
Динчәлин, «бекар» дејә
Сизи ким гынајачаг?

БИЗИМ ЈОЛЛАР

Узаглардан кәлирсиз,
Дәрәли, дағлы јоллар,
Бизим боз гранитли,
Сары торпағлы јоллар.

Јаранан күндән сизи
Дөјүр елә јағыш, гар,
Әјир, бурур дәрәләр,
Сындырыр сизи чајлар.

Бә'зән оддан бичилир
Ғајаларын боз дону,
Гонагсевән чинарлар
Әјләндирир јолчуну.

Сәһәрләр думан јатыр,
Күндүзләр тоз бурулур.
Кечә күмүшү Ајдан
Дашлар да күмүш олур.

Пајыз јоллар тутулур,
Јарпаг әләнир дән-дән,

Санки јумшаг гызыла
Бата-бата кедирсән...

Бурда ғајалар алтда
Өлүм јатыр, ган јатыр,
Јүз ил әввәл вурулан
Нечә гәһрәман јатыр.

Бурда бә'зән ағлајан,
Бә'зән охујан олур.
Бә'зән дә бу үздә тој,
О үздә јас гурулур.

Анам, шәләсиндә мән,
Үрәјиндә дағ дәрди,
Бу јолларла базардан
Евимизә дөнәрди.

Әлиндә сәбәт іүнкүл,
Еһтијачы ағырды;
Анамын көз јашыјла
Торпаға од јағырды.

Сонра кечиб бу јолдан
Мәним ушағлыг чағым.
Јоллары диш-диш едиб
Ешшәјимин ајағы.

Әсрләр көрүб белә
Онун бу гыш чағыны:
Гызыл-јемшан әләниб,
Бојарды гуршағыны.

Синәсиндә кәздириб,
Бәсләјиб бизи јоллар.

Гүрбәт елдән Вәтәнә
Сәсләјиб бизи јоллар...

ХӘНЧӘР ВӘ ГЫЗЫЛКҮЛ

Бу јердә көј отлар дашлары јарыр,
Булуллар бу јерин гонур чијнинә;
Бурда күмүш хәнчәр парылтылары,
Гызыл күл алову әзиздир мәнә.

Мәни бу дүнјадан аланда өлүм,
Бирчә хаһишими јашат, еј Вәтән:
Бир күмүш хәнчәри, бир гызылкүлү
Гој синәм үстүнә өз әлинлә сән...

ОЧАГ БАШЫНДА

Елә ки, дағлардан дөнәрди ахшам —
Бизим бу јерләрин гарлы гышында,
Күркүнү алтына сәрәрәк атам
Хејли отурарды очаг башында.

Гурд кими ағзыны ачыб, очаг да
Кандан гәзәбләнәр, кандан сөнәрди.
Ода баха-баха атам нә һагда,
Билмирәм, дүшүнәр, һеј дүшәнирди...

Бәлкә дә гәлбиндә һәјәчан, кәдәр
Дејирди: еј аллаһ, јолу басса гар,
Азыб јолларыны ова кедәнләр
Дәрәдән-тәпәдән нечә гајыдар?

Бәлкә дүшүнүрдү бахыб очаға,
Дүшүнүрдү бүтүн кәндлиләр кимнә:

Саламат јетдими сүрү гышлаға?
Иһәкләрин јеми бәс едәчәкми?

Алов гызышарды, сөнәрди јенә,
О елә даларды ширин хәјала...
Онун саф гәлбинә, тәмиз гәлбинә
Бәд, гара фикирләр кәлмәзди әсла.

Бајырда арамсыз әләнәрди гар,
Көрмәздим очагын сөнән чағыны.
Өз доғма евиндә отуруб балкар,
Елә галајарды өз очағыны...

Јенә очаг јаныр. Сызлајыр бә'зән
Чиһнар одуу да бир көз јашында.
Јенә атам кими отурмушам мән
Фикирли-фикирли очаг башында.

Гәлбимдә атамын һәјәчанлары,
Фикримдә боранлы, туфанлы дағлар.
Мән дә дүшүнүрәм мәрд инсанлары,
Һәлә ше'р-сәнәт дәрәләрим дә вар.

Фикримдә кечирәм сылдырым дағдан,
Елә бил минмишәм бир кәһәр ата.
Гара фикирләри јахын гојмадан
Бахырам арамла көзәрән ода...

ХӘНЧӘР

Дөнүб, суја чәкиб сәни сәнәткар,
Хејрә дә, шәрә дә хидмәт етмисән.
Бә'зән гаргајыбдыр сәни аналар,
Бә'зән өпүлмүсән мәнәббәтлә сән.

Говдун дүшмәлләри доҗма елимдән,
Төкдүн һагг ганы да, һаһаг ганы да.
Сән бир хәҗанәткар, ғысганч әлиндә
Җыхдын гәфләтән бир гәһрәманы да.

Үстүнә гузгунлар ахды өләнин,
Аулда сач јолуб, ағлады ана.
Учдан дәстәјәчәһ һәр шејин сәнин
Чавабдәһдир она, шаһиддир она!

Сәни, јадымдадыр чаван јашында
Гүрурла белндән асарды атам;
Сәнинлә доҗранды доҗма гардашым,
Сән ики дунјасан көзүмдә мүдам!

Бу ики мә'на да ајдындыр дејә,
Сән бир күнаһкартәк көзүмдә дурдун,
Горхаглар һәмишә сәни күрәјә,
Чәсурлар һәмишә синәјә вурду.

Јоғрулуб, јарандын тәмиз поладдан
Сојуг бахышынла, дүз көркәминлә.
Каһ Күнәш әкс олду, каһ да ахан ган
Бојады синәни бир зүлмәт илә.

Сәнә һөрмәт дә вар, нифрәт дә варды,
Бунунла өлчүрдү күчүнү инсан:
Сәнн өз ғынындан кимләр чыхарды,
Сән кимин әлиндә кими вурмусан!

Сән баһа да олдун, учуз да олдун,
Садә көркәмин дә горхунчду анчаг.
Бә'зән дәстәјинә нахыш вурулду,
Җызылла, күмүшлә бојадылараг.

О дағлар гојнунда сәни јарадан
Дөјдү, су верди ки, зәһмәтијлә, сән
Амансыз бир һаким олуб, һеч заман
Күнаһсыз кәсләри өлдүрмәјәсән.

Сән өзүн өзүнүн шаһидитәк бир
О өтән күнләрдә, сөјлә, нә гәдәр
Намусу, исмәти ләкәләјибдир
Сәнин шәрәфинлә шәрәфсиз әлләр.

Бикәнә дејиләм, адәтә лајиг
Сәни сахлајырам о күндән бәри.
Сән еј мәһәббәтә, нифрәтә лајиг,
Җында мүркүләјән Гағгаз хәнчәри.

ДАҒЛАРДАН ҖАҖЫДЫРАМ

Мави көлдән, сал буздан
Җәлбимдә долу илһам,
Бир ијул ахшамында
Дағлардан җајыдырам.

Тона сачлы булудлар
Синәм үстәдир һәлә.
Учурумлар кечмишәм
Күләкләрлә әл-әлә.

Дағлар кәсдији јердә
Үфүгүн сәрһәддини,
Күршад кими, нур кими
Көрүб чадырлар мәни.

Сүбһүн илк нәфәсијлә
Јухудан дурмушам мән,
Ајағымы чәмәнин
Шеһиндә јумушам мән.

Бэ'зэн чыгыр-долајда
Аздырыб мәни думан;
Орда сахсы долчада
Ичмишәм тээ ајран.

Гэлбимдә атәш голуб,
Синәм үстә нә гәдәр
Битиб, дашда-гајада
Битән элван чичәкләр.

Асыб улдуз топасы
Гарлы дағлар дөшүмдән.
Көр, нәләр кәтирмишәм
Шәһәрә дөнәндә мән...

НӘҒМӘ

Көр нә садә нәғмәдир:
Дағда гардан данышыр,
Боз дашлардан данышыр.
Көр нә садә нәғмәдир.

Көр нә садә нәғмәдир:
Ојнаг бир чај һағдадыр,
Јашыл будаг һағдадыр...
Көр нә садә нәғмәдир.

Көр нә садә нәғмәдир.
Моруг јыгыб мешәдән,
Оғлан дөнүр евә шән.
Көр нә садә нәғмәдир.

Дағ гарытәк тәмиздир,
Боз даш кими садәдир,
Бир чај кими нәфәсли...
Көр нә ади нәғмәдир.

Елә бил ки, бу нәғмә
Бир ушаг күлүшүдүр.
Јашыл, зогалы рәнкли
Јарпағлар јада дүшүр...

ШАЛ

Сән, еј аналарын кәздирдији шал,
Бизимчүн мүгәддәс олмусан һәр вахт,
Һәмишә мүгәддәс, һәмишә һалал
Ана сүдүмүзү хатырладараг.

Синәјә јөнәлән нечә хәнчәрин
Алыб гәзәбини, гајтардын кери.
Сәрилдин өнүнә ган һәрисинни,
О исә тапдаја билмәди сәни.

Һеч, горху сахлаја билмәзди ону,
Гандан сән сахладың дағлы оғлуну;
Сахлады мүгәддәс исмәтин анчаг —
Намуса, вичдана көрпү салараг!

Хәнчәрин күчүндән күч чохду сәндә,
Күчлүјдүн гранит гүлләләрдән дә.
Нечә өмүрләрә өмүр верән шал!
Әдаләт дирилдән, шәр өлдүрән шал!

Бүтүн варлығында интигам оду —
Јанан интигамчы өнүндә дурду:
Башыны кәссәләр, горхмазды, амма
Һөкмүнлә јумшалыб, о дөндү мума.

Һәлә јадымдадыр, көрпә јашымда
Бэ'зән титрәјәндә очаг башында,

Учуну үстүмө атарды анам,
Инди дө, инди дө мөн гызынырам...

Даглы аналарын еј гара шалы!
Өтөн көрпөлијин ширин хөјалы!
Сөн, еј бачамыздан о төкүлөн гар,
Женөми иендир сөни о шаллар?..

Көрпө балаларын бешиклэринини
Лажласы, истиси, мөһөббөти — шал!
Даглы тэрк едөндө доғма јерини,
Һэр јердө евинини һэрарәти — шал!

Һансы мөрд оғулу јыхылан көрдүк,
Үзүндө сөн олдун мүгөддөс өртүк.
Даглы аналарын шалы, јенө сөн
Фикримни, дүјгүму иендирирсөн...

Мөн јенө көрүрөм: көрпө јашымда
Сөнө бүрүнмүшөм очаг башында.
Сәнки о иллөрө учан бир гушам,
Ушағам гочалыб ағармамышам!

Гырышлы о ана әлләри кими.
О титрәк ушаглыг илләри кимни
О шалдан мүгөддөс дүнјада нө вар,
Онда гајғы јашар, севки, нур јашар.

Јашатдын елимин гүдрөтинни, шал!
Јашатдын намусу, исмәтинни, шал!
Өлән икидләри бүрүјөн олдун,
Шаирө илк илһам оду сөн олдун!

ДИЛЧИ АЛИМӨ

Дилни өләчөјиндөн хөјли данышдын, амма
Билмәдин өз нитгинин ади мөһнасыны сөн.
Сөнин үчүн дил нөдир? Фе'л, фе'ли бағлама,
Мөнимчүнсө һөјатдыр, һөјатдыр, билирмисөн?

Мөн өз доғма дилимдө бир сөз ешидән заман
Көрүрөм азадлыгчүи нечө һөлак оланы;
Нө'рәси чөһһөләри дан јеритәк гызардан
Нечө дөјүш оғлуну, нечө мөрд гөһрөманы.

«Мөрдлик бизө јар олсун» сөзү јаралынын да
Додағындан гопарды шыгыјан бир гуш кими.
Бәнзәрди јағыларын үстүнө јаган ода,
Чөсурлары гојнуна аларды алгыш кими.

Бизим сал гајалартөк о сөзләр дурур јенө,
Хәнчәр кими парлајыр о сөзләр јенө пар-пар;
Ганлы гылынч кетсө дө онун дәринлијинө,
Онда гајнар булагын ајна дурулуғу вар.

Сөзләр дө гылынч олуб кишиләрин дилиндө,
Дүшмәнләри доғрады һэр вахт гылынчларла
бир.

Әрсиз галан гадынлар әрләринин дилиндө
Өз мө'сум көрпөсинө ширин лајла дејибдир.

«Бәли, дил өләчөкдир» дејирсөн е'тинасыз,
Мөн исә ешидирөм: бу дилдө бир көзәл гыз
Мөһөббөтдөп сөз ачыр, данышыр инчө-инчө,
Чај сусур, јарпаг сусур о гызы дилләдикчө.

Гулаг ассан, гаршыда кен дәрәләр ујујар,
Јағыш јағар, шөһ парлар дилдө, адичө дилдө.

Ағачлар да титрәјәр, гарталлар да шығыјар
Гәдим ше'р сәсиндә, гәдим зәрб-мәсәлдә.

Бизим лајламыз олан бәс бу дил дејилдими?
О дејилдими бизә иш верән, чөрәк верән?
О дејилдими јанан, һәр бир гапыдан кирән,
Бизи сүлһә сәсләјән сәс бу дил дејилдими?

О, сүд кими дурудур, о, сәни исиндирәр,
Сән бу дилдә сөјләсән, бир јол «ана» сөзүнү.
«Алма» десән, алма да чичәкләнәр, јетишәр,
«Дүнја» десән, ишыглар бүрүјәр јер үзүнү.

Дил әријән дејилдир бир тозанғы гар кими,
Дил бир нәһәнк гајаја, гранит даға бәнзәр.
О, халг илә бөлүбдүр һәр нәш'әни, һәр гәми,
Онунла тоггушанда әјилиб шәр гүввәләр.

Јашајыб халгын дили сүвари, әскәр деја,
Торпаға хидмәт едиб әкинчи, лоғман кими.
Дил дә өз халгы кими лајигдир өлмәзлијә,
Өлсә дә, өләчәкдир јалныз гәһрәман кими...

ДАШ

Мән сәндән чох јазмышам... Елә гәдимдән
бәри
Даш бол не'мәт олубдур бизим бу дағ јериндә.
Мәним халгымын фикри, арзусу, гәм-кәдәри
Һәкк олунуб, јашајыб бу дашлар үзәриндә.

Китаблара јазылыб башга халгын әмәли,
Китабларда јашајыб гәдим салнамәләр дә.
Һүгүгсуз дағлыларын бир дашы варды, бәли!
Дашлар вараг олубдур ешгә, арзуја, дәрдә.

Китабым, тарихимдир бу гајалар, бу дашлар,
Дағлынын дәрди кими дашы да бол олубдур.
Дашда мүдрик бабалар дилини јашатмышлар,
Даша даш кими мөһкәм фикирләр һопулубдур!

Бу баш дашы... О исә бир дәјирман дашыдыр...
Гүлләләр дөјүшләрдән, дашгынлардан
јадикар!

Даш да ифадәлидир, даш да ағыл јашадыр,
Ај ишығы ағардан, гаилар гызардан дашлар!

Ешидирәм дашларда аналар аглашмасы,
Шаир, алим гәми дә дил ачыр арам-арам.
Инчә әлләр нахышы, икидләр вурушмасы
Охундугча дашларда, һејрәтдән даш олурам.

Чевирирәм нә гәдәр бу даш сәһифәләри!
Чәнкавәрләр атынын изи вар бу варагда.
Бурда зиндан нәми вар, орда әсир сәсләри,
Кәндлинин зәһмәт ешги јашајыр бу варагда.

Бу онларын даш сәбри, мүбаризә сүкуту,
Онларын көзләријлә бу дашлар бахыр мәнә.
Бахыр мәнә әчдадым, онларын гәм булуду
Әләјир дәрдләрини бир шаир үрәјинә.

Даш евләрдә нечә јол, нечә очаг јанында
Исиндирмисән, еј даш, јалын ајағымы сән.
Сағлығында инсана хидмәт етдин, сон анда
Адыны јашадачаг даш лөвһәјә дөнәрсән.

Мән кедәрки гонағам, сән јашарсан әбәди,
Дашлы, ағачлы олуб дағ јоллары һәр заман.
Бир вахт очаг јанында мәни исиндирәрдин,
Бир күн дә, еј даш, сојуг баш дашым
олачагсан...

ХУЛАМ ДЭРЭСИНДЭ

Көжлэр дуру, тэмиз, көжлэр көж шэвэ,
Санки көз жашыдыр, инди ахачаг!
О мэнэ дүнјада биринчи дэфэ
Охунан нэгмэни андырыр анчаг.

Бахдыгча горху да дужурам нэлэ,
Санки даг кечиси чыгырларындан
Учуб сөзлэрим дэ дэринликлэрэ,
Дилим дэ, нитгим дэ тутулуб бу ан.

Кедирэм бу Хулам дэрэсијлэ мэн,
Кедирэм, елэ бил борчлујам бу дэм —
Тээ ев тикэнин тутам элиндэн;
Тоја да, јаса да тэлэсмэлијэм.

Этрафда боз дашлар, учуг дахмалар,
Гэдим галаларын даш гүллэлэри...
Нэ күскүн, нэ гэмли бахышларын вар
Одуну итирмиш, еј очаг јери!

Сэнин аловуну удду гара сел,
О дэхшэт сөндүрдү көзлэр нуруну.
Ашыб учрумлардан бир ат кими өл,
Еј ше'рим, јазмасан, демэсэн буну.

Горхма, бах! Гаралан о дашлара бах,
Дэрддэн гаралыблар бу јоллар үстэ!
Аглајыб, јорулуб, инди сусараг
Онлар бу сүкутла бир чаваб истэр!

Сэн ки, даш дејилсэн! Дашлар өнүндэ
Нөнкүр, дашлары да ајылтсын сэсин!

Нарајла дүнјаны, дүнја үзүндэ
Бир кимсэ дагылан кэидлэр көрмэсин!

Дагылмыш дахмалар мээра бэнээр,
Тале, нэ амансыз олдун сэн бизэ!
Белини дүзэлдэ билмэјир евлэр,
Нэ јумруг вурмусан күрәјимизэ!

Сэн, ше'рим, бир соруш һансы дијарда
Белэ јох олбдур нечэ сэнэткар;
Онлар бу дашлардан, бу гајалардан
Ишыг алардылар, ев алардылар...

— Шаир, о тикилэн аулу бир кэз,
Нэдир харабадан килеј, һычгырыг!
— Ахы о өлөңлэр бир дэ дирилмээ,
Дэјэн јаралар да сагалмаз артыг!

Дашларын өнүндэ баш эјдим јерэ,
Сызлады синэмэ о чэкилэн даг.
Јох, бизи чулгајан о дэхшэтлэрэ
Бир дэ јер үзүндэ јер олмајачаг!

Ренат ХАРИС

(Татарыстан)

АҒ ДӘСМАЛ

Нөрмэтими исбат едим
Һагг сөз илә:
Гонаг кәлди, гаршыладын
Ағ үз илә.
Дүшмән кәлди,

Үзүнә һеч күлмәдин дә,
Әл-үзүнү силмәдин дә.
Сән сатгынлар әлләриндә
Ағ — хәжанәт бајрағына дөниәмисән.
Тој-дүјүндә сәни нәрләр
Бағладылар белләринә.
Сән күч олдун күчлүләрин
Голларына, әлләринә.
Сән тәмизлик үзәринә
Һеч вахт чиркаб атмамысан.
Сән ал гана батанда да
Һәдәр јерә батмамысан!
Икидләри јола салдын
Дөјүшләрә бизимлә бир.
Онлар кедиб,
Далларынча
Сәнинлә бир
 һәсрәтимиз јелләнибдир.
Гуруланда гызыл тојлар,
Сән, ағ дәсмал, тәзә бәјлә
Кәлинә бир ағ ганаддын.
Матәм күнү әлимиздә
Сәни дә һеј богду гәһәр.
Бир инсаны јола салдын
Бизимлә бир,
 гәбрә гәдәр.
Таныш сәнә елләримин һәр адәти,
 һәр гајдасы.
Таныш сәнә: һәр шадлығы,
 һәр гајғысы.
Сән халгымын үз ағлығы,
 үз күзкүсү,
Сән халгымын көз тохлуғу,
 көз дүзкүсү.
Һәр үмидә, һәр нијјәтә

Әл узат сән
 үрәк илә.
Адамларын гајғысы чох,
Сән, ағ дәсмал,
 көмәк елә!

АТ

(Үч шәкилдә)

1. ДУРУШДА

Дырнағлары сарысајағ,
Топуглары бозумтул-ағ,
Сағрылары гызылы ат,
Елә бил ки, елә бу ан
Чыхыб кәлиб нағыллардан.

Дөшү бир галхана бәнзәр,
Голлары да ики низә —
Санки гоша дајаныбдыр.
Ики низә бирләшиб — бир
Гызыл галхан јараныбдыр.

Бурунлары пәрәләниб,
Һава чатмыр, һава чатмыр!
Көј гашыјыр ајағлары,
Санки тәмиз һава гапыр,
Һава гапыр, һава, атым!

Ағ гашгасы бир ағ шырым,
Јагыш дөјүб, һава јонуб.
Тәбиәтин күнәшиндән,
Дөјүшләрин атәшиндән
Бајрағ рәнки итиб онун.

Кирпијиндэ хэнчэр итилт!
Нэр көзү бир бүлөв дашы!
Башы санки гуш јувасы,
Ордан ики ганад чыхыб,
Ики ганад — гучаглашыб!

Сары јалы — сары алов —
Күлөклэрэ гарышыбдыр.
Бу од онун дырнағындан
Гопуб, јалы алышыбдыр.

Јәһәри бир һача дағдыр,
Ајаг басыб, чыхдын јола,
Әкәр сол әл јүјәндәсә,
Кәрәк, кәрәк
Сағ әлиндә гылынч ола!

2. ЈУРУШДӘ

Шаһә галхды,
Јахынлашма!

Итәр башын, —
Бир зәрбиндән

Дырнағындан гопан дашын!

Сүр'әтлидир нәрә кими,
Учрумлудур дәрә кими
Ат дырнағы.

Демә атдыр,
Даш ганаддыр

Јердән гопан ат ајағы.

Күллөләрә ачылыр о, үрәк кими.
Күлөкләрә санчылыр о, күләк кими.

Дырнағлары јумруг олар,
Ајағлары јелә дөнәр.

Дөјүшләрдә кишнәртиси
Нәрә чәкән

дилә дөнәр.

Һава јарыр,
Даш гопарыр
Күт дырнағлар...

Бу дырнағлар гајым олсун.

Әлләријлә үрәјини тутанлара

Ејиб олсун,

Бу атданча ејиб олсун!

3. ЈЕРДӘ

Дизи јердә,
Түкү биз-биз, әсир һәрдән.
Дүшмәндән јох, горунур о
Зәһлә төкән чибинләрдән.

Көзләриндә ишыг сөнүр,
Мүркүләјир.

Инди она

дөјүшләр јох,
Чајырлығлар «кәл-кәл» дејир.

Гујругуну тәрпәдир,
Һава тәрпәнмир әсла.
Јериндән галха билмәз,
Үстүндән сел ашса да.

Дырнағындан ишләјир
Сүмүјүнә сојуг да.
Бәдәниндә од нәдир,
Бәдәниндә су јохдур.

Гылынч тахыб, ким минэр
Инди јатан бир аты.
Зэманэ өз атыны
Инди чапачападады.

Үстүндөн гарышгалар
Ашыр белэдән-белә.
Ким диндирәр,
 ким минэр
Бир ат ки, јердә өлә.

Дизләр јердә,
Көзләрдә
Јер рәнки, јер гарасы.
Инди даһа јохлашыб,
Бир олуб
Бу атла јер арасы.

ЈАРПАГ НАХЫШЛАРЫ

— Мән бир алын ола билләм,
Чүнки гырыш-гырышам.
Гарағач јарпагыјам!

— Мәндән јахшы көз олар.
Мән һәмишә шеһлијәм,
Мән сөјүд јарпагыјам!

— Мән һәр пајыз ағларам,
Мәндән дә олар јанаг, —
Сөјләди ағчагозаг...

Бу јарпаглар беләчә
Данышды инчә-инчә.

— Мәни дә јарарлы сан —
Сөјләди јашыл илыс, —
Шәкил үчүн кәрәјәм.
Мән һәмишә јашылам,
Мешәдә јашыл — јалныз
Пајызда бир мән варам.
Елә һеј инсан кәзәр,
Һеј инсан ахтарарам...

Мустај КӘРИМ

(Башгырдыстан)

ПАЈЫЗ ШЕ'РЛӘРИ

Чинкиз АЈТМАТОВА

Һәјатын гәрибә ојунлары вар,
Өмрүм нечә дәфә киров гојулуб.
Бу сирли «тәкми-чүт» ојунларында
Удуздугум олуб, уддугум олуб.

Јолума көз тикиб итирдикләрим,
Учрумлар кечмишәм даг думанында.
Мәһәббәт нечә јол ачыб гапымы,
Һәмишә ајрылыг, һичран — јанында.

Кизли бир кушәјә чәкиләндә дә
Пәнчәрәм титрәди шејтан дашындан.
Тә'риф ешидәндә тә'риф итирдим,
Ағыллы фикирләр учду башымдан.

Кечди үрәјимдән күндүзүм, кечәм,
Һәрәси бир рәнкдә ше'р јазды да.

Севинч сәрһәдинә чатды севинчим—
Ону адламады, адламазды да.

Һәјатын гәрибә ојунлары вәр,
Өмрүм нечәсинә киров гојулуб.
Бу сирли «тәкми-чүт» ојунларында
Удуздуғум олуб, уддуғум олуб.

Һеч јердә сынмадым бүдрәмәләрдән,
Үмидим үзүмә ишыг әләди.
Бу гәфил иткиләр, гәфил гүссәләр
Бир гәләм әһлини шаир еләди.

* * *

Кәлдин бу күн мави дәниз саһилинә,
Саһил ана, дәниз шылтаг гузу олду.
Бу күн сәнин ајагларың дәјән јердә
Саһил боју гумлар дөнүб гызыл олду.

Гағажылар ләпәләри китаб кими
Вараглады. Билмәм нечә күндү бу күн.
Ади балыггулаглары әлләриндә,
Көр, нә көзәл кәһрәбаја дөндү бу күн.

Елә инчә тумар чәкдин далғалара,
Килкәләнмиш сачларыңдан һөрүк ачды.
Әлләринин тәмасыңдан су гајнады,
Су алышды, үфүгәчән гызыллашды.

Санки Күнәш бу күн ениб көј үзүндәп,
Кәлиб сәнә бојунбағы олмуш иди.
Јер үзүндә сән рәнкдә рәнк јаранмышды,
Бу бир рәнкә бүтүн рәнкләр долмуш иди.

Дөнүб кетдин көј мешәни јара-јара,
Һәр јарпаға нечә рәнкли мисра јаздын.
Ағачларда гызыл бахыш, гызыл сүкүт...
Һеј, бир дајан, бәлкә елә сән пајыздын?..

Гәләмдар РАМАЗАНОВ

(Башгырдыстан)

АДЛАР

Бу севдијим адлар мәним
Гулағымдан асылыбдыр.
Иракли дә, Етери дә
Јаддашыма јазылыбдыр.

Кәздим, Гафгаз әтәјиндә
Көзүмә бир торпаг дәјди,
Орда һәр көзәл Етери,
Һәр икид дә Ираклијди.

Бу адларда бир мусиги,
Бунлар гоша мисраларды.
Етериси олан халғын
Ираклиси олмалыдыр...

Уралымын саламыны
Кәтирдим мән бу дијара.
Гара гаш-көз көзәлләрә,
Гарталганад оғуллара.

Саламыны кәтирдим мән
Чичәкләрин, улдузларың,

109

Салават адлы эрлерин,
Эминэ адлы гызларын...

Нэзэр НЭЧМИ

(Башгырдыстан)

МЭН БҮТӨВ БИР АЛЭМЭМ

Күнэш, улдуз, торпаг, Ај —
Каинатдыр бүтөв бир.
Бу дүнјаја һәр инсан
Бүтөв дүнја кәтирир.
Мән бүтөв бир аләмәм!

Мән бүтөв бир аләмәм:
Бөлүнмәз, парчаланмаз,
Гырылмаз, хырдаланмаз,
Әзилмәз, хырчаланмаз...
Мән бүтөв бир аләмәм!

Јанмырамса әкәр мән,
Демәк, бүтүн өлүмәм!
Ја түстүнүн, ја одун
Бирлијиндә өлүрәм.
Мән бүтөв бир аләмәм!

Тәкһанад гарталы дағ
Көтүрмәз гарталлығы.
Ики ганадла һәр дәм
Сәма јаран варлығы.
Мән бүтөв бир аләмәм!

Нәғмәдән кечәр јолум;
Јолума әскәр нәғмәм!
Торпағымла, сујумла
Мән бүтөв бир варлығым,
Мән бүтөв бир аләмәм!

Ајрылмаз ики сәмтә
Бир јолла кедән гәдәм.
Гәлпәләнмәз үрәјим —
Сөзүндән дәнмәз гәләм;
Мән бүтөв бир аләмәм!

Әбдүлһак ИГЕБАЈЕВ

(Башгырдыстан)

ГАЛЫР

Хош мејвәдән ағызларда дад галыр,
Мәһәббәтдән бир әбәди од галыр,
Сәнәткардан шөһрәт галыр, ад галыр,
Бәд әмәлләр хатирәдә бәд галыр.
Үрәкләрә тохунанда һаһагдан,
Үрәкләрдә килејли бир дәрәд галыр.

Көзәлләрдәм көзәллијә үз галыр,
Агилләрдән ағылларда из галыр,
Бабалардан гызыл — сигләт сөз галыр,
Икидләрин ады баһар, јаз галыр.
Јаланларын, таланларын дилиндән
Бир күләјә јем оласы тоз галыр.

Күллү јаздан нур ләчәкли күл галыр,
Нәғмә өтүр, көнүлләрдә тел галыр,

Вэтэн үчүн чандан кечэн эскэрин
Кешијиндэ Вэтэн галыр, ел галыр.
Вэтэнини сатанлардан дүнјада
Ајаг алтда бирчэ овуч күл галыр.

Марат КЭРИМОВ

(*Башгырдыстан*)

БИР ПУД ДУЗ

Виктор Астафјев

Бу көрүш өтэри ушаглыг чағы,
Бу көрүш бир эскэр истираһети...
Бу азча мүддөттө гардаш олмағы
Чохлары ағына кәтирмәз гәти.

Од алыб, од верди көз очағымыз,
Ики эл гүввәтли бир әлә сығды.
Бу азча заманда сынамағымыз
Бәс нечә о гәдим мәсәлә сығды:

«Бир пуд дуз јемәли дост олмаг үчүн». —
Аталар, бабалар белә јаздылар.
Бәлкә галсајдылар, онлар да бу күн
Достлуғу бир дузла сынамаздылар.

Бабалар дејибләр, елә дејибләр;
Гој бу да күч олсун һәвәсимизә.
Бу гәдәр дуз јејиб вә дүз јејибләр,
Јејибләр бизим дә әвәзимизә.

Бизим достлуғумуз Вэтән эскәри,
Бизим достлуғумуз илк дөјүш анды.
Бизим достлуғумуз од күлләларин
Алтында сынанды, мөһкәм сынанды.

Аржап АДАРОВ

(*Дағлыг Алтај*)

* * *

Прометеј дејиләм мән,
Мән алтајлы кәјчыјам.
Ағ олмушам аллаһа,
Чармыха чәкилмишәм,
Зәнчирләнмишәм даға.
Урумчили әждаһа
Дидиб мәним синәми.
Икибашлы гартал да
Гәлбимн дешиб мәним,
Көзүмү ешиб мәним.
Мәним улдуз көзләрим...
Чыхарылыб зүлмәттә
Јол азан гәриб-гәриб.
Улдузларын јериндә
Јаш көрүб—
Севиниб дүшмәнләрим.
Анчаг аман истәмәдим
Көзләрим дә чыханда.
Достлара нәғмә делим
Буз гаја чармыхында.
Мән охудум, дүшмәнләрим
Дурухдулар, бахдылар.
Үрәјимин алышан,
Јолларында сајрышан
Аловундан горхдулар.
Достларымын јолуна
Үрәјимин бу улдуз
Јағышыны әләдим.
Мән амансыз тәлејин
Көзүнү кор еләдим.

Мәним доғма Алтајым,
Сәнин гарлы зирвәнә
Әбәди зәнчирләнән
Бир гаја оғлунам мән.
Нечә-нечә әсрләр
Сәндән су ичиб, кечиб,
Сәнә баш әжиб, кечиб.
Ағламышам сәнинчүн.
Мән охуја-охуја
 анламышам
 нә гәдәр.
Ағырлыг дашымышам
 ачы талејин гәдәр.
Прометеј дејилдим мән.
Прометеј зәнчирилә
 зәнчирләнән
Бир инсандым, буз дағында
Мән әзилдим, мән дидилдим.
Бу ағырлар гучағында
Неч сусмадым,
Неч кәсмәдим өз нәғмәми.
Јер үзүндә нечә халгы
Доғрадылар,
 ахытдылар ағач кими.
Нечә нәсил дәјишилди,
Нечә дүшмән ордусу да
Күләк кими әсиб кечди.
Заман нечә гәсбкары
Јарпаг кими
 ајаглады,
 әзиб кечди.
Өмрү боју бели бүкүк
Диз чөкән халг—
Мәним халгым
Сәс ешитди: «Ајаға галх!
Далымча кәл!» Деди она.

Өз јурдунун ишығыны
Алыб, енди јолларына
Ленин адлы
 ади инсан.
Нә'рә чәкиб мән дә чыхдым
Буз донумдан.
Улдузлара әл еләдим,
Булудлары говаладым;
Дөнүб кәлди үнваныма
Мәним сәсим, мәним адым.
Прометеј дејиләм мән.
Фәгәт алов дашымышам—
Вахтсыз итән

 нәғмәләрин аловуну;
Дан улдузу оғурламыш
Нечә-нечә ал сәһәрин
 аловуну.
Прометеј дејиләм мән,
Мән алтајлы кәјчыјам.
Сидр ағачы алтында
Үрәјими ачырам.
Бу нәғмәдир синәмдә
Очаг кими алышыр,
Бу очағы көр, исин.
Јолчу гардаш, јахынлаш,
Јолчу гардаш, кәл, исин!

Тарас ШЕВЧЕНКО

(Украјна)

* * *

Су дәннә ахдымы,
Керијә дәнмәјәчәк.

Казак кәзир бахтыны,
Јох, бахты күлмәјәчәк.
Казак кәзир аләми,
Дәниз чошур, дајанмыр.
Гәлб инаныр гисмәтә,
Дүшүнчәләр инанмыр.
Һара кетди набәләд?
Кимә тапшырды бары
Доғма ата-ананы,
Севимли, көзәл јары?
Гүрбәт гүрбәтдир елә,
Сојуг олур адамлар.
Онунла нә ағлајан,
Нә бир кәлмә кәсэн вар.
Казак гәриб елдәдир,
Көј дәниз чошуб-дашыр.
О әдаләт ахтарыр,
Кәдәрлә гаршылашыр.
Узагда гаггылдашыб,
Өтүр дурна гатары.
Казак ағлајыр—отлар
Басыр бүтүн јоллары...

1838

Петербург

* * *

Күнәш иситмәјир гәриб өлкәдә,
Евин ичиндәсә дүшүрәм ода.
Јашамаг нә гәдәр ағырды мәнә
Елә әзиз, көзәл Украјнада да.
Нә севки, нә гајғы көрмәдим орда,
Өзүм чохларындан кәздим аралы,
Долашдым арамла, ағзы дуалы;
О хәбис панлары лә'нәтләдим мән.

116

Кәлиб көзләримин кечди өнүндән
Әлимиз чатмајан о гәдим илләр,
Онда ки, Исаны дара чәкдиләр,
Ону асардылар инди дә, јәгин!
Артыг сәадәтим һеч һарда јохдур,
Бәлкә дә һеч заман олмајачагдыр—
Һәтта Украјнада, аһ, бу инсанлар,—
Гүрбәтдә, вәтәндә бир имиш онлар!
Инди үрәјимдә бир истәјим вар:
Јад ел ағачындан инсанлар мәнә
Табут гајырмағы бачармасынлар...
Мүгәддәс күләкләр, дејирәм, анчаг
Мүгәддәс Диеприн саһилләриндән
Мәнә кәтирәјди бир овуч торпаг...
Вәссәлам... Јох јенә инсанлар, ахы
Истәрдим... еһ, даһа јозмаг наһагдыр..
Нә үчүн чәтинә салаг аллаһы,
Онсуз да биз дејән олмајачагдыр!

1847.

Орск галасы.

* * *

Өтүр кечәләр, өтүр күндүзләр,
Өтүб кечир јәј; титрәдир күләк
Хәзан јарпағы, јумулур көзләр,
Јатыр фикирләр, јухлајыр үрәк.
Һәр шеј јухуда... билә билмирәм,
Мән јашајырам, јохса өлүрәм.
Јохса дүнјада мән сүрүнүрәм,
Нә ағлајырам, нә дә күлүрәм.
Һардасан, һарда? Еј бахтым, һарда?
Дарыхырам мән!
Бир хош талеји гыјмырсан әкәр,
Еј илаһи, сән ачысыны вер!
Бир кәзәријәм,

117

Гојма јатим мән;
Буланог сутөк
Кәзиб доланым
Бу һәјаты мән.
Мәнә өмүр вер,
Јашајым, севим
Һәр бир инсаны.
Бәдхаллыг вермә,
Јандырыб јахам
Бүтүн дүнјаны!
Буховлу олмаг—јаман ағырдыр,
Зинданда өлмәк—јаман ағырдыр.
Даһа ағырдыр азадлыг ола,
Өлсән дүнјада
Нә адын гала, нә изин гала.
Нечә өмр етдим?
Чаваб олмаја,
Бах, бу суала!..
Һардасан, һарда? Еј бахтым, һарда?
Дарыхырам мән.
Бир хош талеји гыжмырсан әкәр,
Еј илаһи, сән ачысыны вер!

21 декабр, 1845-чи ил.

Петрус БРОВКА

(Белорусија)

АҒЫЛ

Сәнин ганадынын сәрһәдди јохдур,
Нәләр јаратмысан јер үзүндә сән.
Учуб зирвәләрдән сабаһа бахдын,

Бөлүнән атомдан сән гүввәтлисән.
Бүтүн көзәллији, е'чазкарлыгы
Јаратдын дүнјада, еј инсан ағлы.

Ајыгсан, сајыгсан, узаг көрәнсән,
Һәлә чох зирвәләр сәнин олачаг.
Үмманлар бир кичик чама бәнзәјир
Сәнин дәринлијин өнүндә анчаг.
Сәнин хәзинәнин дәринлијиндә
Нә гәдәр сәрвәтләр јатыр јенә дә.

Билик, сәнәткарлыг, сөз күчү, әмәк,
Мусиги, мәнһәбәт, кәзәри хәјал..
Даһа илаһмынла, чәсарәтинлә
Мин илләр, фәзалар кечән заман сән
Ракет сүр'әтиндән чох сүр'әтлисән.

Сән Марса космонавт көндәрәчәксән,
Давадан әбәди горујуб јери,
Һәлл едиб ән чәтин мәсәләләри,
Бәшәрә һәгигәт өјрәдәчәксән.
Дејирләр фәтһ едир үрәк һәр шеји,
Јох, кордур ағылсыз инсан үрәји.

Елмин китаблары битмәјиб һәлә,
Бу гајнар кәнчлијә вер гүввәти сән:
Кетсин ачылмамыш чығырлар илә.
Еј ағыл, гурдугун сәадәти сән
Инди горумаға јени јол ахтар,
Гору, ағылсызлар дағытмасынлар.

ӘСИЛ АМЕРИКАЛЫЈА

Сәнинлә таныш олдум,
Иһандым ки, мән

Ушаглыгдан бу догма
Торпагыны сеvirсән.

Хәјалын ушаг кими
Чох јерләри унудур,
Техасда. Оклоһамада,
Ниагарада гәрар тутур.

Ушаглыгдан бәләдсән
Машынларын дилинә.
Чанлы дили севдириб
Уолт Уитмен сәнә.

Чеффорсонла, Линколнла,
Едисонла һәр заман—
Америка торпагынын
Бөјүк гәһрәманысан.

Чох шејлә фәхр етмәјә
Сән һаглысан, нә олар.
Јахшыдыр машиныныз,
Јахшыдыр сиздә јоллар.

Тикир, әкир, бичирсән,
Зөвг алырсан һәр ишдән.
Чәсарәтлә дејим ки,
Чох көзәлдир сәриштән.

Үрәјимдәндир мәним
Ишиндә һәр гәләбән.
Күлмәји, охумағы,
Әјләнмәји сеvirсән.

Истәрсән өвладларын
Бөјүсүнләр хошбәхт, шән.

Јәгин ки, өлүм сәсли
Даванын дүшмәнисән.

Јад торпагда көзүн јох,
Олсун Кореја, Тајван...
Гане олурсан догма
Америка торпагындан.

Сәнин арзун илбәил
Чохалтмагдыр варыны;
Тох јашајыб, даһа да
Артырмаг пулларыны.

Нејнәк, јаша кефинчә,
Чалыш, јарат камынча.
Хошбахтлығы ган үстә
Јаратмагдан горх анчаг.

Адамлардан дост ара,
Садә мәсләһәтимдир.
Достуз бир инсан кими
Јашамаг чох чәтиндир.

Сәп бејсбол, кегелбан,
Оху, ојна, күл, күлдүр.
Һеч кәс бура о тајдан
Һүчүм чәкән дејилдир.

Күчүнү, гүввәтини
Сынамаг да истәсэн:
Мәсләһәтдир учасан
Венераја, Марса сән.

Бил ки, биздә нә нифрәт
Нә дә һәсәд вар сәнә.

Ачыг гэлблэ гонаг кэл,
Гапы ачым үзүнэ...

Мәһәббәтлэ гаршылар
Сәни һәр дәфә үрәк.
Бизим дә чох шејимиз
Чох хошуна кәләчәк.

Бөһтанчылар о заман
Әријиб итәчәкләр.
Әбәди бир сүлһ үчүн
Ғој бирләшсин үрәкләр.

Абај

(*Газахыстан*)

* * *

Хош сөз ешитмәдим мән
Нә болысдан, нә бәјдән
Һеч һарда өмрүм боју.
Һара бахырсан, онлар
Бу азғынлар, һарынлар
Халгы талајыб сојур.

Билинмир бу дунјада
Јалан һарда, дүз һарда?
Нәдир зүлмәт, нәдир нур?
Күчлү күчсүзү дидәр,
Еһтијач ондан бетәр
Гудурмуш ит олубдур.

Јазыг халг парчаланыб,
Үмидләр һачаланыб.
Јалварыб һакимләрә,
Бир хош сөз, ја тәсәлли
Ала билмәдик, бәли.
Дәрд гатышды дәрләрә.

Хош сөз ешитмәдим мән
Нә болысдан, нә бәјдән
Һеч һарда өмрүм боју.
Онларын гәлби, ганы,
Онларын јох вичданы
Јалан нәгмә охујур.

Нә ачыг әли варды!
Һәдијјә пәјлајарды
Сечки эрәфәсиндә,
Инди бах: гүррәләниб,
Елә бил кәјдән ениб,
Аллаһлыг вар сәсиндә.

Залимдир һөкмдарлар,
Еһ, аллаһ да хәбәрдар...
Јазыг касыб, ај касыб!
Сечкиләрә бах һәлә,
Уездләрә чых һәлә,
Наһар һәр јери басыб!

Халг таланыб, сојулуб;
Топ ағзына гојулуб,
Олуб мүти вә горхаг.
Нә тутачаг бу дәрди,
Нә удачаг бу дәрди?
Һара, кимә үз тутаг?

Өмүр ахыб кедир ки...
Иллэр чыхыб кедир ки...
Кечэн кечди, гајытмаз.
Инандығым достлары
Инди тапајдым, бары.
Онлара да үмид аз...

* * *

Атэш дэ, буз да вар јанағларында,
Ики јарпағ кими бир әсир онлар.
Ҡамыдан јајыныб, Ҡамыдан гачыб,
Јенә бир-биринә тәләсир онлар.

Дујур һәр икиси еһтирас оду,
Ҡеч гүввә ајыра билмәз онлары.
Ағачлы, көлкәли бир баға одур,
Бурулур јоллары, дөнүр јоллары.

Кедир һәр икиси бир арам илә,
Дујур вурғусуну үрәк үрәјин.
Санки ајағлары кәтирир дилә
Белә мәнһәббәти белә севмәјин.

Әлләри титрәјир, әсир нәдәнсә,
Ағыр нәфәс алыр һәр икиси бир.
Ҡансы бир намәлум ваһимәдәнсә
Онларың алнына сојуг тәр кәлир.

Елә ки, бу чијин о чијнә дәјир,
Үз үзә әјилир, көзә нур долур.
Додағлар алышан додағ истәјир,
Онлар мәст олдугча сөз унудулур.

Өпүр будағларда јарпағ јарпағы,
Бәзәјиб сәманы улдуз нахышы.
Онлар да титрәјир улдуз сајағы,
Онларың бахышы улдуз бахышы...

Бир гәлб о бириндә әријиб, итиб,
Әтрафлар сусуб ки, ајылар онлар.
Үрәкдән үрәјә илк мәнһәббәти
Бу ахшам пај верир, пај алыр онлар.

Даһа тәслим олур һәр ики үрәк,
Ајағлар јорулур, голлар јорулур.
Бир дахла көз јашы күлүмсәјерәк
Бу үздән о үзә бәләдчи олур.

Ҡарда галмысыңыз, еј сөз, еј гәләм,
Бу вүсәл дәммини јазмағ кәрәкдир.
Јох, бу галиб севки, бу үлви аләм
Бу дәмдә сизсиз дә кечинәчәкдир.

* * *

Онлар атланар,
Јел ганадланар—
Тоја чапарлар.
Јатыб јәһәрә,
Әл атыб јерә,
Торпағ гапарлар.
«Нә гәм, нә кәдәр?
Онлар нә истәр?
Әјләнчә истәр!»

Ишан һәдәләр,
Ата да һәдәр
Күсәр, данлајар.
Зар өмрүн сону,

Еһ, онлар буну
Һардан анлајар?
«Сев, эјлэн, анчаг
Бош кечмәсин вахт!
Будур јашамаг!»

Тәләсир онлар,
Көзләјир молла,
Китаб охудар,
Өјрәдәр гоча.
Ондан гопунча
Ким китаб тутар.
«Кәнчлик һәвәсди,
Нәғмәди, сәсди.
Ичмәмиш мәстди.»

Күлүш. Зарафат.
Бу дејил һәјат.
Ат дејил өмүр!
Гајғысыз вә шән
Кечән өмүрдән
Һеч нә көрүнмүр.
«Өмүр күләкмиш,
Нәјә кәрәкмиш,
Нијә кәрәкмиш?...»

Евләндиләр дә.
Дүшдүләр дәрдә,
Иш башдан ашды;
Чәтинмиш һәјат,
Гәм болмуш, һејһат!
Кәнчлик «долашды,»
«Дәјди дивара,
Бәс инди һара?
А-ва-ра...»

1890

Олјас СҮЛЕЈМЕНОВ

(*Газахыстан*)

ЭМИМИН ГЭБРИ

Бир даванын далысынча о бири кәлди.
Һамы кими әскәр кетди мәним дә әмим.
Көнүллүмү кетди әмим?

Јадымда дејил.

Анчаг јахшы јадымдады көзү јолдалар,
Ишыглары сөндүрүлмүш евләр, очаглар,
Кечәләрин ваһимәси,
Дөнкәләрдә гәфил атан машинлар, нәләр
«Дур, јола дүш» демишди она.

Арх бојунча тозлу јолла
Кедирди о. Јүјүрүб јетдим.
Гучаглајыб: — Әми — дедим, —
Фашист тут һа!
Башына бир гылынч јендир
Тәслим олмаса.
Тут, беләчә кечирт сүмбәјә.
Ја да, әми, гарнына бир тәпик илишдир,
Гој санчылансын.
Әлләрини елә кәс ки,
Фышгырсын ганы...

Әмим бахды. Бир чәпәки үзүмә бахды.
Бабам да һеј өскүрүрдү,
Һеј ичини арытлајырды.

Күнләр кечди...
Аз алырдыг мәктубуну әмимим,
чоһ аз.

Ахыр бир күн мактуб калди...
О мактубда дежилирди:
Эним мэним чэсурлугла һалак олубду.
«Һалак олуб».—Эввэл буну баша дүшмэдим.
«Чэсурлугла» сөзүнә керә
Һалә хејли севиндим мән, атылыб-дүшдүм...
Бабам да һеч ағламады.
Бир күн мэним аз данышан,
 фикирли бабам

Гәтијјәтлә белә деди:
«Кәрәк кедиб мән оғлумун гәбрини тапам!»
Ач-јалавач нәвәсинин тутуб әлиндән,
Өлкә кәзди,
Ел доланды,
Мин гәбирдән хәбәр алды оғул гәбрини.
Бабам деди:
«Мэним оғлум өзкә јердә јатмасын кәрәк.»
Јадымдадыр:

 учуг евләр,
 ачлыг, сусузлуг,
Чапыб кечән гатарлардан
 бахан әскәрләр,
Јараланмыш торпагларда
 танк шырымлары,
Ач диләнчини хатырладан
 вағзаллар,
Јандырылмыш кәндләр,
Саралмыш от јејиб, көпән нахырлар;
Јадымдадыр:
 чајлар,
 чајлар,
 узанан чајлар.
Куршад дөјдү,
 сыга јағыш ислатды бизи.
Јадымдадыр:
 Говагларын, палыдларын

Мамырланан көвдәләри дә
Вә һәр јердә дизә чыхан
 леһмә,
 леһмә дә...

Эним јатан јери тапдыг
 ахыр бир тәһәр.
Бир балача кәнддән кәнар
 балача тәпә...

Гәбирди бу...
Һава бозду. Лејсан јағыш тәзә кәсмишиди.
Бир азачыг тәпишмишиди
 о гәбир—тәпә.

Дөврә вуруб, дајанмышды кәнд адамлары.
Диггәтими чәлб еләди онларын бири...
Бир аз арыг, алмајанаг бир гадын.
О, чох көзәл кәлди мәнә.

 һәм дә давакар
Гоншу гадын кәлиб дүшдү јадыма
 бирдән.

Анчаг бабам әтрафына мәнәл гојмады,
Бешметини сојунуб о, гәбир—тәпәнин
Дөврәсинә һәрләнәрәк, диггәтлә бахды.
Сонра исә сакитчә бели көтүрдү,
Тәпчәк вурду; бел санчылды.
Гадынлар чәлд јапышдылар
 әлиндән онун.

Јадымдадыр, алмајанаг гадын дилләнди:
—Нејләјирсиз?..

 Бурда ахы он сәккиз нәфәр...
Бабам инди рус дилини
 баша дүшүрдү.
О, јавашча бели дартыб чыхартды,
 сонра

Эли илә һамарлады «јара» јерини.
Элини дә силди гуру чәкмәләринә.
Бүтүн күнү биз отурдуг чај гырағында.

Ушаглар да ахшамачан «күддүлөр» бизи.
Бүтүн күнү көзүжашлы олду бабам.
Бүтүн күнү дуа охуду эрәб дилиндө.
Бүтүн күнү мән ојнадым гарышгаларла...

Мәгсуд ШЕЈХЗАДӘ

(Өзбәкистан)

ҮЧ ТӘБӘССҮМ

(Баллада)

I

Һүндүр ајнәбәнддә бир ушаг ојнар,
Үзүндә тәбәссүм, нур-ишыг ојнар.
О нијә күлүмсәр,
О нијә күләр?
Нәләр көзләриндә һәјатдыр, нәләр...
Бәлкә дүјүн дүшүб ојун сирләри?
Бәлкә тутулубдур ојун јерләри?
Көрәсән, фикринә бунлармы дүшүб?
Шафталы дәрдији анлармы дүшүб?
Бәлкә дә гуш олуб,
Көјләрә учур,
Аја ганад чалыр,
Улдузу гучур.
«Бәлкә дә» дејирик.
Беләми мәкәр?
Бунлардан биридир она мүјәссәр.
Јәгин кәләчәји көзүндә күлүр,
Үстүнә тәбәссүм нуру төкүлүр.

II

Бир гыза аничә саташды көзүм,
Онун күл үзүндә бир ағ тәбәссүм...
Күчәдә нечә дә шад-хүррәм кәзәр,
Хәјалла көрүшәр, данышар бә'зән.
Бә'зән гучаглајар өз дүјгусуну,
Кимәсә «јар» дејәр, сынајар ону.
Бизә дә танышдыр бу инчә сирләр,
Бу күләш арзулар, далғын фикирләр.
О, бәлкә мәктәби дүшүнүр анчаг,
Бирчә арзусу вар—ә'лачы олмаг.
Сонра али мәктәб, сонра иш јери,
Нечә ихтирасы, жениликләри
Ону шөһрәтләрә сәсләр бу ара.
Бәлкә дилманч ола дилсиз сулара,
Бәлкә бир икидин дәрдинә шәрик...
«Бәлкә дә» дејирик.
Беләми мәкәр?
Бунлардан бириси она мүјәссәр,
Бахтыјла данышыр, бахтыјла күлүр,
Үстүнә тәбәссүм нуру төкүлүр...

III

Сөјүд көлкәсиндә отурмуш гоча,
Хәјалы јол кедир илләр далынча.
Јолларда баш чәкир көрүш јеринә,
Јолларда раст кәлир һејкәлләринә.
Дүшүнүр: көз јумуг, зәһинсә ојаг.
Әсасы өзүндән чевикдир анчаг.
Чәнәси титрәјир, саггалы әсир,
Јенә хәјаллары јолларда кәзир.
Кәзир күлүстанлар, бағлар, бағатлар,
Сәадәт диләкли елләр, елатлар.

Кимсә нә исә пычылдајыр о,
Кимдәнсә, нәдәнсә сирр сахлајыр о.
Бизә дә танышдыр бу инчә сирләр,
Бу кизли фикирләр, ачыг фикирләр.
Дүшүнәр кәнчлијин илк анларыны,
Дүшүнәр ингилаб заманларыны,
Сәсләјәр о илин гурбанларыны.
О дөјүш, о вуруш мејданларыны,
Јенидән јашамаг истәр кәнчлији,
Һаны, бир анлыға кәстәр кәнчлији.
Салдығы о бағлар мәнсул верибдир,
Ондан нәвәләри мејвә дәрибдир.
Елинин, јурдунун тәшәккүрүнү,
О илләр гојнунда тәшәккүлүнү
Јенә хатириндә варағлар гоча.
Бәли, јахшы ишдән баш олар уча
Аталар әкәни дәрәр балалар,
Аталарын пајы шәкәр, бал олар.
Онун чөһрәсиндә ојнар тәбәссүм,—
Елә ки, бир анлыг јашар бу һисси,
«Бәлкә дә» дејирик.
Беләсә әкәр,
Бунлар галәјинә олмуш мүјәссәр.
Инди о күнләри јығар әлине,
Хатирә дәфтәри чевриләр јенә,
Күлүмсәр,
Үрәји фәрәһлә вурар,
Дүшүнәр:
олмушду, олмушду бунлар...

1957.

ОНУН ГӘЛБИ

О бизим анамыз, ја бачымыздыр,
О күл бағымыздыр, күл тачымыздыр.

Һарда ешидилсә бир хош тәрәнә,
Онун нәфәсиндән голубдур јенә.
Азадлыг бағына кирәндән бәри
Күл дәрди, нур јығды онун әлләри.
Онун севинчинә өмрүмүз шәрик,
Она өвлад әзиз, вәтән тәбәррик.
Иличин зијасы гәлбинә долду,
Бир отаг нур олду, ағ шәфәг олду.
Онун додағында әбәди нида
Сәсләниб, јајылар бу доғма јурда:
—Вар олсун азадлыг, вар олсун нәғмә!
Бу төһфә пајлансын бүтүн аләмә.
Ишыгсыз галмасын бир ев, бир очаг,
Нәғмәсиз олмасын бир дил, бир додаг...
О, ели дүшүнәр, вәтәнлә јашар,
Дағларла учалар, чајларла дашар,
О өзүнүн биләр чөлү, заводу,
Бир парча гајаны, бир зәррә оду.
О лајлаја дөнәр евә кәләндә,
Натигә чевриләр јери кәләндә.
О сәдр: чөлләрдә галиб, инадкар:
Мәнсул бол оlanda кејфи ачылар.
О һәким: һәр сөзү хәстәјә шәфа,
Мәһри-мәһәббәти, өзү бир дәва.
О бир мүәллимә — Вәтән өвлады
«Әлифба» дәрсини илк ондан алды.
«Вәтән» «Партија» дүнјада илкин
Сөзүнүн бәһрәси, сөзүнүн мүлкү.
Бизим һәр анымыз онунла бағлы,
О мүһәндис әли, мүһәндис ағлы
Машынлар јарадар, көрпүләр гуарар,
Фәһлә гүрурујла чәкич дә вурар.
О мәшһур мүғәнни, мин нәғмәси вар,
Онунла фәхр едәр бу кәзәл дијар.
О дөвләт ишчиси, имзасы онун
Бир ишә башланғыч, бир ишә јекун.

Сэн партијамызын лајигли үзвү,
Нурлудур өмрүнүн кечэ-күндүзү:
Көзэлсэн, улусан, совет гадыны,
Жазым үрөклэрэ озис адыны.
Сэн алим хэјаллы
Бир вөфадарсан.
Сэн шаир хэјаллы
Күллү баһарсан.
Күнэшим теллэри бахтыны гучар,
Талејин көрмөсин нэ гэм, нэ губар.
Бир ан туш олмасын бөлаја гэлбин,
Күлүшсүз, нэгмөсиз галмасын лэбин.
Эзизим, иллэр вар,
 јоллар вар һөлө,
Сэни алгышлајан голлар вар һөлө.
Јолдашсан,
 анасан,
 севимли јарсан.
Коммунизм күнэши алтында варсан.

1957.

КӨЈӨРЧИНЛӨ.

Көјөрчин јувасы гаргаја ојлаг
ола билмөз.

Нэваи

Ејваныма бир чүт көјөрчин гонар,
Азад јува гурар, ојнајар онлар.
Өмүр кечирэрлэр гоша, меһрибан,
Бала учуарлар јуваларындан.
Еј гоша доланан, еј евлэр гушу,
Сизин сурэтиниз дүнјада мәшһур.
Эн көзөл нэгмөлөр гошулар сизэ,
Јер үзүндө азад көзмөјинизэ.

134

Шәклиниз дүмағ бир сәдәфә бәнзәр,
Дүнја халгларынын дөшүндө кәзәр.
Гызлар синәсинә бәзәксиниз сиз,
Елләрдә, дилләрдә мәһәббәтиниз.
Сүлһүн рәмзи кими эзәлдән бәри
Бүтүн шәһәрләри, бүтүн кәндләри
Долашар адыныз мүгәддәс кими,
Көзөл нөгмә кими, инчә сәс кими.
Бүтүн гит'әләрин ичләс јериндә,
Бүтүн натигләрин нитгләриндә,
Бүтүн аналарын додагларында,
Бүтүн ушагларын бајрагларында
Сизин сөһбәтиниз,
Сизин адыныз,
Инчә димдијиниз,
Ағ ганадыныз.
Һәрдән ганадыныз чәпикләр чалар,
Энкин сәмалары дөшүнә алар,
Күнәшә јетмәјә чалышарсыныз,
Һәр јердә сүлһ үчүн чарпышарсыныз.
Дејәрдим: гушларын тачы сизсиниз,
Бизим ағ күнләрә бачы сизсиниз.
Коммунист Пикассо, рәссам Пикассо,
Сизи мәктүб етди јер үзүндө о.
Јуваныза мән дән атым, гушларым,
Сөзүм јох, һәләлик јатым, гушларым.
Бу күнкүн мүждәниз бәс едәр бизә,
Бу күнкүн сүлһ адлы хәбәринизә
Гатыб нөгмәми,
Мән дә чағлајырам бир нөгмә кими.
Учун, көјөрчинләр, бәшәр вичданы
Гојмаз дағылмаға сизин јуваны.

1955.

135

КҮНӘШЛӘ СӨҢБӘТ

(Баллада)

Дәниз кечәр, дағлар ашар,
 Кечәләрин бәбәжиндә
 яндырар шам.
 Чөлдән кечәр, дүздән кечәр,
 Үфуг ондан шәфәг ичәр.
 Фәзалары долашдыгча
 Шимшәк гопар ајағындан,
 Өпәр, өпәр зирвәләрин
 додағындан.
 Ағ сулара шәфәг сачар,
 Көј көлләрә көнүл ачар.
 Тәбиәтә «Салам!» дејәр,
 «Салам!» дејәр.
 О, варлыға «Балам!» дејәр.
 —Салам,—дедим,—јолдаш **Күнәш!**
 Хош кәлмисән бу дијара.
 Нә тәмиз нур кәтирмисән
 Бизим памбыг јығанларал!
 Сән көјләрин нур барысан,
 Әбәдијјәт баһарысан...
 Күнәш динди арам-арам:
 —Мәдһләрә мән ујмарам.
 Күнәшсә дә адым мәним,
 Јерә, көјә сығмаса да
 Бу шөһрәтим, бу тә'рифим,
 Күнәш—ади бир күндүздүр,
 Меһр—афитабдыр,
 Фәгәт һәр шаир
 бир китабдыр.
 Тә'рифләрә сиз лајигсиз.
 Һәр күн јени зәфәрлә сиз

Севиндирирсиз вәтәни.
 Тә'рифләмә чох да мәни.
 Тә'рифләрә лајиг олу
 Јалһыз зәһмәт, јени зәһмәт.
 Һәр аһны бил гәнимәт,
 Сән бош јерә
 Вахт итирмә тә'рифләрә,
 Мәни әсла мәст еләмәз
 Тә'рифләрин һај-һарајы.
 Мәнимчүн ән гијмәтлидир
 Зәһмәт ајы—ијул ајы.
 Мән бу ајда памбыг олуб
 Ләчәк-ләчәк јелләнирәм.
 Мән бу ајда дүзәнләрдә
 Сүнбүл-сүнбүл телләнирәм.
 Тајланырам машын-машын,
 Јолланырам шәһәрләрә.
 Бах, о заман бәзәјәм мән
 Күндүзләрә, сәһәрләрә.
 О заман мән сүфрәләрдә
 Не'мәтимлә баш олурам.
 Күлүшләрә гатышырам,
 Гәдәһләрә бошалырам...
 Бу сөзләри ешидерәк,
 Үфүгләрин архасындан
 Ијул динди,
 Деди:—Мәним һәр мәһсулум,
 Улу Күнәш, не'мәтинди.
 Мәним нурум сәндән кәлир
 Јај фәслимин гучағына.
 Мән борчлујам шаирләрин
 Гәләминә, варағына.
 Онлар мәни тә'рифләјир,
 Мәһсулума нәғмә гошура.
 Инсанлардыр мәним күчүм—
 Тарлаларда гошун-гошура...

—Сағ ол, сағ ол, улу Күнәш!
—Сағ ол, сағ ол, ижул аяы!
Зәфәрләрә ағ јол аяы,
ағ јол аяы!

1956.

ИЛК СЕВКИ

Күн кәләр, ағарар о гара сачлар,
Ағарар гар кими кичаһларын да.
Елә бил асман говғаја башлар,
Дујулар сәдасы ојмағларын да.
Мәһләдә «ағсаггал» дејәрләр сәнә,
«Баба», «тәгаүдчү» дејәрләр сәнә.
Гочалығын вәһми гәлбинә долар,
Гәлбин чох һиссләрдән мәһрум да олар,
Анарсан өгүшән кезәл дәмләри,
Јадына саларсан чох һәмдәмләри,
Нечә дост-танышын үнванларыны
Хатырларсан,

анчаг

Алча бағындан
Ижул кечәсиндә адладығын вахт
Дүшәр хатиринә. Көзләрин долар,
Фикрин бир нөгтәдә гурујуб галар.
Сән јар көзләјирдин орда бир заман,
Инди хәјалларын јол салыр ордан,
Һәсән-Һүсејдир нәғмәјлә ашиг,
Мәһәббәт кәнчлијә кезәл јарашыр;
Дүшәр хатиринә о хош күнләрин,
Кәнчлик сәдаларын, тој-дүјүнләрин.
Бир дә о күчәдән сән кечсән әкәр,
Көзүн о ејвама јенә дикиләр.
О таныш дөнкәдә дурарсан бир ан,

Дејәрсән: кәләрми бир дә дилбәрим?
Јенидән јашамағ истәјир инсан
Өтүшән ән әзиз дәгигәләри,—
Өмрүнүн әлчатмаз о чағларыны.
Јенидән чевирмәк истәјир инсан
Көзәл бир романын варағларыны.
Фикринә илк севки, бир дә о көзәл
Сон дәфә көрдүјүн сурәтдә кәләр.
Амма билмирсән ки, шәһәрдә бә'зән
Јанындан өтүрсән ондан бихәбәр.

Кеорки ЛЕОНИДЗЕ

(*Курчустан*)

ВӘТӘН НӘҒМӘСИ

Мән бүтүн ешгими, үрәк ганымы
Ахытдым ше'римә, сөзүмә бу күн,
Доғма вәтәними—доғма анамы
Көнүл атәшимлә вәсф етмәк үчүн.

Торпагдан көјәрән бир чичәјәм мән,
«Сол» десә, бир анда сола да билләм.
Онсуз нә сөһбәтәм, нә нәғмәјәм мән,
Онунла гара даш ола да билләм.

Вәтән үфүгләри кез гапағларым,
Вәтән ишығлары көзүмүн нуру.
Вәтән дүзәнләри, вәтән дағлары
Шаир сәхавәти, шаир гүруру!

Гој чошуб, дил аясын дағлар селиндән,
Күкрәжиб һајгырсын нә күчү вардыр,
Вәтән нәғмәләрим күрчү дилиндә
Күрчү үрәжинин сәдаларыдыр.

Көр, она нә гәдәр һәдијјәси вар
Бу алов дәстәли, букет ше'римин,
Вәтән халысында һашијәси вар
Бу күрчү нидалы совет ше'римин.

Мәним Күрчүстаным, а торпаг, а су,
Көнлүмүн илһамы, оду да сәнсэн.
Сән мәним гәлбимин ше'р вурғусу,
Онун өзү дә сән, ады да сәнсэн...

Бу күнүн сүлһ адлы хәбәринизә
Гатыб нәғмәми,
Мән дә ујујарам бир нәғмә кими.
Јатын, көјәрчинләр, бәшәр вичданы
Гојмаз дағылмаға сизин јуваны...

Алеко ШЕНКЕЛИА

(Күрчүстан)

ӘСКӘР ЕВӘ ГАЈЫДЫР

Әскәр евә гајыдыр,
јоллар гуртармаг билмир...
Доғма дағлар, дәрәләр,
јаллар гуртармаг билмир.
Еј улдузлар, бәрг вурун,
Еј булудлар, дағылын!..

О ағаран зирвәләр
јанан ишыг дағымы,
јохса күлүш, тәбәссүм?..
Гарталлар һај верирләр:
—Тәбәссүмдүр, тәбәссүм!
—Гој тәләсим, тәләсим...
Мәни көзләјир нөләр...
Салам, салам, зирвәләр!..
Бир гызла гаршылашыр.—
Көзү ишыгда зүлмәт,
Үзү зүлмәтдә ишыг.
Гашы көјләр һаләси,
јанаглары, додағы
Чөлләрин ал лаләси.

—Салам, салам, лаләләр!
Әскәр евә гајыдыр.
Зүмрүд чөлләрдә санки
Гөвсү-гүзәһ гапыдыр,—
Ачылыб, јола бахыр.
Чәмәнләр дә елә бил
Тәзәчә бир китабын
Тәзәчә үз габығы...
Мәхмәри үз габығы,
Тумачы үз габығы.
Әјилиб јерә сары
Елә бил ки, булудлар.
Булудлардан јухары
Баш галдырыб палыдлар
Күрчү үрәји кими.
—Салам, салам, нәһәнким!..

Әскәр евә гајыдыр,
јоллар гуртармаг билмир.
Доғма дағлар, дәрәләр,
јаллар гуртармаг билмир...

О чајын ғырағында
Елэ аглајан нэдир?
Онун досту ијдэдир...
Нијэ үзүр ону гэм?
—Кәлирәм мән, кәлирәм!
Аглама, әзиз ијдәм.
Салам, ијдәм, кәлирәм!
—Гој сәнэ баш әјим мән,
Көзэл вәтән, еј вәтән!
—Салам, ај ана торпаг!
Салам, ана, сачы ағ!..
Әскәр евә гајыдыр...
Әскәр евә гајыдыр...

Иосиф НОНЕШВИЛИ

(*Журмустан*)

ЧИЧӘК БАЈРАМЫ

Будур, ачыб голларыны
Ал-гырмызы күлләр бир-бир.
Бу чичәкләр дијарынын
Чичәкләри бајрам едир.

Бүтүн или бу торпагда
Сејр ет мавикөз чичәји.
Бурда јазын өз күлү вар,
Бурда ғышын өз чичәји.

Һәр тәрәфдә, һәр тәрәфдә
Сары чичәк бүрүнчәли...

Күндүз кими тәбәссүмлү,
Кечә кими дүшүнчәли.

Сиз Күнәшин бачылары,
Сизә даһа гәшәнк дејим!
Һәр чичәк бир шеһ гәдәһи,
Сизә нечә чичәк дејим?

Еј шәһәрим, дур, алғышла
Бу јүрүшү, бу кәлиши.
Бу, күл-чичәк һүчүмудур,
Бу, күл-чичәк нүмајиши.

Күчәләри, мејданлары,
Галалары бүрүјүбләр.
Саһиб кими гапы ачыб,
Һәјәтләрә јеријибләр.

Чичәк рәфи алынмаздыр,
Фәгәт күлләр батар јаса,
Бу күлләрә, чичәкләрә
Көзэл әлләр узанмаса.

Журмустаным, үрәјимин
Әбәди солмаз чичәји.
Сән јазымын гар рәнкисән,
Сән ғышымын јаз чичәји.

Хута БЕРУЛАВА

(Журчүстан)

ВАЖА ПШАВЕЛАЈА

О кэндлијди,
нэгмэкарды,
овчу иди, сәјјаһ иди.
Јер шумлады, ше'р јазды,
нэгмә гошду, дағ доланды.
Гартал кими ганад чалды,
гаја кими дағдан енди.
Синәсиндән дәрәләрдә булаг гопду,
чај јаранды.
Кејиб көһнә чухасыны,
сәһәри илк саламлады,
Күләкләрлә дәрдләшәрди дағ дилиндә,
дүз дилиндә.
Нәгмәсиндә улдузларды,
ағачларды, адамларды;
Важа дили ајдын иди
һамысына өз дилиндә.
Һардан кечди,
дағ чајытәк ордан ахды
Ағ буздан ағ, кур чајлардан
кур нәгмәләр.
Санки доғма Чаргалидә көј курлады,
шимшәк чахды,
Куршад кими нәрилдәди
Күрчүстанда бу нәгмәләр.
Бах, бу кәдик—дағ ашрымы
нечә тутгун, нечә сәртдир.
Бах, бу сәма! Бу чөл-чәмән
узаныр дүз үфүгәчән.

«Јаша, инсан! Әсил инсан!»

Инсанлыг бир үлвијјәтдир,
Әјилмәз бир һәгигәти
јер үзүнә сәпәлә сән!
Назик, титрәк шам ишығы
шө'ләләнәр ағыр-ағыр;
О әлләрин атәшиндән
кағыз-гәләм од тутарды.
О әлләрдән дәрман алар нечә үрәк,
нечә ағыл.
О нәгмәләр булуд олуб,
кәләчәјә үз тутарды.
Гибтәләри, һәсәдләри
ајағындан атды бир-бир,
Бир мәнһәббәт дәнизиндә сөз јелкәни
даим үзүр.
Јашыл күләк, нәгмәсијлә һәрдән бизи
гаршы кәтир,
О ки, бизим галамыздыр,
гала тикән күчүмүздүр...
Кәндли Важа, мүдрик Важа
овчу Важа, шаир Важа,
Одур, кедир, онунла бир өз дүнјасы,
планети.
Додағында нәгмәләри,
дүзләр кечәр, дағлар ашар,
Ишыг олуб кәзләриндә
пар-пар јанар сәхавәти.

АНАНУРИ ГАЛАСЫ ЈАНЫНДА СУКУТ

Ананури...
Будур, бизим Ананури.
Нураны бир гоча кими динмәз дурур.
Нечә дәфә гатладығы туфанлары,

Боранлары хатырлајыр.
Гылынч алыб,
Кешијиндә дуранлары хатырлајыр.
Јанғынлары, өлүмләри хатырлајыр,
Гајалара дөнүмләри хатырлајыр.
Әли дәјсә, дилә кәләр, динәр дашы,
Чох көврәлтсән, јанар дашы,
Сакитликдә ујумајыб бу јер һеч вахт,
Сакитлији јухусунда көрүб анчаг.
Бәлкә елә бу јахшыдыр,
Јашамағын јолу будур.
Бу торпаға фәда олан нәр оғуллар
Инди бурда сүкут олуб, ујујубдур.
Бу сүкутдан әсрләрин әтри кәлир,
Бу сүкутда шәраб ији, гәдәһ сәси,
Бу сүкутда
Бу торпағы вәсф еләјән
Нечә-нечә тарихчимин салнамәси.

МӘНИМ БАБАМ

Инсан доғулмушду бабам дүңјада,
Белә дә јашады өмрү узуну.
Әјилмәз гапылы Дадиапидә
Бир кимсә әјилән көрмәди ону.

Дағлар вәтәнијди, дашлар мәскәни,
Торпаға сөјкәнән вүгары варды.
Дөрд дашын үстүндә учалан евин
Гартал јувасына охшары варды.

Демәзди: «Чан атым кнјаз олмага»,
Көләлик һисси дә гәлбинә јадды.
Һәр күн дән сәпәрди ана торпаға

Сәхавәт бәһрәли,
Јахшылыг адлы.

Бир тикә чәрәји бөләрди јары,
Ән бөјүк варыјды көнүл тохлуғу.
Гәзәблә јыхарды ев јыханлары
Бир киши јумруғу,
Бир нифрәт оху.

Ади бир кишијди, боју балача,
Гуш кими гыврагды, даш кими мөһкәм.
Онунла көрүшдән күләкләр гачар,
Туфандан тәпәрли, шимшәкдән өткәм...

Чобан чомағыны аларды элә,
Алыб чонгурини, түфәнки бир дә...
Дәли дәрәләрлә, көј тәпәләрлә
Гојун сүрүсүнү чәкәрди һәрдән.

Гајалар титрәрди күләндә бабам,
Јер-көј охујарды охујан заман.
Инчә чонгуринин телиндән гопан
Нәғмә сүзүләрди бармағларындан.

Инди дәјишсә дә дүңјанын рәнки,
О, јенә тез дурур сәһәр јелиндән.
Јенә дә чийниндә зағлы түфәнки,
Јенә дә чомағы дүшмүр әлиндән...

ХЕВСУР НӘҒМӘҚАРЛАРЫНА

Дудум нәғмәнизин дағ вүгарыны,
Истәдим сизинтәк нәғмә дејәм мән.
Бу гоча дағларын гырышларыны
Аз галдым севинчдән үтүләјәм мән.

О дагдан, гајадан гызыл нур төкөн
Арагва одуну көрдүкчө һәр дәм,
Сизин нәғмәниздә о шө'лә чәкән,
Дил ачан атәшә һејрәт етмирәм!

Бәнзәрдим сизинтәк нәғмә дејәнә,
Мән дә јашасајдым бу јердә әкәр,
Бәлкә дә о заман шаирләр мәнә
Бир сәнәт аллаһы сөјләјәрдиләр.

Гопарды һәр нәғмәм дағлар башындан,
Гопарды Арагва додағларындан.
Өмрүн баһарында, өмрүн гышында
Динләрди инсанлар ону һәр заман.

Бәли! Бир хәјанәт, басгын оlanda
Шимшәктәк алышыб сөнәрди нәғмәм.
Важанын гәбринә анд олсун, онда
Хевсур гылынчына дөнәрди нәғмәм.

Һәрдән чејран кими су истәјәрәк,
Енәрдим Хахмати этәкләринә.
Бәлкә дә сычрајыб дағ кечиситәк
Дәрәдән-дәрәјә адлардым јенә...

Мәнә јарашарды сизин кејимләр—
О Хевсур нахышлы,
Хевсур бәзәкли.
Онда һамыңыздан бир хаһиш еләр,—
Мәнә нәғмә верин—дејәрдим—тәки...

Нејләјим, кәлмәдим бурда дүнјаја,
Гартал јол јолдашым олмады мәним!
Бу гарлы, јағышлы Борисахоја
Күнәшли дүзәнләр јоллады мәни.

Дејирләр: бешикдә јатанда анчаг,
Батанда бир јуху ширинлијинә,
О гәдим илләрә ганадланараг,
Арагва нәғмәси дејибләр мәнә.

Дүзәнлик јерләрдә Күндә јанмышам,
Сизинсә чаныңыз гызмајыб һәлә.
Енгуру сәсијлә ганадланмышам,
Мәнә нәғмә дејиб Хобистхели.

Онларын сәсиндән, арзуларындан
Салам кәтирмишәм бу јерә гәлбән.
Бизим Колхиданын көј суларындан
Дағлары вәсф етмәк өјрәнмишәм мән.

Хевсур шаирләри, нәғмәкарлары!
Сизә мәһәббәтлә башымы әјдим.
Сизинтәк саф һава удмурам, бары
Сизинтәк бу јери севә биләјдим.

Јох, јох! Нә нәғмәмлә, нә дә сәсимлә
Сизинлә јарыша билмәсәм, нә гәм,
Бу уча дијары вар нәфәсимлә,
Ешгим, һәвәсимлә вәсф едәчәјәм!..

Јан РАЈНИС

(Латвија)

ДӘЧӘЛ ГЫЗ

Сән башга гыз кәзирсән,
Оласан дамағы чағ.
Гој буну билсин ки, сән
Мәним оларсан анчаг.

Башгасынын ағ әли,
Долуча сандығы вар.
Мәним кими ал жанаг,
Һөрүклү һарда олар?

Тапарсанмы мәнимтәк
Бир дәмәли, гыврағы?
О сәфәһләр һеч заман
Сәни дүжмазлар, ахы!

Һамысындан гәшәнкәм,
Фикрин бәс тутмур арам:
Сәни онлара сары
Нә дартыр, анламырам?!

Бәсдир јанындан кечиб,
Бир јол көзүнә бахсам,
Сән онсуз да онлары
Тамам унудагагсан.

Аветик ИСАҒАҚЈАН

(*Ермәнистан*)

АРАЗА

Бу дағлардан, дәрәләрдән
Ахыб кечәрсән, ај Араз.
Гәлбимиздән, көнлүмүздән
Ган-јаш ичәрсән, ај Араз.
Дағлар уча, дәрәләр кен,
Ганад ачарсан, ај Араз.
Гарлыды гыш-јаз дағлар,
Бизим бу алмаз дағлар.

Заман-заман ахдын белә,
Көзүмүзүн јашы, Араз.
Синән үстә гәм јүкүмүз,
Әјилибдир башын, Араз.
Дағымыздан, дәрәмиздән
Дәрдимизи дашы, Араз.

Бу дүнјанын үрәји даш,
Дүжмаз сәни заман, Араз.
Бир һајына-һарајына
Галыб инди күман, Араз.
Бу дағлардан, дәрәләрдән
Ашыб-дашар бу ган, Араз.
Бу дағлар, улу дағлар!
Чавахир долу дағлар!

Бу дүнјанын рәһми һаны?
Дүја сәни, чаным Араз.
Өз одумла алышанам,
Сән дә су сәп, јаным, Араз.
Бу дағларда, дәрәләрдә
Дәрдә һәјаным Араз.
Бу дағлар, зүмрүд дағлар,
Варлы дағлар, лүт дағлар.

Ган-јашыны, бу дүнјанын
Синәсинә сән сых, Араз.
Ачы, гара дәнннзләрә
Зәһәр кими кет, чых, Араз.
Јурдумузун, гәлбимизин
Ганы кими кәс, ах, Араз.

Вјана, 1901.

* * *

Аһ, гэлбимиз дэрдлэ долу...
Нэ күн көрдүк, нэ јашадыг?
Нэ эзаблы өмүр јолу!..
Гэм јүклэдик, гэм дашыдыг.

Варлылар һеј јејәр, ичәр,
Онлар үчүн дүнја боллуг.
Биз дүнјанын өкејләри,
Биз ишләрик, биз говуллуг.

Јазыг касыб, чыхсын чанын,
Чөрәјини дашдан чыхар,
Сән варыны варлыја вер,
Өз евинә эзаб апар.

Јазыг касыб һеј отурсун
Бош чиб илә, еј бош дүнја.
Нижә дашын даш үстүндә
Галыб сәнин, еј даш дүнја.

Аһ, гэлбимиз дэрдлэ долу...
Нэ күн көрдүк, нэ јашадыг?
Нэ эзаблы өмүр јолу!..
Гэм јүклэдик, гэм дашыдыг.

Одесса, 1893.

* * *

Анам мәни гәмли көрдү,
Бәдбин көрдү, тәнһа көрдү,
Сыхды мәни синәсинә,
Үрәк долу, мән һенкүрдүм.

Үрәјимдә бир јара вар,
Јарам дәриндир, ај ана.
Әлини гој синәмә; јох,
Гојма, әлин батар гана!

Ана, балан көз дағынды,
Јатмаг истәр јорғун балан.
Өз јурдунун гучағында
Јатмаг истәр јорғун балан...

Лејпсиг, 1894.

Һамо САҺЈАН

(Ермәнистан)

ВОРОТАНЫН САҺИЛЛӘРИНДӘ

1. УШАГЛЫГ ЈОЛДАШЛАРЫМ

Воротан¹ саһилиндә бир сөјүд вар,
Бахар бир һәсрәтлә, јолуму көзләр.
Әјилиб, сулара нәсә пычылдар,
Аһ, о мәһәббәтлә јолуму көзләр.

О пәришан сөјүд фикир ичиндә
Бојланыр, јаз-пајыз јолуму көзләр.
Воротан јолунда бир көјәрчин дә
Даш үстүндә јалгыз јолуму көзләр.

О бахыр чөлләрә, јоллара нечин?
О јоллара сирдаш јолуму көзләр.

¹ Воротан — Зәнкәзурда чајдыр.

О зәриф ганады, көзәл көјәрчин
Көзүндә көвһәр-јаш јолуму көзләр.

Гәлбим гәлбинизин дилини биләр,
Дуруб Воротанын саһилиндә сиз,
Ушағлыг достларым, сәһәрә гәдәр,
Билирәм, јолуму көзләјирсиниз.

2. ЭЗИЗЛӘРИМ

Воротанын саһилиндә јенә бир
Пак үрәкли гыз јолуму көзләјир.
Аһ, она нечә хәбәр көндәрим ки,
Ағламасын пајыз думаны кими.
Сән, еј јолчу гардаш, дөјүшчү чаван,
Она салам јетир, кетмәли олсан,
Бармағында үзүк, гәлбиндә арзу
Нәр ахшам, нәр сәһәр көзләр јолуму.
Воротанын саһилиндә анам да
Көзләриндә һәсрәт, гәлбиндә кәдәр,
Бахар шәклимә дә гәһәр ичиндә,
Көзү јашлы-јашлы јолуму көзләр.
Анам, о лајласы тәртәмиз анам,
О мәнә суд верән, мәни-охшајан,
Бир гәһрәман кими бөјүтмәк үчүн
Јасдығым алтына гылынч да гојан
О мөһрибан анам, о әзиз анам...
Сиз, еј таныш јоллар, таныш көрпүләр,
Анам бир һәсрәтлә јолуму көзләр...
Еј вәтән дағлары, вәтән чөлләри,
Атам Воротанын саһилләриндә
Бир сүфрә ачыбдыр, әлиндә гәдәһ,
Јолуму көзләјир нә вахтдан бәри.
Мәним үрәјимә бир горхмаз үрәк,
Бир зәфәр инамын гојуб, поладтәк

Дөјүб, бәркидибдир, јенә мүкәддәр,
Јухусуз, нараһат јолуму көзләр.
О чај саһилиндә бабамын гәбри
Учалыб бир вүгар символу кими,
Јолуму көзләјир. Вәтән көјләри,
О гәбрин үстүндә чәк бир көј кәмәр,
О да сизинлә бир јолуму көзләр.
Мәним әзизләрим, гәм касасында
Һәсрәт шәрабыны ичиб, јенә сиз
Доғма Воротанын саһилләриндә
Инамла јолуму көзләјирсиниз.

3. ҺӘДИЈЛӘЛӘР

Јенә Воротанын саһилиндә бир
Гыз дәсмал бәзәјир—мәнә һәдијјә.
Онун учларына гырмызы сапла
Күлләр дә көзләјир—мәнә һәдијјә.
О чај саһилиндә титрәк бир гары
Јун чораб тохујур—мәнә һәдијјә,
Әлчәк дә тохујур—мәнә һәдијјә.
О инди отуруб көзүндә һәсрәт,
Ағлајыр, охујур—мәнә һәдијјә.
О чај саһилиндә бир таныш чобан
Јузу бәләдләјир—мәнә һәдијјә.
Еј пајыз көјүнүн тутгун кәмәри,
Сәфәрбәр еләјиб әсән јелләри,
Јетир саламымы бир дәмрчијә.
Атыма нал кәсир ган-тәр ичиндә,
Бу бир дәмрчидир, Дондан, Волгадан
Чәфәр гылынчыјла кечди бир заман
Јенә салам јетир о дәмрчијә,
Одлу гылынч кәсир—мәнә һәдијјә.
Сиз еј әзизләрим. Бу һәдијјәләр

Доҗма Воротанын саһилләриндән
Кәлиб гәлбимизә бир гүввәт әләр...

4. ЕВӘ ДӨНӘРӘМ

Кәләр бир күнәшли зәфәр баһары,
О ишыглы сәһәр, евә дөнәрәм.
Севинәр гәлбиниз, еј җоһумларым,
Еј гушлар, күләкләр, евә дөнәрәм.
Күләр дәјирманчы, севинәр бағбан,
Атам сүфрәсини ачар једди күн.
Севинәр нахырчы, севинәр чобан,
Достлар, танышлар да ичәр једди күн.
Дүнја бу шадлыға тәшриф кәтирәр,
Курулдар, шәнләнәр, гајнар једди күн.
Күнәш гызыл гуштәк көјләрдән енәр,
Бизимлә шадланар, ојнар једди күн.
Саадәт мүждәси гапылар ачар,
Сојујар гәзәби ахан ганымын.
Сүлһүн баһары да чичәкләр ачар
Доҗма саһилиндә Воротанымын.

УШАГЛЫГ

Еј јашыл мешәләр, еј уча дағлар,
Еј ата јурдумун мави көлкаси,
Бир вахт торағажы ушаглығым
Учуб сејр еләди, доланды сизи.

Һәр мәрздә, зәмидә ләләк саларағ,
Учду о чағлајан дәнизләр сары.
Чыхыб дам үстүнә, сәсләрәм, анчағ
Јетмәди гәлбимин һај-һарајлары.

Дајанды, сәсләдим мән нечә кәрә,
Олмады һајыма бир һарај верән.
Јенә гајытмышам бу доҗма јерә,
Кәзирәм ону јох, ләләкләри мән...

Динмир, сорушурам, нә сулар, нә гуш,
Кәзиб гарышырам дағ күләјинә.
Тапмырам, санки о бурда олмамыш,
Пәришан гајыдыб кедирәм јенә.

Елә ки, көрүрәм тотуг көрпәни,
Ағлајыр, әлиндән учса торағаж,
Севиниб галхырам бир ушағ кими,
Гајыдыр гәлбимә о сәс, о һарај.

Елә бил өзүмәм гыврылчағ ушағ,
Гачырам гуш үчүн, күл-чичәк үчүн
Тәбиәт һардаса кизләдиб мәни
Јенидән дүнјаја кәтирмәк үчүн.

Елә бил өзүмәм бу надинч ушағ,
Јенә јашыллығлар гучағындајам.
Итир гаранлығда чыгыр, ағач, бағ,
Мәни евимизә сәсләјир амам.

Хәјалым дағ, мешә гучағларында,
Еј доҗма јурдумун очағы, дамы,
Кәзир нәғмәмизин додағларында
О јашыл әкси дә ушаглығым.

ГУШЛАР

Тәзә ганад ачан гушлар,
Динләјин мәни бир:
Ај јеничә доғулмушлар,
Сизиндир, сизиндир—

УНУДУЛМАЗ КЕЧӨ

Мешә кечин, учун, гонун
Гоча палыда сиз.
Бизим улу бабалардан
Даһа хошбәхтсиниз.

Геч билмирәм адынызы
Јахшыча һәлә.
Сиз ачын ганадларынызы
О әнкинликләрә.

Учун, јолларыныз уғур!
Чох олур уғурсуз...
Топа-топа, чығыр-чығыр
Учур, учурсунуз.

Гәриб-гәриб охујарсыныз
Сиз јени нәғмәләр,
Көрәрсиниз јени-јени
Јоллар, чөлләр, елләр.

Анчаг бу нә сирдир, сизин
Көһнә ән'әнәсини
сәфинизин
Нә күләк, нә гар,
Нә јағыш позар...

Мәстедичи мејдән күчлү, ширин мејми
 јаранмысан.
 Жағышындан этир даман илдырымлы бир
 ахшамсан,
 Көзләринин сәмасында зүлмәт дөнүб сәһәр
 олур.
 Бир көнүллү өпүшүнлә өмрүмүздән итир
 думан,
 Бир гәзәбли күлүшүнлә бал тикәмиз
 зәһәр олур.
 Учрумларда доғулмусан, ја күләкли
 дүзәнләрдә?
 Һара кетсән, көлкән кими изләр сәни
 талејимиз.
 Билинмәз ки, нөш'әләрә тәрәфдарсан,
 јохса дәрдә,
 Нијә белә сән азадсан, нијә белә көләјик биз?
 Күнаһсыз бир заваллыны еләјирсән
 бир ојунчаг,
 Ганын төкүб, чәсәдини ајагларсан гәһгәһәјлә.
 Бир әхлагсыз, хәјанәткар дамғасыны, дуруб
 шах-шах,
 Истәһзајла синәсинә вурарсан да онун һәлә...
 Сән бир очаг галарсан ки, нечә-нечә
 пәрәстишкар
 Пәрванәјә гибтә илә тапар орда һәјатыны.
 Санарсан ки, мәзарындан нечә-нечә накам
 галхар
 Бири өпсә өз севдији, истәдији бир гадыны.
 Сән ки, варсан, нә дәрдимиз?! Зүлмәтләрдән
 кечиб кәлән
 Ишыг кими јер үзүнә нечә ахдын, нечә ахы!
 Каһ садәләвһ ушаг кими ојнаг, күлән,

Каһ гәзәбли су пәриси, каһ мүләјим
 көј аллаһы...

Ән дәһшәтли бир идбарсан,
 Нә чазибән, нәвазишин, дил бағлајан дилләрин
 вар.
 Еј көзәллик, еј сонсузлуг! Өмрүмүздә әл
 чатмајан
 Бир аләмә о әлләрин сеһирли бир гапы ачар.
 Нә фәрги вар—ишыгданмы, зүлмәтдәнми
 доғулмусан,
 Сәнинлә, еј Гибләкаһым, һәр әзабы гәлбим
 удур.
 Еј аһәнким, еј нәфәсим, сәсим- сөзүм, сән ки,
 варсан,
 Јер үзүндә гәм аз гәмли, горху да аз
 горхулудур.

КӨЗӘЛ ЈАЛАН

Нечә дә инамла кәлирсән дилә,
 Вә'дләрин аз гала таваны дәлир.
 Сәнин о гүрурлу јеришин илә
 Гәмкин бахышлара бир үмид кәлир.

Солғун бәт-бәнизләр көрмүшәм ки, мән,
 Бојајыб ахшамын кур ишыглары.
 Демишәм онлардан чәкилә көлкән,
 Өлкүн сифәтләри көрүнә бары...

Гәрибә көзәлсән, гәрибә маһир:
 Башында бәзәкли бир шәһвәт тачы,
 Гәлбиндә мин дилли вә'дләр һәрләнир,
 Дилин мәнәббәтдән дастанлар ачыр.

Сән нәсәи? Вар ешги, аллаһ кәрәми,
Јохса көз јашысан, сојуг мазарсан?
Сәһрада сусанмы илғымлар кими?
Күлсәнми, јухуда пардаһланарсан?

Мән көзләр көрмүшәм килејсиз, сөзсүз,
Фәгәт јувасыдыр гәмин, кәдәрин.
Мүчрү вар гызылсыз, көзлүк вар көзсүз,
Көзләр... көј кими бош, көј кими дәрин.

Гој сәсин севинчтәк гәлбимә долсун,
Сәнә јох доғрудан јахшы дејирәм.
Бошсан, үрәксизсән, нә олур-олсун,
Сәнә әл дә чалар, баш да әјирәм.

ИНСАН ВӘ ДӘНИЗ

Азад инсан, һәмишә дәнизә чан атырсан,
Гәлбин кими сусмағы, арамы јохдур онун.
Ағлын кими дәриндир, фикринин јохдур сону,
Каһ батыб-әјләнирсән, каһ әјләниб-батырсан..

Сән она баш вурурсан горхмадан, чәкинмәдән
Далырсан дәринләрә, гаранлыг дәринләрә.
Уғултулу, туфанлы нечә вәһши мәнзәрә
Сәнә сәс верә-верә сәсини удур бә'зән.

Сизин һәр бириниздә вар дујулмаз елә сирр:
Һансы кирдабда исә көрүнмәз дәфинәләр,
Һансы үрәкдә исә көрүнмәз хәзинәләр
Бахышлардан јајыныб, көзләрдән
кизләнибдир...

Фәгәт белә достлуғун јаман сәрт гануну вар,
Өлүм-дирим көрүшү тале верибдир сизә.
Әбәди достлуғунуз—әбәди мүбаризә,
Еј әкизләр—дүшмәнләр, еј гардашлар—
ганлылар!..

Николас КИЛЈЕН

(Куба)

ЗӘНЧИ НӘФМӘСИ

Нју-Јоркун үзәриндән
Ганадында нәғмә,
Димдијиндә дән,
Бир көјәрчин учур.
Нә јердә чичәк көрүр,
Нә көјдә нур.
Учур, учур...
О дејир:
—Јалныз думан, јалныз даш,
Јалныз даш, јалныз полад,
Јалныз полад, јалныз од,
Јалныз гәвәб, јалныз гәм
Мән учдугча көрүрәм.
—Көрдүнмү, орда зәнчи
Ағлајырды, көјәрчин?
—Јох, ағлајан көрмәдим,
Көрдүм—о, охујурду...
Мәни көрүб дурухду,
Күлүмсүнүб бахды, бахды...
Додағындан бу сөз,
Бу нәғмә ахды:
—Мәнә хәјал бағышлајыб

Хэжалпэрэст бабам.
Мэн ону гынамырам.
Арзу-хэжал пај олур,
Олсун, нэ гэм.
Бу арзудан мэн өзүм
Улдузлар дүзэлдэрэм,
Жүл-чичэк дүзэлдэрэм...
Онлардан нур аларам,
Бир гызыл бағ саларам.
Нэгмэкар нэгмэсиндэн
Бир тел верибдир мэнэ.
Бир дил верибдир мэнэ.
О аһэнки јашадар,
Охујурам, јашарам.
Үрәјимдэ мэн ики,
Ики нэгмэ гошарам:
Бири—Чим Кроуја¹
Өлүм нэгмэси.
Бири—дүнјаны кэзэн
Сүлһ сәси, баһар сәси.
Мэнэ бир парча дәмир
Дәмирчи бағышлајыб.
Ораг-чәкич гајыррам
Өзүм ону дограјыб.
Нэгмэләрим, ганадлан,
Кәз, хәјалым, кәз!
Дөј, чәкичим, дөј!
Кәс, орағым, кәс!..

¹ Чим Кроу — зөнчиләрин АБШ-дан сыхышдырылыб чыхарылмасыны тәләб едән сенатор. Онун ады Америка иргчилијинин рәэмзи олмушдур.

Петрос АНТЕОС

(Јунаныстан)

МӘНБӘСДӘ БИР КЕЧӨ

Камера ачылды, ичәри кирди кабус,
Гаранлыг ичиндә бир гаранлыг
дилләнди: һаны мәнбус?
—Мәнбәсдәки мәнәм, мәнбус олунмалы сиз,
Бујурун, нә дејирсиниз?
—Манолис, бир јахын кәл,
Кәл, көрүшәк бир бары.
Мәни бура көндәриб ананын көз јашлары...
Кәлдим сәни гуртарым,
Танымырсан, бу мәнәм?!
—Јох, таныја билмирәм,
Нәјимә кәрәк адын!
Чәллад елә чәлладдыр, таныдын, танымадын...
Анамда көз јашы јох,
Чәллада нифрәт, кин көрәр,
Анам көндәрсә, бура
Јалһыз ишыг көндәрәр.
Сиз гара булудсунуз,
Јунаныстан көјүндә
Нә гәдәр сиз варсыныз,
Көзүмүз көрмәз ишыг.
Биз бу гаранлыглара
О ишыгы алмагчүн салынмышыг!
—Манолис, бир гулаг ас,
Инадкар олмаз адам.
Биз ки, көһнә танышыг,
Мән јерлин кенералам.
Јадындамы дава-ган?
О вахт әризә вердин:

«Мэни даваја көндөр» дедик.
Онда сәни гојмадым,
Өлүмлөрдөн өтүшдүн.
Инди, нә билим, харда
Гара даша дөнмүшдүн.
—Сағ ол, кенерал аға,
Бир кәнчи јашатмаға
Чан атмырдын о заман;
Сән мэни даваја гојмадын ки,
Тапдансын Јунаныстан.
—Сус, Манолис, сусмаг апарар,
Коммунистлөрдә јалныз бош инад вар.
Елә о вахтдан да сиздән
Узаг көрүрдүк биз, инди дә...
Сиз елә о заман да
Мәһбәсдәјдиниз, инди дә...
—Сиз сатгынлар олдугча
Башчысы доғма јерин,
Јери мәһбәс олачаг
Биз вәтәнпәрвәрләрин!
—Глезос, бир гулаг ас,
Сәјаһәт вахтын артыр...
—Билирәм, бу сәһәјәт
Мәһкәмә залындадыр.
Гој олсун, нә гәм,
Елә он сәккиз илдир
Белә сәјаһәтдәјәм.
Мән халгымчүн бу саат
Кедә билләм мезара,
Анчаг јунан торпағы
Кедән дејил һеч һара.
Дағдан даш да, гаја да
Гопармаг олар, анчаг
Көрүнмәјиб јериндән
Гопарыла көклү дағ,
—Глезос, вахтдыр артыг,

Биз сәни бағышларыг,
Дүшүн-дашын сон дөфә,
Әл көтүр инадындан.
Бу јолун сон нөгтәси
Дивардыр, дивар, инан.
—Дивар гранит олса,
Дырнағымызла јарыб,
Кечәчәјик јенә дә.
Мәним халгым бу јолу
Әлдә чыраг ахтарыб
Илләрин зүлмәтиндә...
Бу јол әдаләт јолу,
Азадлыг, сүлһ јолудур.
Бәшәрин бир јолу вар,
Бизим јолумуз одур...
—Нә сүлһ, нә бәшәр, чаным,
Бош-бош сөзлөрдән әл чәк.
Бәшәрин тәләјини
Бомбалар һәлл едәчәк.
Сүлһдән, бәшәрдән сәнә
Су-чөрәк верән чыхмаз.
Биз сәни јашадарыг,
Биз дејәнә гулаг ас.
Мәһкәмәдә аз даныш,
Һәр ишә кирмәз адам;
Сүлһ, мұһарибә, ракет
Сөзүнү унут тамам.
Сән әсирсән, бура бах,
Өзүнү гору анчаг.
Әсир дава еләмәз,
Бу һәрбиһ ганунудур.
—Бизимсә сырамызда
Өлүләр дә вурушур.
Азаддығын гануну,
Чәнәб кенерал, будур
Мәнә чаны јананлар!

Нә чохмуш сәфех адам.
Өзүм үчүн дежил, мән
Вәтәнчүн јашајырам.
—Сус, унутма чох ағыз
Торпаг илә јумулду.
Белојаннис дә белә
Данышырды, нә олду?
—Јашајыр Белојаннис
Биримиз сағса әкәр;
Данышыр Белојаннис
Сусмамышыг нә гәдәр!
—Глезос, ағыллы ол!
Сәни горумајачаг
Геч заман о Акропол!
—Дүздүр, кенерал чаны,
Еләјин Акрополу
Тәзә ракет мејданы.
Чалышарыг Парфенон,
Бир дә ки, бајрағымыз
Көмәк етсин ракетә.
Үрәјиниз дә дөнүб
Ракет олсун кет-кедә.
—Бизи әлә салма сән,
Вахтын јетишир артыг,
Дур ајаға, жола чых!
—Өпәчәјәм халгымы
Жола чыхмадан габаг.
Чүнки кедәр-кәлмәзә
О сизи јоллајачаг!..

Фотула ЈАННОКОПУЛУ

(Јунаныстан)

БЕЛОЈАННИС ҺАГГЫНДА

Нәдән нурсуз көрүнүр
Бу күн уча зирвәләр?
Нәдән чивилдәшмәјир
Бәс гушлар сәһәр-сәһәр?
Витсис, Граммос дағы...
Таныдығым бу дағлар
Нәдән думан ичиндә
Јенә јаш төкүб ағлар?
Јарпаглар тәбиәтә
Јајыр бу титрәк сәси.
Пычылдајыр дағларын
Боз думанлы мешәси:
Биз итирдик Никону,
Вәтәнин мәрд оғлуну.
Мүмкүнмү гәмләнмәмәк?
Јолдашымыз өлүбдүр.
Буну асанмы демәк:
Гардашымыз өлүбдүр.
Ојан, Никочан, ојан,
Сән јенә дә бизимлә
Јанашы дур, тән дајант
Галх, охујаг јенә дә
Биз партизан нәғмәси,
Гулағыма сәс кәлир,
Таныјырам о сәси.
Сәнин нәфәсиндир о,
Кәзир доғма чөлләри,
Обалары, елләри:
«Истәмирәм гәм јејиб,

Хәјала кедәснннз.
Дүшмәнә галиб кәлин,
Гәмә галиб кәлин сиз.»
Итки ағыр олса да,
Гырмаз ирадәмизи.
Өз дөјүш јолумуздан
Сапдыра билмәз бизи.
Тапдајырыг кәдәри,
Әзиз Нико,

Чүнки сән
Һәмишә бизимләсән!
Өмүрлүк бизимләсән!
Јаз палтары јеринә
Гырмызы палтар кејәк.
Гырмызы бајраглары
Уча тутаг биз кәрәк!
Дәнизләрдән дәнизә
Јерләрдән кејә гәдәр,
Сәнин адын дүнјаны
Сорғу-суалсыз кәзәр.
Милјонларын гәлбиндә
Варсан!

Әбәди варсан!
Һәр мәсләк гардашынын
Үрәјиндә јашарсан!

МӘН СӘНИ СЕВИРӘМ, СӘН ДӘ СЕВ МӘНИ

Сев мәни илк баһарда,
Тәбиәт ајыланда.
Чичәк әтри, күл әтри
Гушларын чәһчәһилә
Дағлара јајыланда.
Сев мәни,

Севим сәни
Сәсләјәндә тәбиәт.
Мәһрибан гучағында
Сыхыб, кизләт

сән мәни.
Гору өтән булуддан,
Гору өлүмдән мәни.
Сев мәни, нә гәдәр ки,
Кәнчәм,

көзәллијим вар.
Нә гәдәр ки,
өмрүмүн
Әтирли күлләрини
Солдурмајыб туфанлар.
Сев мәни охујанда,
Ојнајанда,

күләндә,
Бә'ән дә гәмли-гәмли
Көз јашым төкүләндә,
Көзләрим пәнчәрәдән
Јолуна дикиләндә.
Бирчә күн дә гојма тәк
Бу дүнјада сән мәни.
Бајрамда сев, тојда сев,
Лап јасда да сев мәни.
Сев мәни,

чејран кими
Мән баш алыб кедәндә,
Адамлар алгышлајыб,
Мәни тә'риф едәндә.
Мәнә күлән олса да,
Әлә салам олса да,
Сев мәни.

Јансын тәки,
Јансын үмид чырағым,
Таб едә билмир даһа

Гичрана дөзөм чаным.
Яш галмајыб көзүмдө,
Итиләјиб гылынчы,
Истәјирәм

ешгинлә

Јанан көксүмә санчым.
Ешгинин вулканында
Әријирәм дағ кими.
Тәшнәјәм,

көзләјирәм

Сәни бир булаг кими.
Истәјирәм мән сәни
Дәнизләр далғаланыб,
Гасырғалар чошанда.
Кинли, гара булудлар
Өз һәддини ашанда,
Тоггушуб чакнашанда.
Севәчәјәм мән сәни
Үрәјимин башында
Илдырымлар чахса да,
Јерләр, көјләр бу ешгә
Јад нәзәрлә бахса да!
Тәпәдән дырнағачан
Сәнинәм,

мән сәнинәм.

Һеч ким севмәсә белә,
Севәчәјәм сәни мән.
Севәчәјәм

ән тәмиз,

Ән аловлу ешг илә.
Севәчәјәм,

сән өзүн

Мәни севмәсэн белә.

УНУДУЛМАЗ КЕЧӨ

Сүкута гәрг олду кечә,
Өпүшләрә һәр икимиз.
Бу зүлмәтин гучагында
Ишыг кими јанырыг биз.
Сусуб һәр шеј...

Фәгәт јаныр

Үрәкдә ешгин күнәши.
Нә одлудур бусәләрин,
Додағларын титрәјиши.

Мүгәддәсдир бу гаранлыг,
Јубан, сәһәр, мачал вер бир.
Бу өпүшләр

күл үстүнә

Дүшән бүллур шеһ кимидир.

Аһ, бу кечә, хумар кечә,
Бусәләрлә долудур бағ.
Бәлкә бир дә бу сәадәт
Мәнә гисмәт олмајачағ?

Бас бағрына, өп мәни, јар,
Ахы мән севирәм сәни.
Ешгин чошғун дәнизиндә
Кәздир мәни, үздүр мәни.

Дујурсанмы, көр, нә дејир
Үрәјимин дејүнтүсү:
Үрәјимдә нәғмә дејир
Һәјат өзү, баһар өзү.

Гәбул ет, бәхш едим сәнә
Илк ешгими, илк севкими.
Ичим сәнин додағындан
Хошбәхтлији бадә кими.

Үрәјимин арзусуну
Динләдикчә үрәклә сән,
Алдын ону өз элине
Бир даими диләклә сән.

Өтән бүлбүл истәмәз ки,
Күл фәсли тез кәлиб кечә.
Каш илләрчә узанајды
Бу хош кечә, хумар кечә.

Елә бил ки, Ај ишыгы
Дәниздәјик кечә јары.
Көр, нә олду, нә сонсуздур
Бусәләрин далғалары.

Бизә гибтә едиб јаныр,
Пәнчәрәдән бојланыр Ај,
О да тәкдир Күнәш кими,
Күндән ајры доланыр Ај.

Ајла Күнүн арасында
Нә көрпү вар, нә јол, нә из.
Бизим вүсал јолумузса
Ајдан ары, күндән тәмиз.

Нәдир мәним, көр, диләјим:
Даими бир вүсал үчүм,
Алыб сәнин үрәјини
Өз көксүмә гојум бу күн.

Мәнимлә бир јашасын о,
Мәнимлә бир нәфәс алсын.
Тәмиз, көзәл нәјим варса,
Сәнин олсун, сәндә галсын.

Елә билмә сәмии јалныз
Үрәјини истәјирәм.
Һәјатыны, варлығыны,
Һәр шејини истәјирәм.

Һәр нәјин вар, мәним олсун,
Һәр нәјим вар, сәнинкидир.
Јаныр мәним додагларым,
Бу додаглар сәнинкидир.

Мән һәр шејдән уча билдим
Намусуму, исмәтими.
Мән сәнинчин горумушам
Намусуму көзүм кими.

Әкәр буна лајигсәнсә,
Мәни одлу үрәклә гуч.
Сәнинкијәм, бас бағрына,
Тәмиз, нәчиб диләклә гуч.

Мәним кими севмәји сән
Бачармасан, чых, кет онда.
Бизи гоша көрмәсинләр
Ешгин тәмиз јолларында.

Көзләримин ичинә бах,
Мәнә сөзүн дүзүнү де.
Севирсәнми?
Дүшүн, динлә,
Үрәјинин сөзүнү де.

Ган-гадалы јоллар кечиб,
Бу вүсала јетмишәм мән.
Нечә баһар оғурлајыб
Мүһарибә тәлејимдән.

Мэн кечмишәм оддан, судан,
Мин эзабдан, мәшәггәтдән.
Анчаг, һеч нә ағыр дежил
Алдадылмыш мәнәббәтдән.

Мәнәббәтин јолу бирдир,
Өлүмү тапдајыб кедир.
Севәнләрә јери, көјү,
Каинаты о, бәхш едир.

Севәнләрин бир сааты
Аја дәјәр, илә дәјәр.
Севәнләрин үрәјинә
Туфан долар, күллә дәјәр.

Биз вүсала тәләсирик,
Чан атырыг кизли-ашкар.
Анчаг ешгин јолларында
Вүсалла бир өлүм дә вар.

Севки долур гәлбимизә,
Көк салараг дәрин-дәрин.
Бир дә кери дәнә билмәз,
Јолу бирдир севәнләрин.

Мәнәббәтин имтаһаны
Елә билмә јүнкүл олу,
Севәнләрин һәјатында
Әсил севки бир јол олу.

Јан ПИЛАРЖ

(Чехословакија)

МАЈ САЛАМЫ

Сиз, еј кешикдә дуран,
Јурдумузу горујан
Мәғрур адамлар, Сизә,
Еј торпағын нәфәси
Чичәкли баһар, Сизә,
Еј гәһрәман оғулар,
Чичәкли дијар Сизә:
Мај саламы.

Мән истәрәм сизинлә
Бир шәнләнәм үрәкдән.
Бу арзулар тәзәдир
Тәзә күлдән, чичәкдән.
Истәрәм арха олам
Бу күн һәр гәһрәмана,
Вәтәнин ал бајрағы
Вүгарла далғалана.

Кәрәк дағы, дәрәни
Мөһкәм тутасыңыз сиз.
Јурдумуза јөнәлән
Дүшмәни бичәсиниз.
Бу күн бирик һамымыз,
Севинчимиз нур јајыр,
Сизинлә бүтүн өлкә
Бир Мајы гаршылајыр!

ТРАКТОРЧУ ГЫЗ

Элин тракторун дилинэ бэнээр,
Көзлэрин андырыр гара торпагы.
Гој сэндэн өјрэнсин ишэ кедэнлэр
Намыдан тез кедиб, кеч гајытмагы.

Этирли дөшлүкдө саламлар сэнә!
Күлэјин, бемзинин ији вар онда.
Ишдөн гајыданда чөлү, чәмәни
Санки кәтирирсэн өз машинында.

Нә сәпән машинла тохум сәпәндә,
Нә котан торпагы шырымлајан вахт
Бир горху, тәәччүб олмајыр сәндә,
Бир горху, тәәччүб дүјмајыр торпаг.

Инди мәрзи дә јох кениш чөллэрин,
Кәндлинин өз јери, өз чөрәји вар.
Көјүн этәјиндән «тута» әллэрин
Варыны апармыр инди варлылар.

Чөлдә көрүнүрсән һәр сәһәрлә сән,
Титрәдир сачыны кәзәри күләк.
Һәр ахшам сабаһы фикирләширсән,
Ишдөн јорғун, лакин галиб дөнәрәк.

Чохданмы кәлмисән МТС-ә сән?
Нә гәдәр хошбәхтсән бу кәлишинлә.
Инди тракторун нәрилтисиндән
Сабаһын јүксәлиш сәсини динлә.

Кетмәдин һеч заман асан јол илә,
Јеридин бахмадан төр-төкүнтүјә.
Төрпагы диндириб кәтирдин дилә,
Гәләбә, јүксәлиш әмәкдир дејә.

Сән јатан чөлләри ојада билдин,
Әсди пәнчәрәләр матор сәсиндән.

Кәнчлик күкрәјәрәк ардынча кәлди,
Әфсанә јаранды од нәфәсиндән.

Этирли дөшлүкдә саламлар сәнә!
Зәмиләр баш әјир бу инчә ада.
Ешг олсун күчүнә, мәһарәтинә,
Ешг олсун! Ичирәм бу сағлыға да.

Франтишек ГРУБИН

(Чехословакија)

УШАГЛЫГ ДОСТУМА

Сәнинлә јол кедәрдик,
Јалныз бизим јолду бу.
Көрәрдик: ағачдакы
Күлөрүз Робен Гуду
Кичиткан далајарды.
Ах, шејтан!
Вур һәдәфә!
Гулдур өлүр јүз дәфә,
Дирилик дә јүз дәфә...
Сел гудурур јаманча,
Биз чыхырыг сағ амма.
Гач, гап алма Күнәши!
Чап атыны, јубанма.
Јај сәсләнир, көрүнмүр
Чырчырама—охатан.
Јатдын атын јалына,
Мән дә отлуға бир ан!
Јер кизләтди дејәсэн,
Чәнкәвәрләр бәс һаны?
Гач, гач, ајы пәнчәси

Ојадыр тиканыны.
Изэ дүшдүк, хардаса
Әлик отлајыр; һәлә
Чилову жаралајыр
Бизи өз хәнчәријлә.
Иланы вур. Бајгушун
Башыны сән эввәл эз.
Гој даш десин оғланы,
Күчүмүзә күч јетмәз.
Сәниңлә јол кедәрдик,
Јалныз бизим јолду бу.
Көрәрдик: ағачдакы
Нишанчы Робин Гуду
Кичиткан далајарды.
Ах, шејтан!
Вур һәдәфә!
Гулдур өлүр јүз дәфә,
Дирилер дә јүз дәфә!

Јарослав СЕЈФЕРТ

(Чехословакија)

КИРИШ

Ағыр истисмар кабусутәк
Көрүндү шәһәр.
Охучу, садәчә китаб вар әлиндә,
Ачдын, бир дүнја ачылачаг,
Јүксәләчәк нәгмәләр.

Мәни һејрәтә салмады
Шәһәр өз шәһрәтилә.
Зәнкинлији, нур ишығы

Мәни алмады әлә.
Сеvirәм мешәләри, чөлләри, чәмәнләри,
Бузларын сүрүшмәсини.
Садә чичәкләр өзүнә чәлб едир мәни.
Лакин дүнјада варса бир эзаб чәкән,
Санырам бәдбәхтәм мән.
Амансыз бир гәзәблә
Инди дә, сабаһ да белә
Завод диварлары дибиндә дурачағам,
Ачы түстүләр удачағам.
Јенә нәгмә охујачағам.
Һәр һалда, мәнә јаддыр күчәләр,
Онлар ох кими сыјрылыб,
Кедиб бүтүн әрзи фәтһ етмәк истәр.
Мәним нәбзимин вурғусу илә бир—
Трансмиссија вә чархларын
Фырланма сүр'әти дүз кәлмир.
Она көрә зәнчирләниб биләкләримиз,
Гучаглаја билмәјәк бир-биримизи,
Үрәкләрин сәсини ешидәндә үрәкләримиз.
Әкәр мән чәкилсәјдим
Чајлара, мешәләрә,
Гәрг олардым јенә дә ачы гәмләрә,
Бир дә кери бахмадан
Гајыдардым шәһәрә.
О јерә ки, инсаыи полад гүввәләр әзир,
Палыдлар нәгмә демир, бүлбүл сәсини кәсир.
О јерә ки, орада инсан нәдир,
Һәтта чичәк дә, ат да, ит дә көләдир.
Охучу, охујуб бу сәтирләри,
Јум көзүнү сән:
Бир дағ кими, көрәрсән,
Бир истисмар кабусутәк
Чичәк кими саралыр, солур инсан,
Ону әзмә, тапдалама, она инан!

Йосеф КАЈНАР
(Чехословакија)

БӨҮК ПАРОВОЗ ОЧАГЛАРЫ

Тәрли үзләрн
алмазы рәнкә чалан
бөҮк паровоз очагчылары
кәлиб бизә, башладылар
килеј-күзары:
—Ујғунлаша билмирик,
тәбиәтә баш әјә билмирик.
Һисдән көз ача билмирик.
Үзүмүз оддан јаныр,
белимиз сојугдан.
Ујғунлашмаг олмур
бу һала бир ан.
—Јох, достлар, ујғунлашмаг
нәјә кәрәк?
Бизим мүһәндисләр
бир күн бу истијә,
бу сојуға әнчәм чәкәчәк.
Лакин ујғунлашмаг?
Зиддијјәтлә долу заманда!
Ајыглыг, чәсарәт
лазым оlanda
ујғунлашмаг?
Бир вахта ки, ән ити
һәрәкәт белә
истәнилән сүр'әт дејилдир һәлә.
БөҮк паровозлар очагчысы
она көрә олмусунуз сиз,
һеч вахта ујғунлаша билмәјәсиниз.

Павел КОГОУТ
(Чехословакија)

ЧОХДАН, ЧОХДАН ОЛСА ДА...

Чохдан олса да бу,
лап чоҳдан:
көрүрәм
буну илләрин сејрәк думанындан.
Нә'рәсилә нә'рәли топлара јол ачыр.
Евимин диварына помада илә јазыр:
«Јохланыб, ми́на јохдур.»

Чохдан силиниб дивардан бу јазы,
шәкилдә дә ағарыб
онун көј кимнастјоркасы.
Јадымдан чыхыб сифәти дә.
Инанырам мән, лакин,
о адам Тјоркин иди, Тјоркин.

Бә'зән мән өзүм хәјалән
о туфанлы илләри кечирәм.
Елә ки, күчүм түкәнир, о дәм
мән ону дүшүнүрәм.
Дејирәм һәр јердә азаддыр, јолум,
чүнки о бурда олуб.

Билирәм габагда, илләрин
үфүгләрини ашанда мән,
онунла көрүшүрәм јенидән.
Биз бүтүн дүнјада—
дәниздән дәнизә,
гүтбдән гүтбә кечәрик.
Гырмызы гәләмлә јазарыг:
«Јохланыб, ми́на јохдур.»

Олдржих МИКУЛАШЕК
(Чехословакија)

ОТЛАР

Салам, отлар,
Салам, отлар!
Јер үзүндө һәр халга сән
баш әјирсән:
Елә әтир сачырсан ки,
јер мәст олур бундан санки.
Сәнә нәғмә гошур инсан,
бунунчун да сән она
нәғмә гошурсан.

Сәнин милјон чичәјин
дастанларда, нағылларда
сеһрли дәрман олур.
Сәнә нәғмә гошулуру,
чүнки сән:
һәрбин торпагда ачдығы
јаралары тикирсән.
Чүнки сән:
ган чиләнмиш
дашлары итирирсән.
Бунунчүн лап шөһрәт өзү,
Бачарса әкәр,
сәнин шөһрәтинә
сығынмаг истәр.

Салам, отлар!
Сән титрәк дөшәјисән
илк еһтирасларын.
Әтрин дә бәнзәр һәмишә
сачынын әтринә гызларын.

Мәһәббәт ујудурсан
өз синәндә сән,
бә'зән дә өлдүрәрәк
дәфн едирсән.
Бә'зән күлдән көјәрдирсән
еһтираслар.

Нә һикмәт вар
сәндә, отлар!
Салам, отлар!
Шеһләрлә бәзәнмәк,
јағышла јујунмаг,
ганла да бојанмаг
душүбдүр бахтына.
Үстүмүзә кәлсә дүшмән,
бир полад гылынчтәк
сыјрылыб итиленәрәк,
батарсан сән она.
Салам, отлар!

Истәр ајазла, истәрсә
дүшмәнлә вуруш сән,
һәмишә гәләбә—һаггын вар!
Гој әзсин, тапдасын чәкмәләр,
Јенә дә көјәриб галхарсан, отлар!
Нечә ки, бөјүк халг,
нечә ки, бир ушаг
учалыр, елә дә
отлар көјәриб артачаг.
Мән өзүм гәләмләр ичиндә
көјәрән гәләмәм.
Бундан да савајы
мән һеч нә диләмәм...
Беләдир талејим,
Беләдир јолум да.
Әлвида, отлар,
Сағлыгла, әлвида!

Нәсән ГАРАОҒЛАН

(Болгарыстан)

* * *

Кәл, чыхалым сары жоллар үстүнә,
Кәлән кәлсин, кәлмәјәнлә нә ишимиз.
Жоллар кедәр барлы баға, бостана,
Биз билирик, билмәјәнлә нә ишимиз.

Торпаг гара, јонча јашыл, чичәк тәр,
Чәмәнләрдән көз-көз бахан чичәк дәр.
Дән јетирир тала-тала зәмиләр,
Алан алсын, алмајанла нә ишимиз.

Бу јашыл дағларын көлкәси бизим,
Бу дуру суларын далғасы бизим;
Ағ гушлу бајрағын көлкәси бизим,
Маршымызы чалмајанла нә ишимиз.

Искәләдән искәләјә гошалым,
Илк јаз кәлир, көнлүмүзлә чошалым,
Тәпәләрдән чәмәнләрә ашалым,
Кәлән кәлсин, кәлмәјәнлә нә ишимиз.

Тракторлар чыхыб чөлләр сејринә,
Уча сәслә охусунлар бир јенә.
Кәл, биз далаг о көзәлин сәсинә,
Хор бахараг далмајанла нә ишимиз.

Бир јајырыг сүрүләри дағлара,
Бу күн түрк дә дост, гардашдыр болгара,
Дәстә-дәстә кедәк тоја, мағара,
Биз күлүрүк, күлмәјәнлә нә ишимиз.

* * *

Көчәри гушмудур жоллар?
Елдән елә көчәр, кедәр.
Ахар сулар, әсәр јелләр,
Дашдан гуму сечәр, кедәр.

Өмүр кечәр, арам билмәз,
Кәлән кәләр; кедәр, галмаз.
Көзләримә јуху кәлмәз,
Нәдән мәнән гачар, кедәр?

Үрәјими шан-шан еләр,
Алчаг еләр ачы дилләр;
Бурғу кими көнлү дәләр,
Ојуғуну ачар, кедәр.

Достлар варса, мән дә варам
Јохса, дири дәфн оларам.
Күлүшләрим инди һара
Дијар-дијар учар, кедәр?..

Һәлә арзум вар өмүрдән,
Бәлкә онда јашар бәдән.
Бир тохумам, нәјәм ки, мән
Дары кими сурчам, кедәм...

Жанчивын ШАГДАР

(Монголустан)

ПОЛАД ҺЕЈКӘЛ ҺАГГЫНДА БАЛЛАДА

Салам

Мәним һејкәл гардашым,

Салам!

Мәним һејкәл јолдашым,

Өлмөзлик алланан,
Совет халгынын
Садача эскери адындан
Дөжүшө атланан,
Жетим огуллара тасалли,
Дул гадынлара тасалли,
Бир үмид—гөлөбө һейкәли!
Инсанын өлмөжөн эмәли!
Һейкәлим!
Хиласкар!
Нә мәним гајғыкеш анам,
Нә гајғылы атам,
Нә мүдрик гардашым,
Нә көврәк бачым вар.
Онлары мөндән
Давалар, өлүмләр алды.
Фәгәт мән һеч заман
Әжилиб, тәслим олмадым.
Беш јашлы бир ушаг олсам да,
Диз чөкмәдим,
Көз јашы төкмәдим.
Һәр дәфә

бу сәсдән күч алдым:

«Ирәли, ура!»
Бу сәнин сәсинди.
Мәним дә үмидим исинди.
Һей тәкрар еләдим
Бу сәси, чағырышы.
Кәтирдим баһары,
Әритдим ғышы.
О ғырх бир,
О ғырх беш...
Индисә алтмыш беш...
Ијирми ил кечиб.
Ијирми баһар!
Инди алты гит'әдә

Фашизмә мин лә'нәт
Дејир адамлар.
Гара фашистләри
Гараја јапышмыш
Гара палчыг кими
Јуду Совет инсаны.
Бу хәбәр нә гәдәр
Севиндирди дүнјаны.
О гара эмәлләр јох олду,
О гара әлләр јох олду.
Сәадәт чичәји сәпилди
Халгларын башына,
Гардашым,
О күлдән, чичәкдән
Бир дәстә
кәтирдим гаршына.

Гагарин әсринин
Гүдрәтли халгындан
Күч алыб, бөјүдүм.
Јурдумун эскәри олмагдыр
Халгымын оғлуна.
Өзүмүн өзүмә өјүдү.
Гардашым,
Еј ғызыл һейкәлә
Чеврилмиш гәһрәман!
Ешг олсун күчүнә,
Ешг олсун адына,
Ешг олсун халгына!
Ешг олсун, бу дүнја адындан.
Биз галиб бир јолда
Гөлөбә јүкүн дашыјанларыг.
Һәмишә гөлөбә
Ешгијлә јашајанларыг.
Һәр јердә, һәр заман
Гөлөбә—гүдрәт бизләдир,
Чүнки әбәди
Һәгигәт бизләдир!

Сэн дэ белэ ағлардым,
Авропалы гардаш!
Ганын аха-аха,
Өләнә кими—
Беләчә мәним кими.

ПОЕМАЛАР

М. Ж. ЛЕРМОНТОВ

(Русия)

ДЭНИЗ ГУЛДУРУ

*Longtemps il eut le sort prospere!
Dans ce metier si daugereus.
Las! Il devient trop temerallre.
Pour avoir ete trop henreux.*

La Harpe

I НИССӘ

«А достлар, үзүмә бир бахын мәним!
Солғунам, арығам, бир ишыг кими
Сөнүб, фәрәһ, севинч, көзүмдә сөнүб;
Чохдан учурмушам өз кәнчлијими,
Чохдан, чохдан итиб мәналы күнләр,
Бир үмид јеринә јохдур күманым!
Һәр шеј мәһв олубдур!.. Бирчә гәм, кәдәр
Јаныр үрәјимдә, һәлә дә јаныр.
Өз ата-анамы көрмәмишәм мән.
Башга бир аилә бөјүтмүш мәни;
Јеканә гардашым пај иди мәнә
Дүнјанын ән үмдә севинчләриндән.

¹ Бу гәдәр горхулу, ағыр сәнәтдә
Чох заман јар олду она хошбахтлыг.
Әфсус! Ловғалыгы ашыбдыр һәддән,
Чүнки хошбәхт иди һәддиндән артыг.

Лагарп

Ондан тәк бирчә јаш мән бөјүк идим,
Фәгәт о, өзүтәк мәни севәрди.
Бизим көз јашымыз бир әләнәрди
Һамы јухлајаркән өз јатағында...
Биз гәми, кәдәри јары бөләрдик
Одлу гәлбимизин гәм отағында!
Фүсункар хошбахтлыг, аз-маз да олса,
Үлфәт бағлајарды һәрдән бизимлә.
Әфсус! Үстүмүзә кәлән туфанлы
Гара булудлары көрмүрдүк һәлә.

Өлдү о гардашым! Һәлә дә бүтүн
Көзүм өнүндәдир о дәһшәтли ан.
Отурдум ајағы учунда о күн,
Ахды көз јашларым, ахды дурмадан.
Аһ! Һеч көрмәмишдим, көрмәмишдим мән
Сојуг әзабыны өлүмүн бу чүр:
Әлини көксүндә чарпазлајараг,
Бәдбәхт сәс-сәмирсиз чан вериб сөнүр.
О сөндү, алараг санки үзүндән
Бир сон гызартыны, сон шәфәгләри,
Өлүм сүкутуну, кәдәри һәтта.
Әбәди кизләтди јасдығы алтда.
О өлдү! Учалды дәһшәтли нидам,
Сарсылыб, учунуб јыхылдым тамам,
Гәлбими, ганымы о күндән бәри
Даһа иситмәди севки һиссләри.

О күндән алданмыш үрәјимлә мән
Һамыја гаршы да инамсыз олдум,
Аһ! Доғма торпағым, доғма елимдән
Ајры јашајараг, саралыб солдум.
Бир күләр үз илә о күндән бәри
Үрәјим Һеч шеји истәмәз дедим:
Истәмәз ришхәнди вә нифрәтләри...
Бир одлу үрәклә севә биләрдим,

Неч өзүм өзүмдән разы дежилдим:
Азадлыг, сакитлик тапарам дејә,
Кедиб мешәләрдә кәзәрдим һәрдән;
Орада јашардым үрәјимчә мән.
Бә'зән дә көрүрдүм бир булаг үстдә
Сирли бир нәғмәкар өтүр аһәстә...
Көрүрдүм ағачдан нечә сәс јайыр,
Азадлыг, сәадәт, шәнлик пайлајыр.
Сәси каһ ичәлир, зилә алчалыр,
Нечә чәһ-чәһ вурур, нечә фит чалыр...
Лачивәрд көјләрә каһ учалыр о,
Нечә пәрвазланыб, ганад чалыр о...
Мән бу көзәллијә, бу сәсә ујдум,
Гәлбимдә бир кизли һәјәчан дүјдум.
Һәмишә тәнһалыг севән бир адам,
Сәс-күјлү дүнјаја нифрәт еләјән,
Мә'насыз һәјәтдан дојмушат дејән,
Инсанлар гәлбиндә хәјанәм көрән
Мән гырыб һәјәтдан үмидләрими,
Фикрә гәрг еләдим өз үрәјими,
Долашдым долашыг фикирләр кими;
Нә гәдәр чырпыныб, долуб бошалдым...
Бирдән мән гачмағы гәрапа алдым.

Кечә дүшдү артыг... галхдым мүкәддәр,
Галхдым јатағымдан гәм думанында.
Елә бил јухуја гәрг олуб евләр.
Әлвида нидасы кәзди чанында,
Дедим нәзәр салым бу јерләрә бир,
Хәбәрсиз-әтәрсиз өмрүм кечибдир
Бурда сүкунәтлә; бурда јашардым,
Өмрүн зүлмәтилә гаршылашардым.
Мән хәнчәр көтүрдүм; ики тапанча
Тоггамдан салланыб зынғылдајырды,
Лал кечә гојнунда Ај нуру анчаг
Гәлбимә горхулу бир нисс јайырды.

Фәгәт кәнч үрәјин далғасы, будур,
Мәни ағ гајалы саһилә атыр.
Бу сәрт гајаларын арасы илә
Дунај да күкрәјиб ахыр курһакур.
Бир даша сөјкөниб сәссиз-сәмирсиз,
Ајын ишығында отурдум тәкчә,
Аһ, о нә јорғундур, солғундур нечә...
Гызыл шүалары көј јара-јара
Ахыр саһил боју бу коллуглара.
Бахырам, һәр тәрәф мәнә танышдыр,
Һәр шеј јада салыр кәнчлији јенә,
Һәр шеј—сәадәти—сөјләјир мәнә—
Бурда әбәдилик оғурланмышдыр.
Истәдим гәлбиндә гәлбим јерләшән
Бир доғма мәзарла видалашам мән;
Хәндәји адладым јаваш-јаваш мән,
Јеридим гәбирләр арасы илә,
Сүкунәт нәфәси һәр бир гәбирдән
Елә бил ахараг кәлирди дилә.
Фикрләр ичиндә дајаныб, бир дәм
Гәбрә, баш дашына сәссизчә бахдым.
Дејәсэн, бу ара сојуг гүссә-гәм
Нәмли бир һавајла гәлбимә ахды.

Сонраса... Инамысыз аддымлар илә
Ордан узағлашдым... далымча бу вахт
Бир көлкә кәлирди санки гачараг...
Кечәни кечирдим бир лал мешәдә;
Тәпәләр далындан гызыл шәфәгләр
Артыг көрүнүрдү; башым үстдә дә
Кечәнин зүлмәти сејрәкләширди.
Башым ағырлашмыш, јорғун, биртәһәр
Отуруб галмышдым мешәликдә мән...
Лакин дуруб кетдим Дунаја сары,
Нә'рәси дүшмүшдү чајын һәр јана;
Кетмәк истәјирдим Јунаныстана,

Кетмәк истәјирдим—түрк гылыңчлары
Бу ачы бахтыма гисмәт олмасын.
Гәлбимдә бир јени севинч ојанды,
Күнәшин нурутәк алышды, јанды.
Јетишдим Дунаја, гаршымда, будур,
Өз көзәллијилә ахыб дурулур.
О нечә гүдрәтли, нечә көзәлдир,
Чырпыныб ојнајыр боз гајаларда.
Өтән хатирәләр, бахдыгча, бир-бир
Кәлиб варагланыр өнүмдә—бурда.
Чај да гүррәләнир өз сүр'әтиндән,
Дуруб, сүр'әтини өлчдүм чајын мән.
Сонра да өзүмү далгаја атдым,
Далга бурулурду голларым алтда.
Чајын сүр'әтилә јарышараг мән,
Тезликлә јетишдим сәссиз саһилә.
Фәгәт үрәјимдә нә кәлди дилә—
Гарышды Дунајын көпүкләринә;
Ани нәзәр салдым јурдума јенә:
«Бағышла, еј јурдум, гызыл торпағым!—
Сөјләдим,—бәлкә дә бу дәфә артыг
Гәлбимиз әбәди ажрылачагдыр.
Сәнин о көркәмин, мәним бу чағым
Гәлбимдә һәмишә јашајачагдыр!»
Сонра тез ажрылыб, кетдим саһилдән,
Достлар, нәгл еләмәк истәмирәм мән.
Башыма нә кәлди, нә кәлди сонра,
Бир ону дејим ки, кетдимсә һара,
Тәнһа јетим кими гәлбим дарыхды,
Мәни һеј алдадан үмидләримә
Даһа әввәлkitәк инамым јохду.
Һәјат мә'насызды мәнә, дүнја јад.
Артыг мәскәнимди бу Јунаныстан.
Лакин мәним бәдбәхт көнлүмә һәр ан
Ачы бир зәһәрди һәр мәнзәрәси.
Күнләр чох сүр'әтлә кечирди јаман,

Балкан дағларынын зирвәләриндән
Одлу Шәрг Күнәши алтда көрүнән
Дәниз, мави дәниз парылдајырды,
Сәси дағ селитәк гәлбимә бә'зән
Бир шәнлик, бир севинч һисси јајырды...
Лакин кор Таледән горунмагы мән
Бу јердә өјрәндим! Бурда итирдим.
Мән нәји сеvirдим, нәји сеvirдим.

II HISSƏ

Ағсачлы Геллеспонт¹ нәрилдәјәрәк
Чошан далғалары саһилә вурур.
Галын бир мешәнин арасында тәк
Афос² да фикирләр ичиндә дурур.
Гајадан бир тачдыр зирвәнин сону,
Елә бил әлчатмаз бир дивар ону
Дөврәјә алыбдыр. Нә сәрт далғалар,
Нә дә күләк сәси ону горхудар.
Гәзаја уғрајар көһнә гајыгда
Онун кәнарына јан алан адам,
Онун әл чатмајан кениш алныны
Отлар вә мамырлар өртүбдүр тамам,
Дар саһил бојнунда коллуглары бир
Ағаран дар чыгыр ортадан кәсир.
Шәргдән дә чөркәјлә дишли гајалар
Өртүр әтәјини далғын Афосун,
Узагдан баханда мәғрур Лемосун³

¹ Дарданел боғазынын гәдим ады. Бурада Лермонтов Геллесепонт дедикдә Екеј дәнизинин шимал һиссәсини нәзәрдә тутмушдур.

² Афос—Афон дагы.

³ Лемос (дүзү: Лемнос) — Екеј дәнизинин шималында ада. Афондан Лемносун гәрб саһилиндәки Кастрон шәһәри (гала) көрүнүр.

Гүлләси гәрибә бир мөркәм алар.
Бир заман бурада нә гәдәр кәми
Сулардан сулара үзүб кечәрди.
Јелкәнли кәмиләр гу гушу кими
Ададан адаја сүзүб кечәрди,
Бурда хатирәләр аләми бирчә
Кечән һәгигәти јашадыр елә.
Сарград⁴ јолу да көз ишләдикчә
Кәсир дүзәнлији гара хәтт илә.
(Кедирдим өзүмү унудараг мән,
Гәлбими алмышды дәрин һәјечән.
Мән сәни көрәркән, еј Јунаныстан!)
Јабаны коллуглар узаглашараг
Далғын гајалыгда чыхырды јоха.
О гајалыгда ки, кеф чәкиб бир вахт,—
Чәсур фракјалы мәчлис гуларды.
Инди бошдур о јер. Хатирәләрдир
Чәкиб о күнләри кәтирән јада,
Бу дашлар, торпаглар тапданды бир-бир
Вәһшиләр, барбарлар ајағы алтда.
О күндән јадикар мөһнәтдир галан
Елә өлкәдә ки, ону бир заман
Чәсурлуг, азадлыг нүмунәситәк
Јунанлар һәр јердә тә'рифләјәрәк
Әсла билмәздиләр бу күнә дүшәр...
Инди һәр шеј динир көһнә шөһрәтлә,
Кечмиш дава илә, кечмиш гүдрәтлә.

Халғын күкрәдикчә гәзәби, кини,
О гылыңч гуршанды бир орду кими
Гаранлыг каһада, гаја далында;
Дағ гарталы кими, көрәрди, бә'зән
Кечәләр түркләрә һүчүм чәкмәјә,
Вурмаға, тутмаға, гырыб төкмәјә

⁴ Сарград — Кечмиш Византија империясынын пај-
тахты Константинополун (Истамбулун) рус ады.

Гочаглардан дәстә бағлајардылар,
Фүрсәти кечәјә сахлајардылар.
Гаранлыг саһилдә дуран кәмиләр,
Күчлү далғалары јаран кәмиләр,
Дүшмән алајынын зәрбәләриндән
Гачараг, арадан чыхарды һәрдән...
Һәмин мағарада отурараг тәк,
Кечәнин гојнунда фикрә кедәрәк,
Олуб кечәнләри салырдым јада;
Талејим бу имиш—ачы олса да.
Нә исә, арабир сәсләр кәлирди
Бу чаван гәлбимин дәринлијиндән.
Гәлбимә бир јени һиссләр кәлирди—
Дөнәјдим туфанлы о күнләрә мән.
Ағыр дөјүшләрдә мән дә олајдым,
Бөјүк дәнизләрдә лөвбәр салајдым.
(Кими севмәјими билмирдим апчаг),
А достлар, һәлә чох чавандым о вахт.
Нијә чаванлығы едирик һәдәр,
Нијә гочалдырыг үрәјимизи.
Әбәди әлвинда, сиз, еј севинчләр,
Мән һеч көрпәликдән көрмәдим сизи.

Тапыб корсарлары⁵, онларла, дедим,
Дәниз сәфәринә ајаг басым гој.
Мәни бу сәфәрдә гәм-гүссә дејил,
Өлүм, мүһарибә гаршыласын гој.
Артыг видалашдым гәмли саһиллә,
Бәләдчи—үзкүчү маврла, будур,
Гоча океанлар үстә бәр-бәзәк,
Чичәкли адалар арасы илә
Кетдијимиз бу јол (гачыш) јолумдур,
Кетдим корсарларла, талејим исә
Мәни көрүшдүрдү фыртыналарла,

⁵ Корсар — гулдуր кәмиләринин капитаны, дәниз
гулдуру.

Бәхт атаман етди мәни вүгарла,
Артыг верилмишди гәрарым о күн,
Һәјат да, өлүм дә—бир мәгсәд үчүн!!!

Достлар, нә көзәлдир сулары гучмаг,
Нечә дә көзәлдир дәниздә учмаг.
Дүзүнү етираф едим ки, достлар,
Верэрәм дәнизә, мәним нәјим вар—
Илләрдән илләрә кәтирдидими,
Бир дә ки, әбәди итирдидими.
Каш мәним олајды о көзәл сулар,
Тәпәләр, мешәләр, чөлләр, чәмәнләр,
Һәр шеј, тәбиәттә көзәл һәр нә вар...
Лакин! Инамсызыг биз өзүмүзә!!!
Јашајыр, ахтарыр, арзулајырыг.
Елә ки, тапырыг, о шеји артыг
Башга бир шәкилдә гаврајырыг биз.
Бу сонсуз әзабда, ишкәнчәләрдә
Илаһи, нә гәдәр кечир өмрүмүз!

Кәзмәјә чыхардыг саһилә тез-тез,
Тез-тез доланырдыг чөлләри дә биз.
О әрәб чинсиндән олан көһләним,
Сүзүб бир гуш кими алтымда мәним,
Бир анда о кениш дүздә итәрди,
Саһил узаглашыб, көздән итәрди.
О гуру чөлләрдә шән дәстәмизлә
Елә бил үзүрдүм мави дәниздә.

Бә'зән дә мешәдә зүлмәт кечәнин
Гојнунда отуруб,—јатанда һамы,—
Јада кәтирәрдик олуб кечәни.
Гаранлыг каһадан ајлы ахшамы
Бә'зән сејр едәрдик; дөврә вурараг
Отурардыг. Кәзиб чам әлдән-әлә,
Биркә ичиләрди нәгмәләр илә.

Јанар, парылдарды чытырдајараг
Мави бир аловла ортада очаг.
Сонра да минәрдик өз кәмимизә,
Јарыб далғалары, биз үзә-үзә
Кедәрдик. Биздәки мәғрур көркәми
Көстәрмәк истәрди кимәсә кәми,
Бәли, биз һағлыјдыг: тахты һәр чарын
Күчсүздүр өнүндә бу далғаларын.

Гудуз фыртыналар өнүндә бә'зән
Бир гудуз кими дә мәрд дајанардым.
Көрпәлик һиссилә јашадыгча мән
Гәлбимдә үмидсиз ишыг јанарды.
Мән нәјсә бөјүк бир тәһлүкә көзләр,
Гәмә гәрг олардым гәлбимдә кәдәр.
Дәнизин гојнунда шән дәстәмизин
Чошгун нәғмәсинә бә'зән далардым.
О вахт илк кәнчлијин хош чағларыны,
Гызыл күнләрини јада салардым,
Ахарды дурмадан јенә көз јашым,
Бу узаг јолларда нә чәкди башым!..
Јолум учурумлу, гисмәтимсә гәм,
Танры танымајан кәрәксиз күләм;
Артыг таләјимлә вурушсам белә,
Әзабла, гәзәблә гәлбим долудур.
О кечән, о итән арзулар илә
Јашајан өмрүмүн гисмәти будур.
Дејирдим даһа пис әзаб вар һәлә—
Үмидсиз, севинчсиз гәдәмләрилә
Гапымы ачачаг, һәлә нәдир ки...
Кәлчәк гара күнләр—көз өнүндәки
Һәр шеј гаранлыгга гәрг олду нуртәк.
Дәриндән инләди көксүмдә үрәк.
Ани сакитлијим кетди чанымдан;
Әсәр дә галмады һәјәчанымдан:
Көзәл бир мәгсәдә чан атмағымдан—

О чәсур, о бөјүк, о нәчиб, жүксәк
Кәнчлик һиссләрими ојатмағымдан.

III ҺИССӘ

Бир күн кечә јары долду булудлар,
Илдырым сәдасы кәлди узагдан.
Чошуб, нәрилдәјиб, һајғырыб бир ан,
Дәнизә фыртына салды булудлар.
Далғалар көпүрүр, дәниз гајнајыр,
Гаранлыг ичиндә шимшәк ојнајыр.
Јох, бизим о чәсур икидләр анчаг
Һеч нәдән, өлүмдән горхмады һәтта.
Санки мави дәниз зарылдајараг
Сусурду кәминин сигләти алтда.
Ағ көпүк ичиндә ағ көркәм алан
Кәми атылдырды елә бил Аја,
Галхан, јырғаланан, сонра гаралан
Далға гарышырды јенә далғаја.
Көрүб бу дәһшәти санырдыг ки, биз
Далғанын зәрбиндән саһил инләјир.
Чыхыб јатағындан гәзәблә дәниз
Көјләрлә вурушур, көјләрә дәјир;
Далғалар вурушур бир-бири илә,
Шимшәкләр долашыб бири-биринә.
Дәниз јатағындан чыхыбдыр јенә,
Илдырым зәрбиндән јарылан далға
Гәрг олу илдырым шөләләринә.
Кәһдан кәмимизи атырды далға,
Аз гала дәјирдик булудлара биз;
Чырпыныб батырды кәһ да кәмимиз,
Фәгәт мән өзүмү итирмәмишдим,
Һамыјла бирликдә көјәртәдә мән—
Тәһлүкә ичиндә галмышыг дејә,
Ишарә күлләси атырдым һәрдән.

Биз дардан гуртардыг! Этрафда елә
Һеј јағыш јағырды, шимшәк чахырды,
Гәфләтән узагдан ачылан күллә,
Дејәсэн, көмәјә бизи чағырды.
Зүлмәтдә бир фәнәр парлады бу ан,
Санки асылмышды дор агачындан,
Гаранлыг думанда јох олду сонра;
Көј гопду дәһшәтлә, санки бу ара,
Илдырым нур сачды гаранлыгларә.
Көрчәјин таныдыг биз јунанлары,
Кәми јөнәлмишди дүз бизә сары.
Һәр шеји анламаг чәтинди һәлә,
Онлар чарпышыблар далғалар илә,
Көмәк истәјибләр һарај чәкәрәк.
Фәгәт сәсләрини батырыб күләк,
«Тез олун, онлары гуртарын!»—Бу дәм
Һарданса жүксәлән сәс ешидирәм.
Кәми даша дәјиб, дејәсэн, батыр,
Сәс-күјлә суларын дибинә јатыр.

Биз хилас еләдик сағ галанлары,
Алдыг кәмимизә бүтүн онлары.
Һамысы һушсузду, суја батмышды,
Елә бил өлүјдү—һамы јатмышды;
Күләк дә киријиб, созалды бир аз,
Илдырым сәси дә азалды бир аз;
Арабир далғалар динирди јенә,
Дағ кими галхырды, енирди јенә.

Һәр шеј сусду! Бирдән кәмини далға
Атды саһилдәки бир дајазлыға.

Хилас еләдијим адамларын мән
Кетдим јанларына бир сәһәр чағы;
Күнәш дә гәзәбли булуд ичиндән

Бојланыб сүзүрдү дашы, торпағы.
 Аһ, көрдүм о чаван јунан гызыны;
 Елэ бил биһушдур, рэнки саралыб,
 Элини башында дараглајараг,
 Нэ вахтдан белэчэ отуруб галыб.
 [Фикримдэн чыхара билмирэм ону...
 Өјрэндим, бураја онун бир узаг
 Елдэн кәтирилэн гыз олдуғуну.
 Өмрүн баһарыны, гызыл јазыны
 Јадына салырды; көзләр дэ гара,
 Ишыгдан ишыглы, зүлмәтдән гара...
 Бахырды көјләрә көзүндә мараг.
 Орада бир улдуз парылдајараг,
 Елэ бил нәдәнсә верирди хәбәр,
 (Гәлбиндән кечәни о өзү биләр).
 Бирдән гара булуд өртдү улдузу,
 О даһа чыхмады. О вахтдан елэ
 Гәм-гүссә ичиндә көрүрәм гызы],
 О вахтдан гисмәтим олубдур аһ-зар..
 Бәхтим гәрарыны верибдир, достлар...
 О вахтдан елэ бил јаныб сөнмүшәм
 Өлүб хош дүјғулар, даша дөнмүшәм!

1828

Михаил ЛУКОНИН

(Русија)

ШАИР ВӘ ЕВЛӘР МУДИРИ

(Ибрәтли поэма)

...мне ближе
 всех
 и зурн
 и гитар
 лебедок
 и кранов шайри.
 В. Мајаковски.

Чәнуб һагда охумушдум,
 Көрмәмишдим һеч заман;
 Бајрамларда нә тәһәр
 Бәзәнир Азәрбајчан—
 Охумушдум мән анчаг.
 (Халыларла бәзәнир
 Күчә-бача, бағча-бағ).
 Јурдумузда күнләрин
 Мә'насы бир, рәнки бир;
 Анчаг чәнуб елләри
 Адәтијлә сечилир.
 Мәндән әввәл ораја
 Зирәк шайрләр кедиб,
 Гәшәнк шайрләр кедиб.

Онлар тамада кими
Лап башда отурублар,
Нитг дә сөjlәjибләр,
Ше'р дә охуjублар.
Мән дә ше'р өвләды—
Гафиjәли jазмышам,
Гафиjәсиз jазмышам.
Гоj мәним дә сәсими
О jер динләсин бары.
Дедим: кәрәк көрәм мән
О гәрибә диjары.
Будур, Вәтән сәмасы,
Додағымда нәғмәләр;
Будур, вәтән торпағы
Сонсузду көjlәр гәдәр...
Волга jәjлыг jелләдир,
Хәзәр бизи чағырды;
Һәштәрханы өтәндә
Үфүгдән нур jағырды.
Бу нур бир ал шәрабды,
Көзүмү мәст еләди;
Ше'р дә гошум она:
Тәjjarәмиз бурулуб
Дөндү Бакы jолуна.
Будур, мән Бакыдаjам.
Сәһәр jухуда һәлә,
Шәһәр һәлә мүркүлү...
Бир кичик бағдан өтүб,
Галхдым дағусту парка—
Бурдан шәһәри көрүм,
Бурдан сәһәри көрүм.
Дырмандым бир саатча,
Кери бахмаға горхдум.
Санки мөндән саваjы
Бура һеч чыхан jохду.
Бир ушаг бағчасына

Чатдығымы көрөндә,
Дөһүб керijә бахмаг
Горхусу гачды мөндән.
Дөнүб бахдым дәнизә:
Jелләнир һечә кәми,
Дәнизин хош нәфәси
Сәринләтди синәми.
Мәстлиjимин үстүнә
Бир мәстлик jенә кәлди,
Гаршымда үстү дүмдүз
Jасты дамлар дикәлди.
(Jәгин—дедим—мәчлисләр
Елә бурда гурулур.)
Бурдан бүтүн евләрә
Jоллар енир, бурулур.
Гаjытдым бир чығырла,
Евләрин арасында
Аз гала азачагдым.
Елә бу дәм чijнимә
Бир әл дәjди, дөнүб мән:
—Привет, друг,—дедим.—
Доjа билмирәм сизин
Торпағын үстүндәки
Илаһи көзәлликдән...
Бахды азәрбаjчанлы,
—Кедәк,—деди,—мәнимлә,
Нәдир, хам адам кими
Бахырсан елә-белә!
Белә вәзифә jохду—
Кәзәсэн бурда бош-бош,
Бахасан jа да дәм-дәм;
Инчимәжин, бурада
Мән евләр мүдириjәм...
Бәлкә мән дүз демирәм,
Кедәк, милис вар, кедәк!
Бәлкә мән дүз демирәм,

Орада ајырд едәк!..
Видади күчәсијлә
Ашағы дүшдүк азча;
О, габагда кедирди,
Мән дә онун далынча.
Икимиз дә суюмушдуг—
Кедир ики гара даш...
—Ахы, мән дә шүбһәли
Нә көрмүсән, а гардаш?..
—Чамаат ишә кедир,
Сән бекар доланырсан;
Үстәлик, күчәләр дән
Евләрә бојланырсан.
Намы ишә тәләсир,
Биздә јер јох ишсизә.
Көрүрәм, ишсизлији
Иш билирсән сән исә...
Сәнәдими чыхартдым,
Һеч бахмады сәнәдә.
Мән гәфилдән ајылдым
Бу гәрибә сәннәдә:
Шәһәр санки гајнајыр,
Инсандыр дашыб ахан.
Фәһләнин јеришиндән
Даш да галхар јухудан.
Гаражларын гапысы
Һеј ачылыр, бағланыр;
Чөрәк машынларында
Тәзә чөрәк буғланыр.
Тәләбәләр гуш кими
Сәкиб кедир, севинчи
Көзләриндән охунур.
Нефтчиләрин әлләри
Әлләримә тохунур.
Чәкмәчи дә, көрүрәм,
Гучаглајыб чәкмәни.

Дәмирчи чәкичини
Галдырыб, санки дејир:
Бу дурушда чәк мәни...
Чәкич енир метала,
Гығылчым улдузланыр,
Зәрбдән гапы ачылыр,
Пәнчәрә ишыгланыр.
Һәр шеј аһәнкдә көзәл,
Олдуғу рәнкдә көзәл.

Мән кедирәм, далмышам
Бу гајнар ше'ријјәтә;
Зәһмәт ше'рә сәсләјир,
Ше'р исә зәһмәтә.
Јеријирәм, билмирәм
Һара белә кедирәм.
Әмәк ше'ријјәтинин
Далғасында итирәм.
Инди бу миераларды
Мәним додағымдакы:
Салам, мәним дүнјамдан,
Салам, салам, ај Бакы!
Шәфәгләрдә јујунан
Азәрбајчан торпағы,
Алгышладым ертәдән
Алышан бу зәһмәти.
Көнүл ачан торпағы!
Сәһәрини ојадан
Сәнин оғулларындыр,
Бу Күнәши ојадан,
Бу атәши јарадан
Сәнин оғулларындыр!
Күррәләрдән од јыған,
Далғаларда од чахан
Кәмиләрдир, сығыныб,
Јатыб овчунда сәнин.

Өмрүмүн дөфтөрүнө
Дүзүлдү чөркө-чөркө
Нейрэтти нидаларым.
Онлара гоншу олду
Сөнин нефт бургуларын.
Бу зөһмөт мәстлижинин
Гэдәһичүн чох сағ ол!
Зөһмөт мисраларынын
Гэдәһичүн чох сағ ол!
Фәһлән өтдү жанымдан,
Колхозчунун һүнәри
Чыхмајачағ јадымдан.
Сөнин фәһлә ше'ринә
Ешг олсун, Азәрбајчан!
—Сәһ дә бағышла мәһи
Даһа, евләр мүдири,
Һағлы олсан да белә,
Ајры вахта көрүшәк,
Иш далынча кедирәм...
О, әлини узадыр:
—Јахшы, кет!
Јола дүшдүм...
Сонралар нечә дөфә
Биз онунла көрүшдүк.
Хатырлајыб о күнү
Бир хејли дә күлүшдүк.
—Сәһәд бура јахынды,
Арха чәһһә кешикдә
О вахта чох сајыг иди.
Доғрусу, онда бир аз
Гәрибә көрүнүрдүн...
—Гардаш, әввәлләр бура
Кәлмишдим мән беләчә...
Гонағлығлар, мәчлисләр,
Дејиб-күлмәк, әјләнчә
Гојмамышды бу јери

Әмәлли көрә биләм.
Тәнбәл ше'рим ганадын
Ачмамыш иди һәлә.
О күн өзүмдән мәһи
Ајырмашыды дүјғулар;
Көрмәмишдим бу јери,
Дүјмамышдым нечә вар.
Сизин бу көзәл дијар
Әфсанәви нағыллар
Дијарыјды мәһимчүн,
Ону даһа јахындан
Таныјыб көрдүм бу күн.
Әкәр бу шаир достун
Бир дә Бакыја кәлсә,
Көһнә нәғмә охуса,
Көһнә ше'р гураса,
Онда чыхыб гәфилдән
Гаршысында дурарсан,
Сөзсүз чәкиб милисә,
«Сән бизә дост дејилсән!»—
Үзүнәчә дејәрсән;
Ону бу көһнәликчүн
Јахшы чәримәләрсән.

Серкеј ВАСИЛЈЕВ

(Русија)

АННА ДЕНИСОВНА

*Анна Денисовна, отур жанымда,
Тулаг өөр гэлбимдә күкрәјән сәсә.
Бир нәғмә һавасы гәјнар ганымда,
Кәрәк динләгәсән, сән динләгәсән...*

Бәлкә бир дамладыр бу дедикләрим,
Дәрја дастанындан гопардым асан.
Өмрүн чох учурумлу кәдикләриндә
Сән јол ағартмысан,
сач ағартмысан.
Јох, бә'зән дамба да нәғмә һарајлы
Нәғмәкар синәси дәниз оланда.
Илләр көнүлләрдә әкс олуб галыр
Мә'налы оланда, тәмиз оланда.
Бир дә о илләри јан-јана дүзсәк,
Дунјаны нечә јол долаша биләр;
Һәр јердә вүгарлы,
Һәр јердә жүксәк
Бир инсан адындан даныша биләр.
Јығсаг о илләри астаналардан,
Јығсаг ән сонунчу изинә гәдәр.
Бу ачы јолларда борандан, гардан
Адлајан сәксән ил јашаја биләр.
Бу илләр нә гәдәр дәрз бағланыбды,

Күнләр вурулубду от тајасына.
Еһ, нәләр түстүсүз, одсуз јаныбды,
Бунлар диндирилә, бунлар јазыла...
Сөнүб арзуларың оду, очағы,
Үмидләр зүлмәтә гәрг олунубду.
Нә гәдәр көзләрдән көз јашы ахыб,
Нә гәдәр илк севки гәһр олунубду.
Сәнин ахытдығың көз јашларыны
Биз јығсаг јенидән, бир дәрә тутмаз.
Јығсаг, ахытдығың көз јашларыны,
Шахталар дондурмаз,
Одлар гурутмаз!
...Бахырсан. Үзүндә гырыш—дәрәләр,
Һәрдән гырышлары ағ сачың өртүр.
Ағ сачы јүз минләр кәрәк көрәләр,
О сачлар, гырышлар онлардан өтрү...
Тәкчә үз гырышды, сач ағардымы?
Јанды үрәкләрдә нәғмә дә, сәс дә.
Һеч о јүз минләрин сәси вардымы,
Бу јер—зирзәмидә, дунја—гәфәсдә.
Гапыда еһтијач—әли гамчылы,
Әсрләр беләчә, илләр беләчә.
Аллаһ дәркаһына әлләр ачылыб,
Гуруду, гырылды әлләр беләчә.
Адамлар күлмәди бир бајрамында,
Әзилиб тапданды, чыхды габыгдан.
Адамлар үрјадник сәрәнчәмында
Јун кими дөјүлүб, кечди чубугдан.
...Илләрин далынча ил кәлди ағыр,
Илләрин далынча гурд уламышды.
Синәмдән арамсыз сөз сели ахыр,
Мән ки, данышмадым, гәлбим данышды...
Отур, Денисовна, отур жанымда,
Динлә үрәјими сән арам-арам.
Бир нәғмә һарајы гәјнар ганымда,
Отур, сәнин үчүн охујачағам.

Сәнин о гаранлыг кәнчлијини мән
Демирәм ојадым, јенидән јазым.
Дејирәм: о дәрди нәғмәләримдән
Күләкләр апарсын, селләр апарсын.
Нәғмә дә бир гушдур,
тез учур әлдәи.
Сахламаг олмајыр о ганадлары.
Јадында вармыдыр һамилә икән
Кедирдин бир ахшам хырмана сары?..
Санчы јахалады сәни јолдача,
Саманын үстүнә салдын өзүнү.
Ағлајыб гыврылдын...
Елә ордача
О көрпән дүнјаја ачды көзүнү.
Улдузлар көврәлди, коллар титрәди,
Анчаг һисс етмәди нә кол, нә говаг;
Сәнин көз јашыны нечә әридир
Сәнин көз јашына биканә торпаг!
Кәндин о башында елә һәмин күн
Кешиш Анисимин арвады догду.
Онун үнванына сәпәләнди күл,
Биличи гары да әфсун охуду:
«Гышгырмады илк ушаг,
Гышгырмады, нә јахшы.
Бөјүјәчәк бу ушаг—
Нә бөјүк, нә балача—
О, кенерал олачаг!»
...Улдузлар көз гырпды, ағачлар әсди,
Бир исти чәлләклә евә кирдиләр.
Мүгәддәс су илә бу «мүгәддәси»—
Кешиш арвадына чимиздирдиләр.
Әзилиб-бүзүлдү дөрдчә күн белә,
Балла гушүзүмү чәрәзи олду.
Һәрдән «ләјагәтсиз» јанына кәлән
Хәбәрчи арвадлар евдән говулду.
Сән тумар көрмәмиш зирәк бир гадын,

Агрыны-азары тулладын јенә.
О ахшам әлләрин јенә башлады
Күләш гарышдырыб,
дәрз дөјмәјинә!
Дүнјаја кәлдиләр ајры бәхт илә,
Индидән онлары ајырды заман,—
Бир күндә бир кәнддә дүнјаја кәлди
Ики башга јоллу, јашыдлар олан...
Һәјәтдә, хырманда—һарада олсан,
Ушаглар јанында ојнајырдылар.
Әввәлләр һәмјашлар дил тапыб асан
Гапыда, ејванда ојнајырдылар.
Әввәлләр елә бил әкиз идиләр,
Биркә чичәк дәриб чај гырағында;
Суја бир атылыб, бир чимирдиләр
Өмрүн о гајғысыз, дуру чағында...
Елә ки, јох олду бу әјләнчәләр,
Ајры һава кәлди артан јашынан.
Павел кәндәрилди фәјтон сүрмәјә,
Иннокенти асан јазы ишинә.
Беләчә ајрылды дост Иннокенти,
Итди хатириндә Павелин ады;
Нә бир базар күнү јанына кетди,
Нә дә кәндән-кәнә јадына салды.
Елә ки, әскәрлик вәдәси кәлди,
Касыб очағына сәпәләнди гар.
Верки әвәз етди Иннокентини,
Павели Балтикә тулазладылар.
Нә чохмуш бир өмрүн әриш-арғачы,
Нечә чығыр позду јолунда о гыш.
Нә гәдәр дејилиб—чох аздыр, бачы,
Чох јазы тәзәдән јазылмалыјмыш...

Оғул кетди. Далынча да јухусу.
Кечә-күндүз јаш эләјәр ана, һеј!
«Әсән күләк, јаған јағыш, ахан су,
Әлим бир дә јетәчәкми она, һеј!

Бәлкә дүшүб газаматлар күнчүнә,
Көрпә үрәк нечә дөзәр зүлмәтә.
Бизим јерин һај-һарајы күчүнә
Дајаг ола, хәбәр она тез јетә.»

Позуб нечә һарынларын јазыны,
О ил кәлиб, елдән елә адлады.
Гансоранлар гаршылады јасыны,
Одсуз евләр очағыны одлады...

Сәрһәдләр адлады тәзә хәбәрләр,
Булуд этәкләди, дағ ашды кәлди.
Сулар јатағына сыға билмәди,
Чајлар әфсанәләр дашыды кәлди.

Мејитләр көрүндү; чај үстә донуб,
Гағајы топасы һарај гопартды.
Дөјдү гајдамаглар кешиш оғлуну,
Күнаһы о сәнин үстүнә атды.

О кәлиб сөјкәнди сизин чәпәрә;
Кәлди ачығыны сәндән чыхмаға.
«Һә, гујруг булама чох һаһаг јерә,
Бизим дә әлимиз дәјәр чахмаға!
Заманын сәбри вар.
Сән үрәјиндә
Бу бош күләкләрә алданма һәлә.
Бир дәстә гырмызы мәрз этәјиндә
Нијә вурнухурду?
Һара кетдиләр?..
Чох да дост олмушуг,

О вахт кечибдир!—
Һә, кафтар, оғлунчун бир көз јашыны...
О чопур Пашканла гаршылашам бир,
Кәләм башы кими әзәм башыны!
Сусурсан?! Нә олуб?
Һә, тохта, тохта!
Јохса бөјүмүсән,
Ја гудурмусан?
Көрмүрсән гонаглар галыб сојугда?
Нијә бајгуш кими донуб дурмусан?!
Евә дә'вәт елә,
Гуллуғунда дур...»
«Гонагды, кәлибди... хош бујурубдур.»
Бириси гүрурла јериди... бирдән
Түпүрдүн гонағын көзләринә сән.—
«Мән елә билирдим, ушағлығындан
Алчағын оғлу да беләчә алчаг...
Мәним Пашка балам—кәләчәк заман,
Гырмызы Питердә кенерал олачаг!»
Елә бил башына бир гаја дәјди,
Атдылар бир зүлмәт думана сәни.
Билмәдин күндүздү, јохса кечәјди,
Сүрүјүб атдылар хырмана сәни.
Сонра бағладылар сәни ағача,
Гәзәб сојумады,
Очаг гурдулар.
Һәрәси чанында гырх јара ачан,
Сәнин бәдәнинә гырх дағ вурдулар.
Улдузлар һөнкүрдү, титрәди коллар,
Анчаг көрмәди ки, нә кол, нә говаг
Ганын синәсиндә нечә көлләнир,
Гызарыр, бојаныр бу гара торпаг.

Бир дә о илләри јан-јана дүзсәк,
Дүнјаны нечә јол долаша биләр.
Һәр јердә вугарлы,

Һәр җердә жүксәк
Бир инсан адындан даныша биләр.
Инди, Денисовна, инанмаг олмур,
Нечә о күнләри өмүрдән атдыг.
Инди, Денисовна, инанмаг олмур,
Инди хатирәләр дил ачыр артыг.
Үз-үзә отуруб, Новозыбкову
Нәғмә дәнизиндә үзән көрүрүк.
Агрыны, ачыны өмүрдән говуб,
Күнләри күл-чичәк дүзән көрүрүк,
Сәнин колхозунун шөһрәти, ады
Учалыб бу адлы инсанлар илә.
Инсан әмәлләри
Хош күн җарадыб,
Јашајын әбәди бир баһар илә!
Инанмаг олмур ки,
Бу гаранлыг җер
Нечә ишыгланыб,
Нечә дурулуб.
Көздән нур әләнир,
Көнүлдән ше'р,
Бурда тәнтәнәли мәчлис гурулуб.
Гәдәһләр дајаныб сүвари кими,
Нә олар, од галхсын гој бу сүфрәдән;
Бу күн галдырырам өз гәдәһими
Бир хошбәхт ананын сағлыгына мән.
Бадә галдырырам: оғул шәнинә,
Онун Кронштадтдан Украјнајачан,
Невадан Шәргәчән нур јолу ачан
Әскәр гүдрәтинин сағлыгына мән.
Бадә галдырырам баша чатмамыш
Нечә дөјүшләрин сағлыгына да!
Һәлә сојумамыш,
Һәлә јатмамыш
Гәзәб һиссләринин сағлыгына да!
Сәнин беш өрденли синәндән гопан

Аловлу сөзүн
Гүрурун сағлыгына!
Бизим бешкушәли улдузумуздан
Әбәди јурдумуз—торпаға һопан
Нурун сағлыгына!..

Мәгсуд ШЕЈХЗАДӘ

(Өзбәкистан)

ОНБИРЛӘР*

I

Он бир иди онлар, он бир.
Он бири дә мәрд-мәрданә.
Онбирдиләр, бәс бу нәдир,—
Дејилдирсә бир әфсанә...
Ҡамысы кәнч, бој-бухунлу;
Шәһин кими чевик, ити.
Онлары бир охшајарды
Күләкләрин мәнәббәти.
Доғма гардаш, әрди онлар;
Шөһрәтә бир аддым атыб,
Дөјүшә бир кирди онлар.

II

Шәргин исти иглиминдән,
Гонагпәрвәр елдән онлар

* Бу поэма Бөјүк Вәтән муһарибәси илләриндә Сталинград чәһәсиндә фашистләрн бөјүк һәрби һүчумуна гаршы дајанараг, муһум стратеги тәпәни мудафиә едиб, мәрдиклә һәлак олмуш II совет гәһрәманынын хатирәсинә һәср олунур.

Кәтирибләр
Өлүмләрдән,
Оддан горхмаз саф дујғулар.
Далларынча парлаг Күнәш
Нур чиләјиб, јола салмыш,
Бир назәнин шәрг көзәли
«Уғур» дејиб, јола салмыш.
Онлар—өзбәк, чөллу газар,
Онлар сибирли татар,
(Ҡамысы инди дилсиз јатар.)

III

Сталинград, мәғрур шәһәр,
Бир галасан, тајын һаны?!
Волга сәнә тәзим едәр,
Дүшмән чәјнәр торпағыны.
«Јох!»—Сөјләди он бир икид,—
Јох, сән азад олмалысан.
Ҡылынч чәкдик, өз ғынындан
Ҡылынч наһаг чыхармы һеч?
Волга кери ахармы һеч?»

IV

Бир кејиниб, бир кетдиләр,
Чәкилмәјиб бир ан кери,
Фашистләри титрәтдиләр—
Дүшмәнин бу дүшмәнләри.
Дүшмән бир-бир ғырылараг,
Ајры дүшдү, лешкәриндән.
Гудурса да туфан, анчаг
Тәрпәнәрми дағ јериндән?!

V

Гэлэ чох да уча дежил,
Узаглара бахсан эхэр,
Шэргин гызыл үфүгүндэ
Женэ көзөл журд көрүнэр;
Гарагуму басар думан,
Кэлиб жетэр узун карван.
Сэмэргэнддэ гоча багбан
Бал ширэли үзүм дэрэр.
Эндичанда көрпэ ағлар
бир бешикдэ,
Кими көзлэр гыз ешикдэ?..

VI

Кэлэр пайыз јолларыјла
Ахын-ахын гошун, јүклэр.
Чај, сәһра, шор көллэр илэ
Кәми кэлэр, вагон кэлэр.
Онлар кэлэр; онлар көрэр
Таныш хана, доғма ана,—
Јанында бир дилбэр јанар.
Өз јарыны тапар һәр кәс...
Бирдән учалды он бир сәс:
«Ел нијјәти олмаз виран!»
Әкс-сәда узаглардан
«Олмаз!»—дејә верди чаваб.

VII

Дүшмән һүчум етди бирдән,
Оғру пишик уста олар.
Алов јағды көјдән, јердән;

Фэгэт бизим нәр чаванлар
Һәрәси бир ширә дөндү.
Түфәнк, низә, гумбаралар
Дүшмәнләрин көзләриндә
Гәлпәләнди.

VIII

«Вәтәнимиз олса да кен,
Дөнмәк олмаз, кери, олмаз!
Бир гарыш јер бир кәндә тән...
Ајдан илэ Киров олмаз.
Чәкилмәрик! Вәтән, ешит,
Чәкилмәк нә, кери нәдир!
Инди Вәтән о тәпәдир.»
Он бир икид олсун шаһид:
Нәдир мәрдлик, нәдир сынаг!
Өлсәләр дә јашар онлар,
Јох әјилмәз чинар,
Сынар!

IX

Курулдады русча: «Урра!»
Кәлиб чатды бизимкиләр.
Ешитмәди бу «урра»ны
Он бир икид, он бир һүнәр.
Дүшмән говулду, онбирләр
Јатмышдылар; ачыг көзләр,
Додагларда сирли сөзләр,
Көрән нәләр дејирдиләр...
Бәлкә бири: јара салам!
Бәлкә бири: өлдүм накам!
Бәлкә бири:

Алын,—деди,—сиз интигам!
Мәшһур олду о тәпәчик
Вәтәнин бир парчасытәк.
«Огул!»—дејә фәрјад етди
Он бир ана, он бир үрәк.
Он бир овуч торпаг галды,
Он бир кәлин инди дулду.
Волгадакы мәшһур тәпә
Нә учду, нә дә дағылды.
Јарашмајыр сизә ағы,
Олса да чох гәмим, дәрдим,
Баш әјсәјди гафиләләр,
Шаһ гәсидә сөјләјәрдим.
Ким билир нә вәд вермишди
Сизә—Күнәш, сизә—чанан.
Сиз онларчын кечдиз чандан,
Он бир икид, мәрд гәһрәман.
Бүтүн Урал вә Фәрганә
Гошар сизә мин әфсанә.

1943.

Аршавир ДАРБИН (Ермәнистан)

ГАРДАШЛЫГ ПОЕМАСЫ

Үрәјимин нәғмә долу үмманындан,
Үрәјимин чошуб-дашан саф ганындан
Тәмиз, бүллур вичданындан
Сәнә салам көндәрирәм,
Одлу салам,
Сүләјман Рүстәм,
Әзиз гардаш,
Әзиз гардаш,
Доғма шаир,
Көзәл инсан.
Бу сөз-нәғмә чәләнкидир
Әлли иллик бир достундан.

Јетмиш јашын тамам олур.
Гочалыг јох, баһарды бу.
Һәр илиндә мин күл-чинчәк.
Сәнә гоча дејән олса,
Гардаш, күнаһ ишләдәчәк.
Ел ичиндә гәдим, мүдрик бир мәсәл вар:
Әсил шаир олан кәсләр
Јүзүндә дә, мининдә дә гочалмырлар.
«Хошбәхт Вәтәнимдә мән,
Солмаз күлшәнимдә мән
Бир мә'на көрмәсәјдим
јашамагда, өлмәкдә,

Бу сөzlөрдөн улу нэ вар, уча нэ вар.

Ленинград, Москва да
Ики нәһәнк баһадырлар.

Ики күнәш, ики шәһәр

Јер үзүнүн һәр күнчүнә

Ишыг салыб шө'лөләнәр.

Биз Ленин партијасы өвләдлары,

Биз икидлик, гәһрәманлыг,

Хиласкарлыг әрләријик.

Бир ордунун дөјүшчүсү,

Сарсылмаз әскәрләјирик.

Бу дөјүшдү, бу сынагды,

Бу е'тибар, сәдагәтди,

Бу мәсләкди, бу бир јолду,—

Бизи доғма гардаш етди.

Сәнин атан дәмирчијди,

Дәмирчијди мәним атам.

Онлар иди бу тәлејин

Јолунда илк аддым атан,

Онлар иди, бәли, онлар

Бәхтимизин гапысына

Дүшән гызыл ачары да

Онлар тапыб, онлар дөјдү,

бәли, онлар.

Инди көзәл шәһәримдә—Јереванда,

Чошгун илһам бир јанымда,

Ити гәләм бир јанымда

Әјләшмишәм: фикримдә сән.

Аз галыр ки, варагларым аловлана,

Гар төкүлүр һәјәчанлы һиссләримдән.

Әлли илин достујуг биз,

әлли илин!

Әлли илин әкәридир үрәјимиз,

әлли илин.

Хәјалымыз, мәсләкимиз

Бир јөнәдир, бир јоладыр.

Һәр сөзүмүз, һәр фикримиз,
Ајры дилдә,—бир мәчрада гол-голадыр.

Әгидәмиз сәмамыздыр,

Инадымыз ганадлардыр.

Тәлејимиз бу ганадла

Учур, нечә бәхтијардыр.

Нурлу, көзәл кәләчәјә учуруг биз,

Даһа парлаг кәләчәји гуруруг биз.

Бунун үчүн јердә, көјдә вурушмушуг,

Биз Волганын саһилиндә вурушмушуг,

Донда, Керчдә, Варшавада вурушмушуг,

Белградда вә Берлиндә вурушмушуг,

Биз Дунајын саһилиндә вурушмушуг.

Јурдумузун зәфәринә бир севинмишик,

Ордумузун зәфәринә бир севинмишик.

Бу севинчдән бир күлмүшүк, бир ағламышыг,

Нечә адсыз гәбирләри гучагламышыг.

Бәлкә Татул һурјанынды о гәбрин бири,

Бизи аныб сон анында о да, ким билир.

Севинчдән күл дәстәләри

Бағламышыг, доғмалашмышыг.

Дәрдимизә ағламышыг, доғмалашмышыг.

Јурдумуза бағланмышыг даһа мәтин,

даһа мөһкәм,

Шүарымыз өткәм олуб, даһа өткәм,

Ленин јолу; халг јолунда өләнләрә

алгыш, алгыш!

Андымызын бу ишыглы,

Һаг јолунда өләнләрә алгыш, алгыш!

Онлар өлдү Вәтән гала, инсан гала;

Нәғмә гала, бу нәғмәни дујан гала.

Јер үзүндә әбәди бир һимн гала сүлһ адында,

Бу сөз кәзә јер үзүнү маһныларын ганадында.

...Мән сәнинлә сөһбәт етдим сүбһә гәдәр,

Пәнчәрәмдән аханачан өн шәфәгләр.

Бәлкә елә сән дә бу ан

Үфүглэрэ бахмагдасан.
Сәһәрә илк салам верир нәғмәләрин,
Шәфәгләрдән шәфәг дәрир нәғмәләрин.
Көзләриндә ишыг јаныр, севинирсән,
Сөз һамыдан тез ојаныр, севинирсән.
Күнәши илк саламлајан
Јер үзүндә шаир олур.
Көзләрини сүбһ нурунда илкин јујан
Јер үзүндә шаир олур.
Инди мән дә,
Инди сән дә Күнәшә бахырыг.
Сабаһын хејир, үрәк достум,
Сабаһын хејир, чөрәк достум.
Сабаһын хејир, силаһдашым.
Саламыны гәбул елә
Бу саатча мәнимлә сүбһә бахан
Дағын-дашын,
Сабаһын хејир!—
Буну Јереван дејир.
Көзәл Бакы, мави Хәзәр,
Сабаһыныз хејир!
Ијирми алты гардаша,
Ијирми алты сирдаша
Гојнунда јер верән,
Һејкәл учалдан
Бакы торпағы,
Сабаһын хејир!
Апрел күнү Абшеронда
Илк бајрағы галдырага, «Ура!» дејән
О инсанын, гәһрәманын,
Мәрд әскәрин гәдәмани өпүрәм мән.
Нечә көзәл, ше'ри, гардаш,
Сән јазарсан, сән јазмысан.
Белә дәрин, белә асан
Јазыласы мисралары
Јәгин сәнә дигтә едиб

Хәзәрин көј далғалары,
Бакынын ағ биналары,
Азәрбајчан балалары,
Азәрбајчан аналары.
Дилимиздә гардашлыг вар,
Елимиздә гардашлыг вар.
Бу кәлмәдә хејир-дуа,
Бу кәлмәдә мүгәддәслик,
Бу кәлмәдә истәк, вүгар.
Бу кәлмәдә үрәкләрин дөјүнтүсү,
Сәадәтин ады јашар, өзү јашар.
Бу кәлмәдә һөрмәт-изәт,
Бу кәлмәдә Күнәш, сәма, улдуз, баһар.
Гардашлыгла башланылды
Нәғмәләрин гоншулуғу,
Үрәкләрин гоншулуғу,
Улдузларын гоншулуғу,
Узағлардан-узағлара кедән јоллар.
Гардаш сөзү олмасајды,
Сабир кими бир даһинин
«Бејнәлмиләл» нәғмәси дә олмазды.
Бир вичданын нуру илә шө'ләнәнән,
Ишыг олуб, үрәкләрә әләнән
Бир гардашлыг һимнини
Дүз јетмиш ил бундан әввәл о јазды.
Һәр мисрасы елә бил ки,
Гурғушундан төкүлүб,
Ики халгын гардашлыг
Чағрышындан төкүлүб.
«Һәгги хәлгә билдириб дәф'и-зәләләт етмәли,
Күн кими табан едиб, памали-зүлмәт етмәли»
«Бејнәлмиләл» нәғмәсиндә халгын өзү, әсрин
сөзү,

Әсрин өзү,
Әсрин бөјүк нидасы вар.
Үнсијјәтин, гардашлығын, е'тибарын

Һараҗы вар, инсаны вар, сәдасы вар.
Бу күн бизә өз тунч һеҗкәл дүнҗасындан
Бахыб, гәлбән севинән бир
Даг шаирин ше'р-сәнәт дүнҗасы вар.
Инди доҗма Бакысыны
Күлә-күлә сеҗр еләҗән сәнәткарын
Күлүшүнүн кәдәри јох, зиҗасы вар.
Бакы! Бакы! Доҗма Бакы!
Сәни севмиш Максим Горки.
Һәлә гоча Ширванзадә,
Одлу Чаренс нечә севиб!
Сән олмусан Јесенинин доҗма еви.
Сөз устады Маҗаковски
Сәнә мәфтун олуб, Бакы!
Һәр үрәҗә мәһәббәтин долуб, Бакы!
Чох елләрдән шаир кәлиб,
Сәнә нәҗмә гошуб кедиб.
Үрәҗиндә дүшмәнинә нифрәтләри чошуб, кедиб.
Сән ингилаб, сән дөҗүшләр шәһәрисән.
Сән өлкәнин торпағы зәр шәһәрисән
Сән идрактар, сән фикирләр,
јүксәлишләр шәһәрисән.
Бакы, Бакы!
26 гәһрәмана мүбаризә меҗданы сән,
Әбәдијәт үнваны сән.
...Јер үзүндә хәзинә чох,
дәфинә чох.
Амма бизим
гәлбимизин хәзинәси ондан артыг.
Түкәнмәҗән хәзинәдир,
дәфинәдир бу гардашлыг.
Сәһәр ачыр көзләрини,
булудларда гызыл нуру.
Үрәҗимин өз сәһәри
ондан ачыг,
ондан дуру.

Сабаһымын сабаһыны

даһа аҗдын көрүрәм мән.
Нә јахшы ки, ишыг гачмыр,
Күнәш гачмыр көзләримдән.
Мән көрүрәм һәр анымда, һәр күнүмдә
Гызыл баҗраг алтындакы сәһәрими.
Бу баҗраг да Јер үзүнә ишыг сәпир
Күнәш кими, аҗдын, дуру сәма кими.
Бизим доҗма балаларын
Үрәҗинә бу нур дүшүр.
Тисмәтинә достлуг адлы
Бир гүдрәти јашатмалы гүрур дүшүр.
Бизим доҗма балаларын
Дамарында ахан нәһрин
Мәчралары даһа кениш,
даһа дәрин.
Бизим доҗма балаларын саф вичданы
Хатырладыр үмманлардан
дәрин олан бир үмманы.
О үмманын бир мүгәддәс ады вардыр—
Гардашлыг!
О үмманын далғасына тарих боју
Әчдадымыз бу ниданы мирас гојуб—
Гардашлыг!
О үмманын далғасында биз доғулдуг.
Гоншу олдуг, сирдаш олдуг, гардаш олдуг.
Гардаш Рүстәм!
Сәнә ади, сәнә аҗдын мәктуб јаздым.
Бу мәктубда үрәҗим вар,
вичданым вар десәм, азды.
Әслиндә о, чохдан елә јазылмыш бир мәктуб
иди.
Тәзәдән бир хатырладым сәнә, дедим.
О мәктубун мүәллифи халгымыза
Һәм Давуддур, һәм Бабәкдир.
Нерагаси вә Низами,

Сајат-Нова вә Вагифдир.
Әзибәјов вә Шаумјан,
Фиолетов, Чапаридзе
О мәктуба имза атан.
Нефтчидир, дашјонандыр,
Газмачыдыр, металчыдыр,
Бичинчидир вә чобандыр
Әсрләрчә ону јазан.
Мәсләки бир, үрәји бир коммунистләр,
Амалы бир, диләји бир коммунистләр,
Нечә дөјүш мејданынын әскәрләри,
Нечә-нечә мүбаризин мәрд әлләри
Јазды буну.
Јазды шаир мәктубуну.
Мән дә инди,
Бу мәктуба имза атан анда
Билирәм ки, фикрин кәзир Јереванда
Мәним фикрим Бакынызы кәзән кими.
Севаны сән өпүрсән,
Мән өпүрәм Хәзәрими.
Сәнә доғма бизим дағлар,
Мәнә доғма сизин дағлар.
Һәр икимиз ики халга
Ики дағдан төһфә бағлар.
Елә инди, ше'рә имза атанда мән
Хәјалымда јол дүзәлтдим һәр сәтирдән.
Дүшдүм јолун ағына,
Кәлдим Хәзәр гырағына.
Бакынын һәр күчәсини, даланыны,
Дөнкәсини тәкрар-тәкрар доланырам.
Һәр јер мәнә таныш, әзиз,
Доғма Бакы шәһәримиз.
Бирдән мәнә елә кәлди, ај Сүлејман,
Јеревандан Бакыјачан
Чичәкли дағларын арасыјла,
Әтирли бағларын арасыјла :

Бир хијабан салыныбды, нә хијабан!
Ады елә јараныбды јаранандан—
Гардашлыг!
О күчәнни башланғычы вичданымыз,
Башланғычы үрәјимиз.
Әввәлиндән сонуначан
Чәкиб ону үрәк, вичдан!
Гәлбим јенә, јенә дејир:
Гардаш, бир дә сабаһын хејир!
Гој сабаһа бахаг бир дә,
Гој Күнәшә бахаг бир дә!
Инсанлара бир бахмағы,
Үрәкләри, үмидләри ишыгланмағы
Јалныз ондан өјрәнәк биз.
Бахтымызын улдузуна бир дә бахаг,
Улдуз вармы,

ондан дуру, ондан парлаг.
Сәнә баһар, баһар өмрү диләјирәм;
Баһар кими чошғун јаша дејирәм.
Сә'ди кими нүмунә ол шаирләрә,
Сиррини дә о Ширәли баба дејәр.
Сәрв ағачы кими, достум,
Көрүн јашыл, көрүн чаван,
Мөһкәмлији өјрән гоча палыдлардан.
Бир дә сәни, гардаш кими, әскәр кими
Гәлбән гучур,
гәлбән өпүр:
Достун Аршавир.

1975.

КИТАБЫН ИЧИНДӘКИЛӘР

Дағлар гојнунда Нурсу. (Аббас Абдулла) 8

ОЧАГ БАШЫНДА

Владимир ЛУГОВСКОИ

Дан јери сөкүлүр 6

Михаил ЛУКОНИН

Мәним евинм 7

Ярослав СМЕЛЛЯКОВ

Бизим кербимиз 9

Михаил СВЕТЛОВ

Гренада 11

Италијалы 14

Өлмәзлик 15

Үфүг 17

Гыш кәлир 18

Кибрит 20

«Бүтүн зәркәр дүканлары» 20

Өн чәркәдә 21

Кәләчәјик 22

Мәним поезијам 23

Сәнәт 25

Чичәкләр 26

Тәклик 28

Көрүш 29

Баһар 30

Јашыдым гадына 31

Севки 32

Гызыл 33

Намә'лум әскәрә 34

Сирләр 35

Доғма гадынлар 36

Мән белә јашајырам 37

Шаир өмрү 39

Мәрмәр 40

«Һеч кимә јаманлыг еләмәдим мән...» 41

Јағыш 42

«Бир гочаја әрә кет сән...» 43

«Бә'зән көзләрими дојурмур сәһәр...» 44

Серкеј ВАСИЛЈЕВ

Илич кәлиб бу јерә 45

Кимин оду јахшы јанар 47

Вјетнамдан кәлән табут 49

Вәтән һәсрәти 51

Марусја алданды 52

Гырмызы доңлу гыз 57

Ленин күчәси 60

Мән ајаг гојмушам бу астанаја 63

Серкеј НАРОВЧАТОВ

Азадлыг әскәрләри 65

Мави чичәк 66

Серкеј ВИКУЛОВ

Мәним нәслим 68

Шәрәф лөвһәси 69

Јердә јашајырам 70

Олег ШЕСТИНСКИ

Бакыда ушаглырым 72

28 јанвар 1929-чу ил 73

Һаролд РЕКИСТАН

Мән һәм гафгазлыјам, һәм русијалы 74

«Мәним ағчагајыным...» 75

Гајсын ҒУЛИЈЕВ

Архалыг 76

Мәним әчададларым 77

Прометей 78

Елбрус 79

Су ичдим 80

Сизин ганыңыз 81

Ким дејә биләр ки 81

Билирәм 82

Гурумуш чинарын нәғмәси 82

Күләк 84

Чәј вә ағач 84

«Јамачларда гаралан...» 85

Учгун 85

Дағлы әлләри 86

Бизим јоллар 88

Хәнчәр вә гызылкул 90

Очаг башында 90

Хәнчәр 91

Дағлардан гајыдырам 93

Нәғмә	94
Шал	95
Дилчи алимә	97
Даш	98
Хулам дәрәсиндә	100
<i>Ренат ХАРИС</i>	
Ағ дәмәл	101
Ат	103
Жарпаг нахышлары	106
<i>Мустај КӘРИМ</i>	
Пајыз ше'рләри	107
«Кәлдин бу күн...»	108
<i>Гәләмдар РАМАЗАНОВ</i>	
Адлар	109
<i>Нәзәр НӘҶМИ</i>	
Мән бүтөв бир аләмәм	110
<i>Әбдүлһак ИГЕБАЈЕВ</i>	
Галыр	111
<i>Марат КӘРИМОВ</i>	
Бир пуд дуз	112
<i>Аржан АДАРОВ</i>	
«Прометей дејиләм мән...»	113
<i>Тарас ШЕВЧЕНКО</i>	
«Су дәннзә ахдымы?»	115
«Күнәш иситмәјир гәрнб өлкәдә...»	116
«Өтүр кечәләр...»	117
<i>Петрус БРОВКА</i>	
Ағыл	118
Әсил америкалыја	119
<i>АБАЈ</i>	
«Хош сөз ешитмәдим мән...»	122
«Атәш дә, буз да вар јанагларында...»	121
«Онлар атланар...»	125
<i>Олжас СҮЛЕЙМЕНОВ</i>	
Әминин гәбри	127
<i>Магсуд ШЕЈХЗАДӘ</i>	
Үч тәбәссүм	130
Онун гәлби	132
Көјәрчинләр	134

Күнәшлә сөһбәт	136
Илк севки	138
<i>Кеорки ЛЕОНИДЗЕ</i>	
Вәтән нәғмәси	139
<i>Алеко ШЕНКЕЛИА</i>	
Әскәр евә гајыдыр	140
<i>Иосиф НОНЕШВИЛИ</i>	
Чичәк бајрамы	142
<i>Хута БЕРУЛАВА</i>	
Важа Пшавеләја	144
<i>Ананури галасы јанында сүкут</i>	145
Мәним бабам	146
Хевсур нәғмәкарларына	147
<i>Јан РАЈНИС</i>	
Дәчәл гыз	149
<i>Аветик ИСАҬАКЈАН</i>	
Араза	150
«Аһ, гәлбимиз дәрдлә долу...»	152
«Анам мәни гәмли көрдү...»	152
<i>Һамо САҬЈАН</i>	
Воротанын саһилләриндә	153
Ушаглыг	156
Гушлар	157
УНУДУЛМАЗ КЕЧӘ	
<i>Һенрих ҺЕЈНЕ</i>	
Һимн	160
Үрәк	160
Хејирхаһ адам	161
<i>Шарл БОДЛЕР</i>	
Көзәллик һимни	161
Көзәл јалан	163
Инсан вә дәннз	164
<i>Николаз КИЛЈЕН</i>	
Зәнчи нәғмәси	165
<i>Петрос АНТЕОС</i>	
Мәһбәсдә бир кечә	167

Фотула ЈАННОКОПУЛУ	
Белојаннис һаггында	171
Мән сәни севирам, сән дә сев мәни	172
Унудулмаз кечә	175
Јан ПИЛАРЖ	
Мај саламы	179
Тракторчу гыз	180
Франтишек ГРУБИН	
Ушаглыг достума	181
Јарослав СЕЈФЕРТ	
Кириш	182
Јосеф КАЈНАР	
Бөјүк паровоз очаглары	184
Павел КОГОУТ	
Чохдан, чохдан олса да	185
Олдржих МИКУЛАШЕК	
Отлар	186
Һасән ГАРАОҒЛАН	
«Кәд, чыхалым сары јоллар үстүнә...»	188
«Көчәри гушмудур јоллар»	189
Жанчивын ШАГДАР	
Полад һејкәл һаггында баллада	189
Учун, мәним сәтирләрим	194
Жозе КРАВЕРИНЈА	
Әкәр сән көрсәјдин...	195

ПОЕМАЛАР

Михаил ЛЕРМОНТОВ	
Дәниз гулдуру	198
Михаил ЛУКОНИН	
Шаир вә евләр мүдири	211
Сергеј ВАСИЛЈЕВ	
Анна Донисовна	218
Мәгсүд ШЕЈХЗАДӘ	
Оңбирләр	226
Аршавир ДАРБНИ	
Гардашлыг поемасы	231

Редактору *Агасәфа*
 Рәсәмә *А. Әлакбаров*
 Бәдһи редактору *А. Воловик*
 Техники редактору *К. Бәширова*
 Корректорлары *О. Сүләјманова, Н. Мәһдијева*
 ИБ № 2992

Јыгылмаға верилмиш 3. 02. 1988-чи ил.
 Чапа имзаланмыш 7. 06. 1988-чи ил.
 ФГ 03584. Кағыз форматы 70×90^{1/32}.
 Мәтбәә кағызы № 1. Шрифтин гарнитурү әдәби.
 Јүксәк чал үсулу илә. Шәрти ч. в. 9.07.
 Учот нәшр вәрәғи 8,3. Тиражы 6.000.
 Сифарыш № 151. Гыјмәти 1 ман. 40 гәп.

Азәрбајҗан ССР Дәвләт Нәшријат,
 Полиграфія вә Китаб Тыварәти
 Ишләри Комитәси.
 «Јазычы» нәшријаты, 370005,
 Бакы, Натәван мейданы, 1.
 «Гызыл Шәрг» мәтбәәси, 370000,
 Бакы, һәзи Асланов күчәси, 80.

Мамед Араз
(*Ибрагимов Мамед Инфил оглы*)

У ОЧАГА

(на азербайджанском языке)

Баку — 1988

Издательство „Язычы“, 370005.

Баку, площадь Натаван, 1.

Типография „Красный Восток“, 370000.

Баку, ул. А. Асланова, 80.

